

20,-

KOMPENDIUM

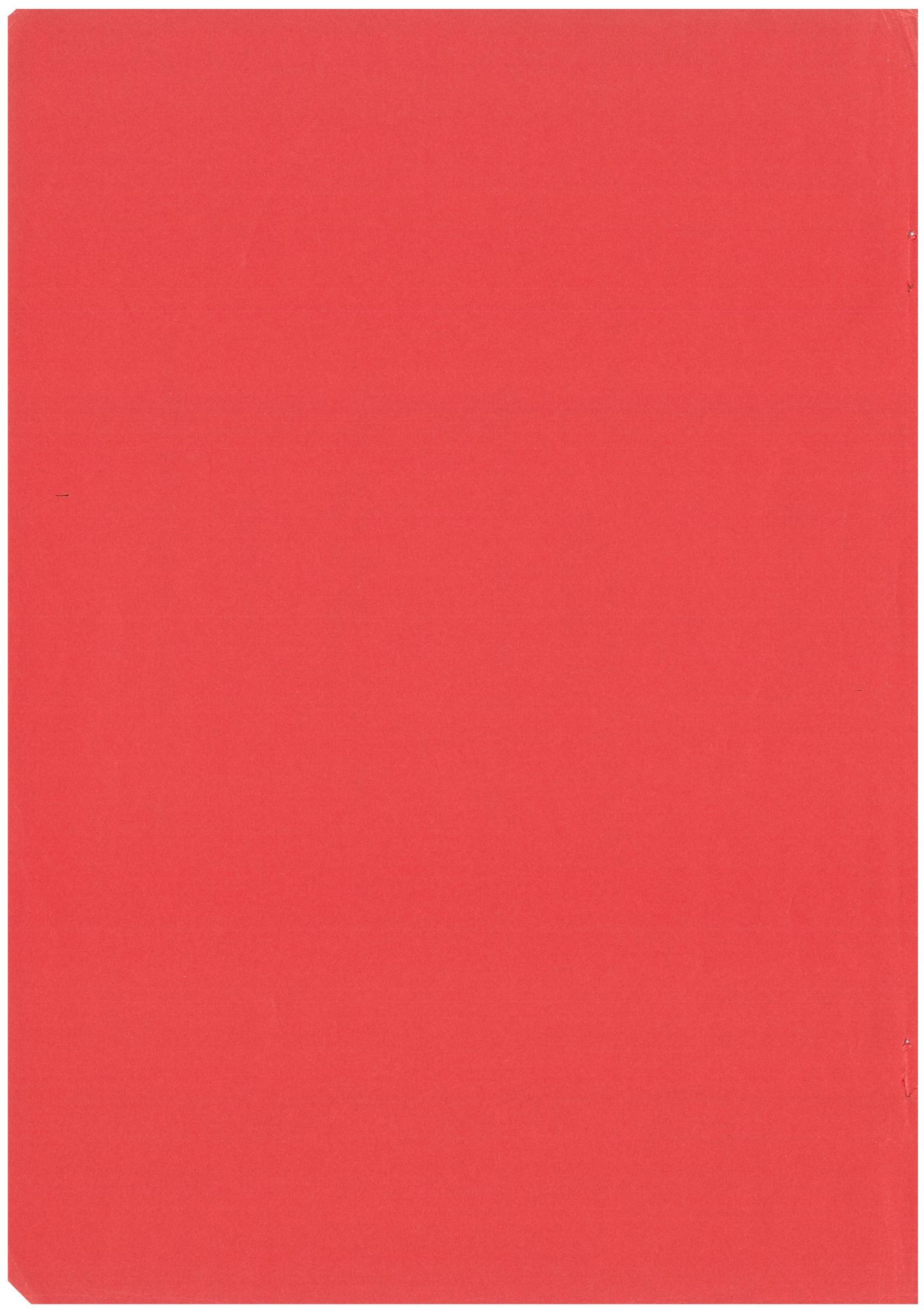
"Purisme: sneversyn eller sunn
språkrøkt?"

Tilempa på fenomenet "anglo-norsk"

Særemne for nordisk grunnfag, G1
Vårsemesteret 1994

Johan Myking

Nordisk institutt, Universitetet i Bergen

*"Purisme: sneversyn eller sunn språkrøkt?"
Tillempe på fenomenet "anglo-norsk"*

Kurset går over 5 dobbelttimar.
Romartala viser både til timen og til den seksjonen i kompendiet
der tekstane til kvar time finst.
Dei fleste tekstane fell inn under meir enn ein time.

0 Oppgåver s. 3

I Innleiing s. 4

Viktige omgrep: 'purisme', 'språkrøkt',
'språkplanlegging'. Problemet "anglo-norsk"

Tre norske debattar:
bakgrunn, argument, haldningar

II Purisme og språkleg lån/-gjeving s. 17

Struktur vs. domene
Handtering og tilpassing av lånord

III Purismen i dei andre nordiske landa s. 37

IV Språkplanlegging - fagspråk s. 65

V Avslutning s. 77

Grunnsyn og praksis i to norske kampanjar:
"Aksjonen for språkleg miljøvern", Norsk språkråd
"Språkmeldingar", Dagfinn Worren (red.)
for Noregs Mållag

SÆREMNEVEKA: OPPGÅVER

Etter særemneveka skal det leverast ei oppgåve (ein "rapport") med emne frå det som er gjennomgått. Oppgåva skal ta utgangspunkt i stoff frå ein eller fleire av timane. Nedanfor har eg laga nokre framlegg til oppgåver, men du kan også formulera ei problemstilling sjølv.

Krav til oppgåvene:

1. Ca. 3-4 sider, ikkje over 5! (Tilsv. maskinskrift lineavst. 1 1/2)
2. Typografi: Leseleg handskrift vert godteken.
3. Rimeleg god orden og struktur: presenterer ei problemstilling, lag nokre liner med konklusjon/avrunding.

Innlevering:

Snarast mogeleg etter særemneveka, og seinast 22. april. Det skal vera mogeleg å skriva ferdig oppgåva i sjølve særemneveka. Derfor bør du sikta deg inn mot ei oppgåve tidleg i veka, og prioritera lesinga deretter.

Utlevering/respons:

Oppgåver som vert leverte innan 22. april, tek eg sikte på å levera ut att innan 17. mai.

FRAMLEGG TIL OPPGÅVER:

1. Purisme - nasjonalisme - rasisme: Gje eit oversyn over haldningar og argument i norsk länorddebatt, og legg fram di eiga vurdering av denne debatten.
2. Kva er dei viktigaste måtane engelsk språk påverkar dei nordiske språka på? Representerer denne påverknaden ein fare for dei nordiske språka?
3. Samanlikn purismen i eitt/fleire nordisk(e) land med purismen i Noreg, med omsyn til ideologi, argument og strategiar for tilpassing av länord.
4. Er det nokon motsetnad mellom fagspråkarbeid og kulturpolitikk? Korleis bør vi stilla oss til engelsk påverknad på fagspråk samanlikna med allmennspråket?
5. Gje ei vurdering av argumentasjon og haldningar i dei to norske kampanjane mot anglo-norsk, og sei di meining om framlegg til norske avløysingsord i kampanjane. (Du kan evt. avgrensa deg til ein av dei.)

I INNLEIING

Innhold

Æ-, Ø- og Å-aksjonen	2
Teikn i tida	4
Lommespilleren	4
Eit fornya talemål	6
Norsk, svensk og dansk	8
Målet i Mahabharata	10
Det er best å bruke spiker	11
Nyttig bok til kontorbruk	12
Nestor i Norsk språkråd	14
Akhlas og iakut	14
Brev til Språknytt	15
Nyord	15
Du spør – Vi svarer	17
U-hjelp	18
Noko nytt	19

fra side I

seg, fikk en skal og drakk Arne Tolleifsson til, idet han sa: «Got synth jw.» Dette er (mangelfull) plattysk, og betyr antagelig «Gud være med deg».

La oss ikke prate av oss halsbeinet
Arne ble ikke så begeistret som en kunne vente over denne hilsenen fordi den var på et fremmed språk. Han svarte: «Jeg kan ikke roe med det skravlet [...] La oss tale vårt farsmål og morsmål. Vi blir ikke gjævere enn de har vært. Vi kan ikke med det målet, vi 'osteeter' (bønder). La oss ikke prate slik at vi prater av oss halsbeinet».

MELDINGSBLAD FOR NORSK SPRÅKRÅD · 17. ÅRG. · 4 · 1989*Einar Lundeby:***Språkkamp på liv og død**

Den kampanjen som blant annet Språknytt har ført mot vår tids engelsk-norske blandingsspråk, fører tanken tilbake til slutten av middelalderen da nedertysk språkstoff oversvomte Norden på lignende måte som engelsken nå. Interessant nok fins det vitnesbyrd om at folk kunne reagere mot det fremmede i språket den gang minst like heftig som motstanderne av anglo-norsken i dag.

I år kan vi feire 500-årsjubileum for en kamp om nedertysk kontra norsk i Norge. Og det var ikke bare en ordstrid, men en kamp på liv og død, som endte med det enes kjente mannefall i norsk språkstrid.
Den dramatiske beretningen om dette finner vi i Diplomatarium Norvegicum (den store samlingen av brev og dokumenter fra norsk middelalder), bind I, nr. 961. Det er en imbreining, datert 16. september 1489, fra

underfoden i Skienssyssel til kongen om drapet. Underfoden gjengir vitnesag om hvordan det hele gikk til: Lidvord Aslaksson kom gående til gården Bo i Sauland i Telemark, hvor det nettopp var et gilde. Han møtte bonden på gården i døra, og spurte om han kunne få lov til å gå inn. Bonden svarte: «Ja, jeg vil unne deg en skål like så vel som andre hvis du vil skilke deg vel». Lidvord gikk inn og satte til side 3

Nasjonalt grunnlag

dag. En parallel har vi også mellom Lidvord og vår tids språdebasser i det at det fremmede språket blir brukt feilaktig.

Interessant er det å se at det er på *nasjonalt* grunnlag Arne Tolleifsson protesterer mot nedertysken. Det er sine forfedres mål han vil folk skal bruke for dermed å vise dem den skyldige aktelse – de var gode nok som forbilder! Men han berører også vanskeligheten med å snakke fremmede språk – det kan gå ut over «halsbeinet»!

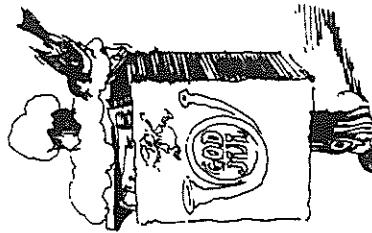
Arne har sikkert aldri hørt om språkrokt eller purisme. Hans reaksjon er nok helt spontan. Likevel nøyer han ikke et øyeblikk – på stående fot rykker han ut med omrent de samme argumenter mot fremmedspråket som vår tids språkråd og språknemndene bruker mot altfor sterkt innblanding av utenlandskspråkstoff. Det visner om at det å verne om eget språk er rotfestet i menneskesinnet. Hvis Arne Tolleifssons eksempel kan inspirere oss til innsats mot vår tids anglonorsk, var kanske hans fall i 1489 ikke helt til fanyttes?

Oc ther doo han

Lidvord styrte ved dette, står det, og svarte ikke. Men Arne, som tydeligvis er blitt mektig irritert, fortsetter med noen ord som synes å henspille på en annen episode. Det ender med at begge trekker sine kniver og stikker etter hverandre. Begge blir såret, men Arne verst – han får to høgg i hodet, «oc ther doo (= døde) han aff samstundes, gud hans siell nadæ».

Uvilje mot det fremmede språket

Av Arnes kraftige reaksjon på den plattyske hilsenen kan vi vel slutte at han på forhånd har sett med uvilje på bruken av det fremmede språket blant nordmenn. Plattysken har vært så utbredt at den har vært følt som en plage, og Arne har fått nok. Han har tydeligvis oppfattet den tyske hilsenen som et forsøk fra Lidvords side på å vise seg verdensvant og fin – nøyaktig slik som mange (mis)bruker engelsk i

Språk-nøkkel 3 / 1990

Even Hovdhaugen: Lånerord og myter

Aller kjenner vi til myrene om språket som lever rundt oss i folkelingvistiken. Det gelder ikke minst myter om at det finnes objektive mål på hva som er pent og hva som er stygt språk, om hva som er den riktige betydningen og hva som er den gale betydningen til ord, om at noen språk er rike og andre fattige, om at noen språk har grammatikk og andre ikke.

Slike myter synes å finnes i de fleste samfunn og er vel verken verre eller farligere enn myter og fordommer på andre områder. Hvor mye som gjøres av språkforskerne for å utrydde eller korrigere slike myter, kan diskuteres, men det er også grunn til å anta at det ville være et sisyfossarbeid å utrydde dem. Noen ganger er det nesten utrolig hvor seigmilte de kan være. Oppfatningen av at det finnes såkalte primitive språk som bare har et ordforråd på 200–400, ble en del av vår kultur for et par hundre år siden og synes å leve i besti velgående selv om ikke bare all språkforskning har avkrettet den, men også alminnelig sunn fornuft burde si oss at dette er en umulighet.

Verre er det når språkforskerne selv er fanget i sine myter og ikke er seg det bevisst. Den pågående kampanjen – ikke minst gjennom Språknytt – mot engelske lånerord tyder dessverre på at dette er tilfellet. Hva er det så for myter jeg sikter til?

1 Altfor mange lånerord kan være skadelig for norsk
Så langt vi kjenner språks historie, har de lånt ord fra hverandre mer eller mindre uhensett. Det gjelder små og store språksamfunn, skriftløse så vel som skriftspråklige. De flittigste lærerne (f.eks. engelsk) har ofte endt opp som anerkjente og beundrete kul-

spor av vest-germanske lyddrender? Selvsagt ikke. Nei, språkpuristene synes fanget i en gullalder-myte som sier at ekte norsk var det som ble talt i deres barndom unsett etymologisk opprinnelse, og at styggedommen (og språkforfallet) kommer sigende inn en stund etter at de har nådd myndighetsalderen. Heldigvis for språket forskyves gullaalderen en generasjon med jevne mellomrom. Hadde vi levd evig, hadde antakelig heller ikke språket kommet ut over kroppsspråkstadiet og blitt påvirket av disse usommelige lydene som spyttes ut og irriterer ørene.

3 Lånerord gir språket uforståelig og skaper kommunikasjonskloffer
Mye kan sies om reklame og publikusleisen, men dersom den ikke klarer å få folk i tale, går den uten tvil konk. Pastanden om at folk irriterer seg over bruken av engelske ord i annonser, firmavnn og informasjonsbrosjyrer, har et overbevisende empirisk motbevis i at dette er vanlig og slettes ikke avtar.

Hadde folk reagert negativt på dette, hadde byråene ikke brukt dette virkemiddlet. Og det norske språksamfunnet er her helt på linje med de aller fleste (jeg skulle tro nesten alle) i verden. En grunn kan være at folk er jålete, og det er kanskje ikke så bra, men svært menneskelig. Dessuten, er det gitt at språket bare skal være et effektivt og krystallklart kommunikasjonsmiddel? Er ikke det et begrenset bruksområde, og er det ikke like viktig å sette farge på hverdagen gjennom språket, more, pirre, skape noe nytt, leke, åpne for fantasi, utvide verden? En praktisk irritasjonsføre blir igjen, nemlig en fremmed ortografi som kan skape ortografiske problemer for både

ung og gammel. Men å gi de nye engelske ordia en norsk skrivemåte burde ikke være noen uoverkommelig jobb for Språkrådet. De fleste av eldre engelske lånerord er jo alt tilpasset norsk skrivemåte.

4 Det norske språket trues pga. påvirkingen fra engelsk

Vi lever i et av verdens rikeste land. Det store flertallet i dette landet har norsk som morsmål, det dominerer i alle massemedier, det har en rik litteratur og presse og er hovedspråket i en god og omfattende utdanning. Av verdens mange tusen språk er det bare noen få (50–60) som har så gunstige vilkår. Årlig dør det ut om lag 100 språk, og det er svært mange språk i verden (og en del i Norge) som er truet. Men norsk er helt klart ikke ett av dem. En annen sak er at følgene av språkdom kanskje er noe overdramatisert. Det er ikke sikkert at folk på Shetland og Orknøyene har og har hatt flere psykiske problemer og fattigere liv og kultur enn frendene på Færøyene.

Men egentlig dreier dette seg om mye mer enn noen mer eller mindre farlige myter som spres av dem som burde vite bedre. Det dreier seg også om mer enn professor Lundebys forsøk på legitimering av voldelige midler i kampen mot færørd (ff. Språknytt nr. 4/1989). Det er en språkholdning som står stikk i strid med ønsker og planer om internasjonalisering av forskning, utdanning og næringssliv. Det er også en holdning som rimer lite med det nye fjerlekelle samfunnet vi har fått i Norge. Bak ropet om norsk bare for norske ord ligger assosiasjonen om Norge bare for nordmenn ubehagelig nær.

Kjell Venås:

Språk-mø 3 | 1990 Om mytar og mistydingar

Svar til Even Hovdhaugen

Som ein av redaktørane for Språknytt og som medlem av fagmennda og styret i Norsk språkråd vil eg koma med nokre merknader til artikelen «Lånerd og myter» av Even Hovdhaugen.

Even Hovdhaugen (heretter kalla EH) har mistytt mykje av føremålet med arbeidet for språkleg miljøvern, og det er leitt, mest fordi det er fare for at også andre då kan ha gjort det. Det er den viktigaste grunnen til å skrive dette.

Ukritisk opptak

Til punkt 1: Vi veit at ord blir lanté frå språk til språk, og vi har heller ikkje gatt imot lånning reint allment, som somme kunne tru etter det EH skriv her og andre stader. Men vi meiner at mykje av oppaket av engelske ord i norsk i dag er ukritisk og utan rimelige grunnar, og at det i stor mon er uttrykk for åndeleg armod og svikande tru på eigne resursar. Det er like utslag av språklán vi har gått imot, og i Språknytt har det komme fram mykje som syner kva vi meiner med det.

Ofta aukar ikkje ordfanget i norsk ved denne lånleverksenda. Når nye ord kjem inn, fell gamle ord ut. Resultatet er salais at heimlege ord og uttrykk, som høver i den norske språkbygningen, mellom anna ved at dei gjev vilkår for ei naturleg ordlaging, blir bytte ut med ord som ikkje høver, eller som høver dårleg. Som eit døme nemmer eg i fartern paret *helg* : *weekend*.

Det meste av det som er skrive om anglonorsk i Språknytt, har vore om til slutt, og der legg han til at Einar Lundeby i Språknytt har kome med «forsøk på legitimering av voldelige metoder i kampen mot lånerd». Det til side **7**

ein gong var ille ute i så måte. I Språknytt har vi lagt fram somt av tilfanget vårt, så EH skulle kjenne noko.

Norsk språkråd ville gjera reint gale om det såg oppgåva si på dette felet slik EH gjjer: å registrere ordlana og finne norsk skrivemåte for dei. Mykje kunne seiast om eit døme han sjølv tek med: *publik relasjén*, men eg kan berre nenne noko. Ein slik skrivemåte ville ingen sjansar ha, for den engelske ville halde seg, jamfør kva som har komme ut av framleget om å skrive *musikal*, ei formorsk som verkeleg var velgrunna. *Publik relasjén* ville bli ei uorganisk glose i norsk. Ho har eit framandt trykkmonster og burde truleg skrivast som eitt ord. Ho ville ikkje opne for produktiv utviding eller knytle seg til anna ordfang, og kunne ikkje gå inn i noka bøyingsgruppe. Elles måtte det vera rettare å skrive *pøblik*, jamfør *klesj*. Andre mønster skulle tilseia *pøblisk*, jamfør *mythic* i høve til *mytisk*.

Norsk på sotteseng?

Nokre moment til punkt 4: Til dømes fransk og russisk skulle stå sterke enn norsk. Likevel er det lenge sidan franske styremakter gjorde lovvedtak mot engelskspråkleg påverkanad, og det finst sterke krefter i Frankrike, der også vitksapsfolk er med, som arbeider imot blandingsspråket «franglais». Tilsvarte tankar er framme i Sovjet. Såleis stod det i juli i fjor ein artikkel i *Literaturnaja Rossija* der Det øvste sovjet vart oppmøda om å laga lover for å verja språket.

EH skriv at han ikkje kjenner språk som har døyd tå lånerd. Vi har heller ikkje hevda at norsk ligg på sotteseng, eller at det er truga på livet – langt frå det. Skulle det ha kome så langt, ville

det snart ha vore for sein å gjera noko. Men eg vil tru – for å gripe eit døme hjå EH – at Orknøy- og Shetlands-norr var fullt av lånerd i tida før dei døydde, og at lånerda var med og valda dauden. Det same meine Gustav Indrebø etter å ha granska kjejdene: «Me kjenner so mykje til Hjaltlands-norr at me kan timja stig i avnorskning. Fyrste stiget var at norkken vart yvergrod med skoiske ord, som dei boygde på norsk.» (Norsk málsga, s. 284). Eg minner vidare om at før det norske målet i USA døydde, gjekk det gjennom noko Einar Haugen har kalla «The Great Vocabulary Shift». Islandsk og færøysk var ein gong så fylte av danske ord at dei var alvorleg sjuke. Men dei språka friskna til att ved medviten språkakt. Også der var det folk som visste bedre, men nøkara-ne greidde å få folket med seg for å verja språket. I tida etterpå har både Island og Færøyane hatt ein rik kultur-vokster bygd på heimemalet. – Eg skulle gjerne ha gjeve fleire døme.

Mytar om mannedrap

I innleiinga si dreg EH fram ei rad mytar som bakgrunn for dei mytane han meiner vi ligg under for. Dei fleste går ut på å synge kor dumane folk kan vera. Vi ville svara med same mynt dersom vi skreiv at hjå somme lingvistar skal det leva ein myte om at folk som steller med norsk språk, er dumme. Men sjølv sagt skriv vi ikkje det, vi berre nemner det – slik at folk kan koma til det sjølve.

Poenget med mytane tek EH opp att til slutt, og der legg han til at Einar Lundeby i Språknytt har kome med «forsøk på legitimering av voldelige metoder i kampen mot lånerd». Det til side **7**

Til punkt 3: Vi sit inne med mange prov på at reklamenakarane i dette høvet ikkje kjenner sitt publikum godt nok, og eg minner om at jamvel faen Jamvel faen

Til punkt 3: Vi sit inne med mange prov på at reklamenakarane i dette høvet ikkje kjenner sitt publikum godt nok, og eg minner om at jamvel faen

Nasjon og språk

Språklig Samling
nr 341, 1991.
© 20-25

Even Hovdhaugen

For noen uker siden jeg på en grunnskoleleir til å si at det var en historisk tilfeldighet at vi her i landet smakket norsk. En student kom opp til meg etterpå og synte jeg hadde gjort et grovt overtramp. Og det halv slettes like da jeg prøvde å fortelle ham at vi kunne jo like gjerne ha smakket dansk, svensk, engelsk, tysk, samisk eller finsk. Han syntes vist fortsett at jeg hadde bedrevet grov blasfemi.

Noen selvfølgeligheter

La meg starte med en sensovergang.
Språk er et av våre mest anvendte og anvendelige midler til å gruppere andre mennesker og til å markere egen gruppehøytidighet. I tekniskt sett er det de i informasjonsutvekslingen har det klart fortatt han/tor både klar, hundunge og andre kognitivt sentrert. Glemmenn en persons språkbruk vel vi ofte unndelbet hvert vedkommende en god grunnlag for å slute oss til personen. Utannamesselskapet, ytring og tankegangen er en målrettet holdning. Nøn-

Det er ikke lett å få
større deler av Norge til å
overveie et slikt
alternativ.

La meg starte med noen selvbetegnelser. Språket er et av våre mest anvendelige middler til å gruppere og avgrense en del av mennesker og til å markere egne gruppethitigheter. I helsestilhet og bred informasjonsretning har det alltid ført inn transfer både klar, hukommelig og andre kognitivt stødigende. Glenom en persons språkrikhet vil vi ofte undelbart hvor vedkommende er født og oppvokst og vi har et rimelig grunnlag for å slate oss til personens utdanningsbakgrunn, yrke og

Grunnset tereng

I var begyndende språk og i næsten 100 år har samme svaransvarende, men i løbet af denne periode har vi fået et mere spesielt forståelse for hvilke kriterier der skal være til stede for at man kan si noe om et særskilt nasjonal språk. Og hvilken språkplanlegging, språkrensering osv. regnes som viktigste nasjonale og politiske oppgaver i mange land. For å illustrere hvordan gjennom dette lermengen er statlig legg til støtte fra Klerke noske språkredaksjon, og det ikke uhyggelig. Og da jeg ikke er en stor fan av den, så er det ikke umulig. Det første er fra Oslo meddelte. Norsk meddelte. 1951

11:

Reitt nok er det så at sume pygmaefolk (småhavasne folk, dvergfolk) ikke synes ha nokså sensibel mål. men især målet til grannefolket, og det kunde synast veldig ut til det flyr

et er viseleg ein psykisk skilnad mellom folkerasane. Celle og korte, blonde og svarte har ulike tynde og tjukke hår. Fysiskt er også forskjell. Fysiotypisk har dei store folkeslagene ulike fysiotyper for aandelige, kulturelle og teknologiske årsaker. Det er også forskjell i det viktigaste i eit nasjonsmenn.

Før å ståne med vår vesteuropæiske orientalske kulturtradisjoner så var det i oldtiden og middelalderen frøgen regnet og heller ikke noe klart uttal måt en politisk statstilnæringer skulle ha et sitt språk. Mange, ja antakelig de fleste språk. Mange, ja vist omfang var statsstamnemeler av og viss omfang van herserspråkige. Mange også var språk som var van i Læt-Asia, på Den pyreneiske halvøya, i Mellom-Europa regnet. Det var også "nøg" på Hsiennan skilt til mange språk - dvs. en tilstand som er den normalen dag fests. I store deler av Afrika heller ikke var det noen absolutt norm at man skulle ha et selv om det var administrasjonsstruktur.

Det praktiske årsaker av ikke foretrukket.

Dise synspunkterne samrå mye innen mennesskelig dørskap er det vanlig å si noe framfor om et til å sette i et historisk og kulturskrittlig perspektiv.

Det var ikke så hardt for Civitatis, men jeg synes det var et godt eksempel på at familien selv må ha hatt et annet miljøspørsmål enn quebecia.

Dette var også Culenbergs viktigste spørsmål. Gjennom en nokså foraktlig holdning overfor dem som snakket høyt i kirkens gengang grunnet deres språk, med noe annet språk enn gresk, hadde han gjort familien mer tolerante overfor andre språk. Det var en betydelig konsekvens av dette, og det er ikke uvanlig å se en slik familie som snakket engelsk i hjemmet, og skrev ulike arter (dvs. dialektene) på gresk. Rommene var litt mer tolerante på gresk.

Før andre grotte om grobete og øre dannet tunner både lært seg og dermed var det også lærte. Men som keiser Claudius som levte i etruskisk ble sett på som noe utrolig og lettare døende. Heller ikke man måtte overfor diabeter og se løssettsvartet av han. En slakkaren som ikke enhver medlemmer ikke kunne få høre skønnes en høy oppmerksomhet.

Det er først i tiden fra ca 1500 og senere blir det sentral element i stats- og identitetsformen politisk statstolkemisse. All dette kan vi lett konstatere. I en rekke land kommer herberge oss over Europa diktat plausibel og ekseptabel.

卷之三

۱۰۷

四百三

Det nasjonale aspektet kan nok føres tilbake til den italienske renessansebevegelsen for å se på latinene som latinske konstante identitet og se sine symboler på den klassiske stortrøbbel i utvikling til renessansen dels politiske oppsplitting og kraft. Sokenen tilbake til Cæsars og Cæsars leir var samtidig en sakren tilbake til det romerske imperiums politiske størhet og enhet.

Linnene fram til vår tid

For vi ser på andre mulige forklaringer skal jeg foretelle litt mer av historien og trekke linjene fram til vår tid. Språkets sentrale plass i den nasjonale identitetsopbygning og den vikt som ble lagt på språkutømmingen kom også til å prege språkvitenheten. Vi brukte Frankrike og England og selvre USA og en rekke andre land en politiskende språkverksomhet hvor forskeren også var pålitelig og så det som legitum å være det. En fransk språkforskers primære oppgave ble tatt inn av siste 400 år har vært å beskrive seg med nasjonens språk, både som standardspråket i trotsending til dialekt og minoritetsspråk, og som et språk som skal dyrkles til å være likeverdig og høstet bedre enn andre kulturspråk. På samme måte har en viss del av amerikansk språkforskning vært i et arbeid med amerikansk engelsk og beskrivelse av dens egenart og homometring av denne varianten som et nasjonalt symbol. Det var også et ønske om å løse politiske spørsmål, men ikke ved å skille forskerne fra hverandre.

Bok dette lå levende om at det er et inntrittskort mellom et språk og de menesker som snakker det og det samfunn hvor det snakknes, dvs. en slags politisk lingvistik. F.eks. var forbundet til engelsk fra først, stundtlig den amerikanske senvestligdets betegning et problem for amerikanerne. Det har vært sagt at det var lettet å erklares seg uavhengig av George Washington av Samuel Johnson. Den som formulerer den amerikanske språknasjonalismens syn var orthodoksforfatteren Noah Webster (1758 – 1843). Han hevdet bl.a. at:

"The English is the common root or stock from which our national language will be derived. All others will gradually waste away — and within a century and a half, North America will be peopled with a hundred millions of men, all speaking the same

"Customs, habits, and language, as well as government should be maintained, America should have her own distinct from all the world."

Hvorfor skulle man i Amerika bry seg om europeisk engelsk som er allmost konstituert til en island og to few millions of people." Eller som John Adams, USAs andre president, sa: "We value as well as money." Eksempler på slike myndelærer er currency (lager av Benjamin Franklin) og det vulgære lengthy. Denne politiske språklig nasjonallame er slikt en av forklaringene på at det først i dette årtusen ble opprettet universitetsstillingen i USA i amerikanske indianspråk. Noe så ikke var offisielt bekjent innen dets grensers dersom vi følger Websters visjon.

Noam Chomsky

Mange av dere har sikkert hørt navnet til den Kleine amerikanske språkforskeren Noam Chomsky. Men det er kanske ikke som språkforsker, men som politisk skribent der har hørt om han. Chomsky var en av de hovedselvklittene av den amerikanske politikkens i Viet Nam og senere i Nicaragua. For oss kan det virke som noe langt fra imøytende al en språkforsker også skulle være politiker. Men som den klemente språkforskeren faghistoriker Julie T. Andressen har påpekt, det er større tvett med politisk preg og Chomsky alltid var politisk engelsk, amerikansk, new-zeland-engelsk osv. om ikke for å markere seg og sin identitet. På samme måte er den øverste historien om at tallmen ble spilt opp i dialekt som selv ikke uttalte seg til de romanske språkene bare delvis riktig. De romanske språkene oposisjonsfondet oppslodd ibla. som følge av numerikets opplesning og omveltingene under folkevandringstiden nye nasjonale identiteter som knyttet seg til nye språk. Og når norsk, svensk, og dansk er ulike språk er det ikke bare fordi det er tre adskilte politiske stater, men fordi de tre folk med ulik historie, tradisjoner, m.m.

Vi må også merke oss at et eget språk ikke er nøyaktig forutsetning for å ha og opprettholde en enkelt identitet, leg har selv lært å kenne en

gruppe i Peri som heter mochtosfolket og som for 500 år siden var en mektig nasjon. I dag snakker de praktisk talt alle kastilansk, selv om noen ord fra dem opprinnelige språk eksisterer i dialektene. De utgår heller ikke i dag noen politisk enhet. Men gjenom religiøs stolthet, handverkt, sosiale regler, mat, legender osv. har de enda en mohedidentitet.

Norsk

Person språk er et mennesken på identitet, både språkhistorie og språkmål om identitetsvalg. Når norske og andre henvendingsgrupper i USA i stor grad gikk over fra sitt monarki til engelsk, var nok en vesentlig årsak til at valget å konsolidere seg med den amerikanske nasjonen. Og det samme kan også om de områder som har skiftet over fra samisk til norsk. Og opplever det også så blant myre henvendingsgrupper her i landet. Likevel, et sikkert identitetsutslag er ofte ikke lett og ikke skjenn stopper man halvveis. Men bortsett til mye språk, men ikke så godt og akkurat til man blir på andre med og identisk i språk med de inntodde. Ofte, i alle fall i begynnelsen, behøver man bruke et svært opprinnelig språk i uttale, uttrykk og ordbank. Vi får øyeknorsk, pokalansersk eller norskamerikansk.

Denne spesielle språklig identifisering er det som vi godt norsk i lang tid har kalt knøting. Og i alle fall i min barndom var knøting ikke noe positivt i det ord. Kanske henger dette sammen med en av de svarteste og mest seighetlige sider av den språklig engelske nasjonalisme. Nemlig at det å skaffe språk ikke bare et et forstått en enkelt gruppe, men også en katastrofe for en gruppe (spesielt der som den tilhører ens eget språk) ikke skifter språk.

Språk delt på flere land

Når et språk er delt på flere land, kan vi ofte observere at det blir en tendens til at man spiller språket opp i nye språk. Det er det som vi ser skje av i dag i den øverste verden hvor amerikansk engelsk, austrocks engelsk, new-zeland-engelsk osv. om ikke for å markere seg og sin identitet. På samme måte er den øverste historien om at tallmen ble spilt opp i dialekt som selv ikke uttalte seg til de romanske språkene bare delvis riktig. De romanske språkene oposisjonsfondet oppslodd ibla. som følge av numerikets opplesning og omveltingene under folkevandringstiden nye nasjonale identiteter som knyttet seg til nye språk. Og når norsk, svensk, og dansk er ulike språk er det ikke bare fordi det er tre adskilte politiske stater, men fordi de tre folk med ulik historie, tradisjoner, m.m.

Vi må også merke oss at et eget språk ikke er nøyaktig forutsetning for å ha og opprettholde en enkelt identitet, leg har selv lært å kenne en

gated Mead har sett opp to stereotypier for innenreskers forhold til språk knyttet til stativetkulturstarter:

Den polysemiske holdningen er altså man mener fremmede som snakker et språk som man forstår litt av (et bestemt språk eller dialekt), er teknologien: "De snakker jo nesten som oss, de må tilhøre vårt folk."

Den melanesiske holdningen i samme situasjon er: "De snakker ikke helt som oss, de snakker galt, ja egentlig kan de ikke snakke riktig og er flender, la kanskje ansiende menneker. La oss drepe og spise dem."

Os mener man i Polynesia fra Hawaii i nord til i Paskaya i vest og New Zealand i sør over en enorm triangulær snakkespråk og dialekt som ikke er stort mer forskellige enn de nordiske dialektene, er det melanesiske området fullt av hybridenes utrolige språk som veiver fra landsby til landsby. En gang i en landsby på Fiji opplevde jeg at kona i huset dette på et hus i nabolandsbyen ca. 100 meter unna og fortalte meg hvilken utrosstiglig og dum dialekt de talte der.

I øst av verden er språk som en rikskoncept oftest definert polysemisk, mens den politiske definisjonen gjerne er melanesis. Problemet oppstår med stader som består av flere språkgrupper og språk som er spredt på flere stader. Etterhvert som vi ser knøting ikke noe positivt i det ord. Kanske henger dette sammen med en av de svarteste og mest seighetlige sider av den språklig engelske nasjonalisme. Nemlig at det å skaffe språk ikke bare et et forstått en enkelt gruppe, men også en katastrofe for en gruppe (spesielt der som den tilhører ens eget språk) ikke skifter språk.

Identitetsproblemer?

Det holder pent dette, men hva med de uhyggelige menneskene som har gjort det mer eller mindre rhørlig. Når man leser om språkvern og språkvern, kan man lett slutte seg til at de stakkars stellende som forsvaret sin norme av og ikke kultur og glæde over til utlante engelske språket må ha holdt og hørt av alle slags identitetsproblemer, og andre psykiske plager, men faenøygene, som har vært trofast mot sitt språk, har det ganske problemfritt og en mye trygge kultur. Reni bortsett fra det absurde i dette, var også et dette et syn som det venstre parti er grunnlag for etter noen prakt

meriter enn det nasjonale for de ulike fagområdene. Ikke minst legger man vekt på det pedagogiske ved at den maktfullt styrke som mye ellers ved språket. A like skulle kunne styrke fagområdet og nasjonal identitet - fremfor fra barnas talent til det gode det allfor vanstapr for dem på skolen. Troen på et bestemt språk og synsretten skysser alle bestemt lærdoms vidende. En stor del av rekordet var stor, men vi visste den ikke ville komme fra den enkleste kategoriene. Og hadde vi vært minnende om dette, ville vi ikke ha vært så vanlig.

Troen på, og et politisk statistomme med et politisk administrasjons- og nasjonalpoliti er ubetydelig. men ikke bare har vi fått seg til å føle europeiske land som vi elterns gamle samfunnslivet med. Tykland, England og Frankrike er noen eksempler. Nei vi fra pedagogiske, administrative og politiske argumenter kunne vi ikke godt ha forsatt å bruke dansk skriftspråk her i landet. Og det hadde kanskje ikke vært så dumt. Og hadde vi vært minnende om dette?

Knoterne: foregangspersoner

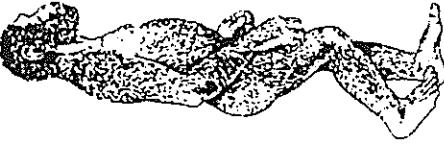
Kanske er en mer utstrakt bruk av samme språk i ulike varianter til å representere den eneste måten å oppnå nasjonale polimorfistisk holdning til språkvarietet på som også kunde gi grobunn for å soke etter fellesstrekk ettersomme. Det gjennom også ofte et etnografiske stader og by borte i verden. I Europa er det bare Island og Portugal som er unntak.

Øre kan vi se?

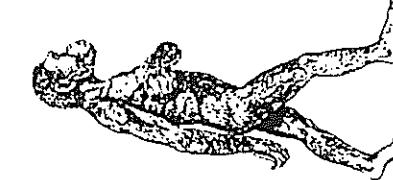

V. I. have i et par av de foregående artiklene levet Alabamians historie og fortalt om disse biotter, og disse følge vi nu overstående til en Biot i lysregnet i en del av Katalofjorden, nærmesten av fysisionsstaten Yankton (Alabamavenn, 27. juli 1941.)

Språk og
identitet

Nordmenn
fra før
danskestida

Kan høres i hver trøstes
son Egnunds «Flaumen
går», hvor det bl.a. heler at
«Norsk mnd vil me i Noreg

egen språkhistorie de siste 150 åra. Og studen vi glerne identifiserer oss med den grunna vi tilhører. Identifi-

stilalet. Men nængel for Hovdhaugen! Denne samme mænighedens er kanske at han også snakker om raser. Bl.a. am. psykiske forskrifter mellem rasene (tullen nogen rangerede), leg til ikke forsvarde døle, hel ler, men her ind vi huske på, at Kolsrud skrev dette i 1922. Den gangen snakket man om raser. Det var nemlig for nazismen hadde komponeret begrebet og gjort ordet til et tabuord. Men man blir ikke racist fordi om man bliver urdet i "rase", især ikke for 2. ver denstskrig. Indstebro var visselig nationalist, stikket Kolsrud og - de var tvige måløsik, og ikke netop av samørks typen. Man kan være usæd med dem i det, men å mistænkelsesprægten dem på denne måten syns jeg er for dygtig.

Innredere, aviser at
mønne litt skulle ha. elle
ha hatt, noe eget språk
Hawdhaugen sier han ikke
skinner han sum skulldom
vere så ille med å ikke ha
mø egel språk, men det si
er i Indrebu nell tydelig
slithei. Om det huelle de
verrl silk al pigmentene
shakker et språk de hadde
snakk om i Indrebu. Et
l myre tld. så kunne det
sum indrebu påfører, lyder
på at de hadde vært språk-
lose lar, man, at de ikke
hadde vært sunt bedre en
dyr. Men indrebu avviste
altså dette. Prengel treng-
det sterkt avslutte er opp-
lagt ikke i frakta
pygmenne meneskeverd
eller framheve nordvesten
helen av et øvel stridig
men å bli fast til alle teknologi-
sanntun, også de teknologi-
gisk mest prættige, har ei

Hovdhaugen gikk veldig av dette. I stedet for å føre en nasjonalistisk kamp mot han skjøllende, ville han ha en nasjonalisme som ikke var i strid med den europeiske og verdenskulturen.

Nasjonalisme

spesiell. Norsk lese på sitt
malom rase og kulturen.
fram, nemlig fra den set-
ningsa som går framfor de
Hovdhaugen sitter, den
første i "Norsk månøsog":
"Alle folk på jord liev ten-
te balegga, evna til å setta
fram tankar. Ynske og
klesjer i ord og tale. Og
den seineste som tilgjør et
stort ståt. Tyder slik: «Det
dvs. pyntet» ville selv
ikke få andre: nærmest
soldats». Dette er nærmest
det motsatte av rasisme.
I laktato på koden sittar her en
ikkje lese den antatte med
parten som Fanden lever
Bhæren, men nutter la ivi
Troll, for å illustrere
—den strålende rasistiske
Land.

En rassist bekjerner

Av Eric Papazian

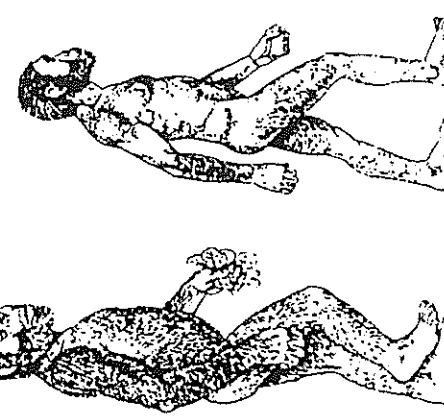

Nasjonalismen

Men her må vi gjen mynnerse litt: å gå hell eller delvis over fra dialet til normaltalemål er ikke nødvendigvis negativt. men det kan være negativt, og er det ikke. Det avngjører at man ikke har påpekt, mange har påpekt.

Knotere — helter eller skurker?

Et annet ur Olav Aukrust, som mente at veilede gikk

Nordmenn
for

3

helter eller

Skurker?

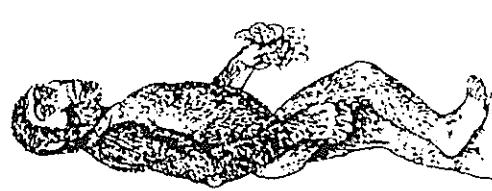
stun news
sitt var Hovehaugen hardt
ut mot folk som mente
at det ikke bare ville skaffe givere
nemlig folge Hovehaugen
social eller nasjonal-
identitet. Ein av de svært
oppmerksomme tilhørerne av den språklike
kulturen i landet er skribenten og forfatteren
Kjell Ola Skjelkvam. Han har skrevet om
nasjonalistiske nasjonalisme i en artikkel i
Hovet 25. Det synet til å skif-
te språk ikke bare er et
fortrådet av den enkelte
men også en
katastrofe for en gruppe». I
samtid med det utropet
Hovehaugen «knalte» litt
spørrefragtningen i kampen
mot «eskerhetsnasjonalismen».
Hva er så en
fortrømmelse? Hva er det som
kan lede til at en
knalte, og hva er det som
er fint med det?

Høye påle Bekkelands-
bokab og Riksmedisordbo
vill knute si «utrolig
tilknyttet» i sterk et. ja
le, fulge Åsen, derifor
høyre «knalte» (den helv-
tige som er aktuell her)
«synete» sit Sprang, tale høyt
lig, bruke Fremmede Ord
eller Fornær (den opphav-
lige eller forsiktigste betegnelse-
ninga av et vistnok å synule
treverk med utsiktseringer). Men
den delinfinisjonen av
kun som høver best med
min egen forståelse av or

Det ene er folk som blir værende i sitt millo. og som følger ikke skulle ha noen god, dvs. praktisk, tilgangen til å legge om språket til et annet.

Vaker spraker til den gjen-
pa en springer ut av, fordi
en mener det ikke er bra
nok. En holder seg «for
god». **III** å snakke
«bondsks», «vulgærl-

A black and white line drawing of a person lying on their back. Their legs are bent at the knees and feet are tucked under their buttocks, forming a cross-legged position. The person's arms are also bent, with hands resting near their head. The style is minimalist and anatomical.

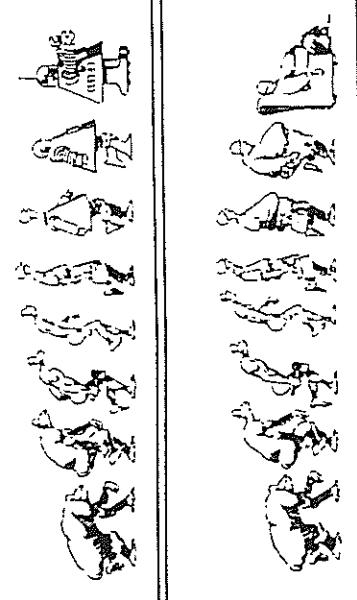

Nordmenn
for

3

SPRÅKLIK SAMLING — 7

<p>Rolf Theil Endresen — som også er alminneligvis — sier: «Språklig samling nr. 4/89 — 1/90 (s. 15) at el språk ikke var skade av klønn». Nei, språket var ikke skade, for et språk er bare en samling viktig konvensjoner. Det er språkforskerne som i tilfellet var skade! Det er selvstyrke som ikke ville ført til et enkelt mål, snarere et mål om det unvanlige!</p>	<p>framsittle vanskelige ting på en enkelt måte, snarere et mål om det unvanlige! Vi kan da vel snakke som andre folk om vi har en enkeltskamnen? A framtidsenkle ting på en vanskelig måte kan hvem som helst beteksemann til det.</p> <p>Det er selvstyrke som forteller oss alle. For ikke å skattekommunikasjonen mellom lagmann og lekmann var skadegjørelse — ikke omfader. Svært ofte kan en overredende bruk av fremdeordet representere «måkspråk» eller språklig matematisk, og den hold-</p>
<p>er med måte og nels! også en viss behagelighet. Men når påvirkningen gikk bare den ene veien og er så entorn som den er løst i, dengjør, er det grunn for den påvirkninga — eller mottakelse — det vil som regel si len underliggende partien — til å stoppe opp og sporre om vi trenger all påvirkninga, og om vi ønsker å få hjelpe med som egenskaper. Om svaret er ja, må hærpil skjæres ut varden tennes. Det er det språkbedriftenes mål med å gjøre, og øre være dem for del.</p>	<p>Rolf Theil Endresen sier i «Språklig samling» nr. 4/89 — 1/90 (s. 15) at den lytiske påvirkninga i middelalderen var mye større enn den engelske i dag, men det twill leg på. Rett nok har vi svært mange lytiske bånd, men den skal for en huske på at den tysk-slesker før utsynet!</p>
<p>Især syns jeg det er grunn til å være på vakt mot en overredende bruk av lagternimologi. I obspråket til frammedordet i allmenntalen. Ok — «treningsideal?». Især syns jeg det er grunn til å være på vakt mot en overredende bruk av lagternimologi. I obspråket til frammedordet i allmenntalen. Ok — «treningsideal?».</p>	<p>Især syns jeg det er grunn til å være på vakt mot en overredende bruk av lagternimologi. I obspråket til frammedordet i allmenntalen. Ok — «treningsideal?».</p>
<p>Især syns jeg det er grunn til å være på vakt mot en overredende bruk av lagternimologi. I obspråket til frammedordet i allmenntalen. Ok — «treningsideal?».</p>	<p>Især syns jeg det er grunn til å være på vakt mot en overredende bruk av lagternimologi. I obspråket til frammedordet i allmenntalen. Ok — «treningsideal?».</p>

spiller stille språkholdning til brukerkun-
ger holdninger til brukerkun-
ger av de aktuelle språket. En
avviser man, den aktuelle
språket ikke så vel som
språket deres føler andre
klemtegnet). Det samme
kan til en viss grad sies om
folk som tyller ut og kom-
mer tilbake, men har
mer tilbake, men har
glemt/sitt opprinnelige la-
tertial etter fortvist
kort tid. Alt tilstil kan friføre
den barnlige ungangskre-
sen – med bestykking danner
om «klimat». o.l. – er ik-
ke til å undres over i det
høye lat. Brudren i ordet
«klimat» retter seg nok pri-
mært mot en slik isolasj-
onist oppførsel. Snøhetta og
større kan da ikke vente
å bli populære blant dem
de forsørker å «høye seg
over» (ellifall!

Et anna littelle er folk
som reiser ut. Teks, fra
landshøyda til byen. Disse
faller ifjon i to hovedtyper
når de gleder språktig
strategier: De som legger om
eller prøver ut del av de
som ikke gior det. Bøgge-
gruppens handlende må
ikke løft skjønn Rhodas.
Her foreligger det nemlig
en praktisk grunn til å leg-
ge om, i og med at en
slikher millo og hører en
annen språkutvalg rundt
seg daglig i en slik situas-
jon er det mange som
ikke kan la være å bli på
virket, enten de vil eller ei.
Også de som kunne ha
holdt på dialektene, men
likevel legger om for å bli
bedre inn i millet eller for
å bli forsiktig bedre, et
aktivert mollig. Det sam-
me må stes om de som
enten ikke klarer å stille
språk, eller som ikke vil
fordi de ikke ønsker å skif-
te identitet. De vil f.eks.
fortsatt med å være fram-
dele små om de har i Oslo.
Også dette må vi andre ba-
re godt. Mac! Inntrykket
hor kunne velge om de
skal legge om til, eller i ret-
ning av, det språket som
brukes på stedet der de
flyter inn, eller ikke. Til
andre stilles det store
kav. Og når det gjelder dei
å skifte språk generelt, må
det gis nokså når det er gode
praktiske grunner til å gi et
praktisk språk. Men ikke
for å få et praktisk språk.

Erasmus -
Montanus -
forskerens

Nasjonalisme og

purisme En kan vanstædig snakke om språklig nasjonalisme uten å komme inn i purismen, slik om folketolkning, gjer stor nytte del. Det er nemlig kanskje også i enkelte språk-nasjonalistiske kom- mer ikke uttrykk. Purisme vil si at molterike påvirkning fra andre språk, eller til med å "rense" det egne språket for innmede ele- menter som all en kanndom inn i produksjon gjelder det først og fremst påvirkning på ordutradisjon, i form av pålidelig. I Norden er puris- men nærlig kjennt fra Is- land, og der i en helhet skrevet i kannik, som også har (haft) en puristisk tra- disjon. Det samme gelder i landet aller mest i nyorsk. Men den typen, purisme har vært særlig retta mot danske og franske elementer, og dermed også mot holandsk og engelsk. Men den typen, der slike elementer har en stor plass, holdes det ikke i holandsk lallattal for ikke

Språk - vgt 4 / 1993

En pins til besvær

Mens vi teller ned til OL og pusser pins-samlingen vår, går diskusjonen friskt om norsk og utenlandske grammatikk. Språkrådet sjokkerer mange da det gav det norske folk lov til å bøye nålene sine slik: *en pins – pinsen – pins(er) – pinsene*. Særlig dette med *en pins* var vanskelig å sluke. For hvor dan kan kompetente språkfolk stokke norsk og engelsk bøyning på en slik surveyete måte? Er ikke entall og flertall lengre hva det var?

Det vi da har gjent, er at dette sportsfolk bruker både *nikkers* og *longs*, og kanskje *cups*. I mildtvær venter de på et godt smøretips, og kulekjørerne *trikkeser* i bakken. De 100 dagene som er igjen, kan benyttes til å gå litt nærmere inn på engelske s-er i norsk.

Pinsen eller pin-en?

Språkrådet ville selv sagt heist sett at vi samlet på jakkene, og droppet den utenlandske betegnelsen. Men siden pinsene hadde satt seg fast, tok faginndna ordet opp til behandling i april 1992. Den skulle komme fram til hvordan *pin* skulle skrives på norsk – hvordan det skulle føres opp i ordbokene.

Den ene ledesoren man måtte følge, var den tilpassingen til norsk som allerede var foregått dvs. hva slags utale av ordet som var etablert i norsk, og hvordan ordet var blitt skrevet i norske tekster. Skulle man vege *en pins*, som var én variant, eller *en pin*, med norsk system for dobbelt konsonant? Den andre ledesoren var hensynet til det engelske opphavet. Skulle man legge seg opp til et mønster som var mest mulig lik originalen, f.eks. *en pin, pin-en/fierz pins, pin-ene*? En slik bøyning ville markere at ordet er et lånoord som ikke fulgt ut et tatt opp i det norske systemet.

Faginndna vurderte en del skriftlig materiale og fant flere eksempler på *en pins* og *pinsen* enn den mer engelsktruk-

meslinger og *benklaer*. Andre kan teoretisk sett bøyes i entall, men vil i praksis alltid bli brukt i flertall, som *snåkaker*. – Når vi tilpasser engelske ord av denne typen til det norske språksystemet, vil vi gjerne ha muligheten til å bruke dem i entall også, og ofte beholder vi da flertalls-s-en i entall. Slik kan de få et fullstendig, norsk bøyningsskjema: *en nikkers – nikkersen – nikkerer – nikkersene*.

Binders, drops og kieks er eksempler på fenomener som helst opptrer i mengder og hauger. *Kieks* er et av de eldste slike; det oppfatter vi overhodet ikke som engelsk lenger. Men det er egentlig en norsk variant av *cakes*.

Når det gjelder *binders*, er det litt passig å tenke på at det egentlig er en norsk oppfinnelse, som har måttet nøye seg med et innlånt navn fra England!

Av parord kan vi nevne *en longs, en shorts, en jeans, en nikkers, en slips*. *Slips* brukes ikke om dette plagget i moderne engelsk, men det betydd opprinnelig et par tørklender som hang ned til pnt. *Longs* er et eksempel på et annet interessant forhold mellom engelsk og norsk. Ordet kommer riktig nok av det engelske *long*, men substantivet *longs* finnes ikke i engelsk! Det er noe norske har lagd selv da plagget kom til landet, kansje for å understreke av det var en eksklusiv utenlandsk mote? De stillongene vi i dag har gjemt i skapet, kan godt være krympe og mørkspiste, men firmat som i sin tid begynte å markedsføre merket *Stillongs* henvende seg nok til et monded publikum.

Pins for ever?

Når faginndna valgte *en pins*, var det ikke bare som et «flertallsdiktatur» på

bakgrunn av registrerte *pins*-forekomster. Det var heller ikke som et utslag av ukyndig engelskbehandling. Derimot var det slik at de mange *pins*-forekomstene støttet argumentet for å velge en bøyning som er vanlig for kollektivord med engelsk opphav. Nordmenn som sier (og skriver) «*hvor mye kostar den pinsen?*» er altså ikke inkompetente verken i engelsk eller i norsk, de er ivert imot så stø i sitt eget språk at de klarer å tilpasse det engelske lønnetid til et mønster de kjenner fra før.

Et annet spørsmål er problemet med normeringssprosessen når det gjelder slike ord. På den ene side vil Språkrådet være tidlig ute med normering, for å prøve å være en pådriver i formorskingen. På den annen side er det vanskelig å fastsette en norm ved nye ord. Det tar tid før slike ord etablerer seg i språket med et helstøpt bøyningsmønster. Derfor kan en for aktiv normeringspolitikk føre til at ordlistene kommer i konflikt med den faktiske bruken ute i samfunnet. En del slike ord forsvinner ut av språket like fort som de kommer inn, andre får en annen og norskere avleysisning, andre igjen forandrer *kjønn* eller endeler med gjennom i folks språkbruk, er det mulig at Språkrådet må ta saken opp på nytt og eventuelt godkjenne denne formen.

Småle - mytt 4 / 1991

Helene Uri og Dag F. Simonsen:

Hva syns skolelever om anglonorsk?

Denne artikkelen gir en del resultater fra en spørreundersøkelse med 16 spørsmål om hvordan ungdom på videregående skoler i Oslo ser på bruk av engelsk språkstoff i norsk. Folks holdninger er viktige, for det er holdningene – ved siden av institusjonelle rammer – som vil avgjøre framtiden for språket vårt. Og ungdommen er framtidens voksnæ.

Artikkelen oppsummerer de viktigste resultatene av undersøkelsen. Vi har ikke tatt med svarene på alle spørsmålene, og vi har skåret bort små prosentasjer. Bant annet oppgir vi ikke hvor mange det er som ikke svarer på hvert spørsmål. Til sammen er det med 91 informanter. Det tilsvarer omtrent 0,5 % av elevtallet ved videregående skoler i hovedstaden. Materialer er relativt lite, og våre utvalgsmedtoder tilfredsstiller ikke statistiske krav slik at vi kan trekke vannrette slutninger. Men en del forteller undersøkelsen oss likevel.

Elevene hadde ikke glemmangått Norsk språkråds skolehøfde om anglo-norsk på forhånd. Men 53,8 % svarte at de hadde diskutert bruken av engelske ord og uttrykk med foreldre, venner eller lærere.

Butikknavn, skateboard og Batman Hva synes elevene om engelske butikknavn? Så mange som 56,0 % stilte seg likegyldige. 25,3 % var positive, mens 8,8 % var negative. Hvilket ord foretrakk elevene – *skate-*

board eller *rullebrett*? Det var en dundrende preferanse (83,5 %) for det engelske ordet. Bare 7,7 % holdt på *rullebrett*.

Hvilket navn mente de så var best av *Lynningen* og *Batman*? 29,7 % foretrakk *Lynningen*, mens 54,9 % mente at *Batman* var best. Enda preferansen også her er engelsk, selv en påfallende forskjell fra forrige spørsmål.

Trolig kan vi forklare noe av forskjellen ved å sitere en informator: «Lynningen leste jeg da jeg var liten, så det var det første navnet jeg hørte av de to.» *Rullebrett* ble introdusert i Norge i sittårene, og oftest omtalt med det norske ordet da. Bretten ble forbudt i 1978, men igjen tillatt i 1989. De fleste av informantene var godt under «rullebrettalder» da sporten forsvar. *Lynningen* ble derimot gitt ut som serieblad under dette navnet fra 1966 til 1987. Bare spesielt interesserte kjente navnet *Batman* før det i 1989 ble ført fram i samband med en ny film og en fjernsynsserie. Her ser vi hvordan lovregulering og privat markedsføring kan gripe direkte inn i språkbruk og språknormer.

fagspråk, internasjonale sammenhenger og sport ble også nevnt av mange. Blant områder der de unge mente at norsk passer best, kommer et «nasjonal» moment (nasjonale sammenhenger, Norge, samtaier med nordmenn) høyest. Derefter følger et geografisk-kulturelt moment (visse deler av Norge, visse steder i Norge, mindre steder med særnorske ting eller få turister). Helt norske ting (som «skiløstehøvel/troll») og populmusikk nevnes også.

Popspråk

«Hvilket språk passer best i poptekster, engelsk eller norsk?» spurte vi. 54,9 % svarte engelsk. På den annen side mente 6,6 % at norsk passer best. Spørsmålet er interessant fordi populmusikken er skapt og preget av amerikansk og britisk ungdom. Den er en kjernesektor for bruk av engelsk i Norge og et område der meninger og preferanser trolig er sterke enn på mange andre feltet.

Bruksområder

Så spurte vi: «Er det områder der engelsk passer bedre enn norsk, og andre områder der norsk passer bedre enn engelsk?» Nevn eksempler.» Helle 58,2 % av elevene mente at det *finns* områder der det ene språket eigner seg bedre enn det andre; bare 2,2 % sa direkte nei. De bruksområdene som nevnes, vitner nok både om ungdommens egne normer, voksnæs språkmester, skolens offisielle holdninger og styring gjennom spørsmålene. Kan-skje er det betryggende at ingen ungdom der nær spesielt høyt – heller ikke fag-språk, som mange mener er en truet sektor. Her som ved noen av de andre spørsmålene grupperte vi svarene i momenter.

Ulike områder

«Hvilke områder nevnte ungdommen? I alt nevnes momenter til fordel for engelsk 50 ganger, momenter for norsk 23 ganger. Det momentet de fleste trakk fram til fordel for engelsk, var musikk. Også det en kan kalle nye ting fra utlandet eller engelska-lende land, er en stor gruppe. Film,

Med det neste spørsmålet ønsket vi å uteske hvorfor elevene foretrakk engelsk *skateboard*, *Batman* eller norsk *rullebrett*, *Lynningen*. Alt i alt ble det her nevnt 111 momenter til fordel for engelsk og 31 for norsk. Hypo-pigst nevnt til fordel for engelsk (51 ganger) er at engelsk er kule, finere, tøffere, mer spennende eller klinger bedre enn norsk. At engelsk er mer internasjonalt, eller at alle kan forstå det, nevnes 19 ganger. I 16 svar anføres det at det er riktig å haide på det opprinnelige navnet. Vanen og påvirkning fra venner framheves også av en del. Enkelt argumenterte med at *Batman* og *skateboard* er knyttet til amerikansk kultur. Andre mente at engelsk er et rikere språk enn norsk, og at engelsk er mer naturlig eller lett-tere å uttale.

Blant momenter for norsk trakk de fleste fram vanen. En gruppe på 7 framholdt at det norske alternativet er «søtere», «klinger bedre» eller passer best. At vi bor i Norge, at norsk er godt nok, eller at morsmålet er best, ble også anført av en del.

Positivt og negativt
Videre var vi ute etter elevenes mening om positive og negative sider ved bruk av engelsk i norsk. Vi fikk 53 momenter om de positive sidene og 21 om negative sider. Mange nevnte bare positive sider.

Det momentet som de fleste nevnte som positivt, var at det blir lettere å lære engelsk. Noen mente at vi får større ordforråd ved å bruke engelske ord, mens andre sa at det er positivt å slippe de «teite» norske avlæserordene. Et par svarte at engelsk er et rikere og mer presist språk, og at det er lettere å uttrykke seg på engelsk. En god del visste til at engelsk er tøft og kult.

Av de 32 svarene som ansørte negative sider, viste rundt to tredeler til at vi blir dårligere i norsk, at vi kan ødelegge morsmålet vårt, og at norsk ikke utvikler seg på de områdene der engelske ord og uttrykk nå dominerer. En del var ikke på at det kunne være vanskelig for noen å forstå engelsk.

Selger engelsk?

48,4 % svarte at de tror engelske navn fremmer salget. 12,0 % mente at det kom an på, og de nevnte faktorer som vareslag, navnevalg, alder på kjøpergruppe. 15,4 % mente at det spilte ingen rolle om navnet var engelsk eller ikke.

Det er kjent at næringslivet og reklamebransjen grunngir sin engelskbruk med at det er det som slår an, særlig blant yngre. Her skulle en tro at det er solide markedsundersøkelser som ligger bak. Vi kontakket en rekke fagfolk, men svaret var det samme: Det fins neppe pålitelig materiale om dette, for en har ikke gjort seriøse undersøkelser. Noen sa det er en gene-

rell svakhet ved norsk markedsføring at den bygger på synsing.

Vansklig å forstå??

Så spurte vi: «Tror du det er få eller mange i Norge som ikke forstår den engelske teksten som blir brukt i reklame?» Omrent halvparten (52,5 %) mente at det er få som ikke forstår engelsk i reklame, mens 37,9 % gav uttrykk for at det er mange.

Personlig usikkerhet

Vi spurte om elevene trodde at bruk av engelsk kunne være et uttrykk for personlig usikkerhet. Vi ble overrasket over at litt mer enn en firedel svarte ja. Majoriteten (53,8 %) mente at bruk av engelsk ikke reflekterer personlig usikkerhet.

Forbausende mange

Ganske mange elever gav uttrykk for en viss redsel for å ødelegge morsmålet sitt. Dette kom også fram da vi spurte etter eventuelle negative sider ved engelskbruken. På spørsmål om mange engelske ord kan gjøre oss usikre i morsmålet vårt, trodde hele 39,6 % at det kunne de. Nesten like mange mente at det ikke spilte noen rolle. Det er tankevekende at så mange mente at engelske ord i norsk kan påvirke morsmålspråkfølelsen.

Rasjonelt og irrasjonelt

Vi fant rasjonelle og irrasjonelle synsmåter side om side. Det mest frekvente argumentet for engelsk var utpreget irrasjonelt; å mene at engelsk er tøffe-

ses som uttrykk for begrensete erfaringer med fremmedspråk.

Alder og engelsk

I 1988 spurte en svensk forsker (Magnus Ljung) større grupper av svensker hvordan de stilte seg til forskjellige typer engelske lån, og hvor villige de sjøl var til å bruke de ulike typene. Det viste seg at *alder* hadde suverent mest å si. Jo yngre svarene var, desto bedre likte de engelske lån. Være informanter skulle etter denne skalaen befinner seg i den mest engelskvennlige enden.

Vurdasi, Ørn mener til mistryninger

Fra side 8

gjeld ein artikkel der Lundebry – med ei visst glimt i auga – fortel korleis striden om ei låneglose ført til manndrap i norsk mellomaler. Vi hadde mein det ikkje trongst, men vil etter dette seja at korkje Lundebry eller Språknytt meiner at sega skulle takast som ei oppmoding. Vi ynskjer alle eit langt liv, med eller utan uturvande engelske glosar – rett nok heist utan. Det er snautt mange som har fått dei same tankane som EH av artikkelen om striden i 1489. Derfor er slutten på

12

det han skriv, meir alvorleg, for der minner han om dei som bruker slagordet Noreg for nordmenn. Her vil eg be folk tenkte seg om. Norsk språkråd og Språknytt ynskjer å halde språket vårt oppe som ein tenleg og god reiskap for alle som bruker det. Uturvande engelske glosar er ikkje rømingar som sokjer ein fredstad hjå oss. Anten vi tek imot dei eller ikkje, lever dei glade vidare saman med syskena sine i det mektige engelske språket, som også vi er glade i, når det høver å bruke det.

PURISME OG SPRÅKLEGE
LÅN / -GJEVING

II

Språk i Norden

1993

Domenetap for norsk?

Av Kjell Venås

språket – också om språkets användning och betydelse i EG – bör få utrymme och resurser.

Nordmål – handlingsprogrammet fram till 1995, med tugo delprojekt – utgör grunden för verksamheten, där Språksekreteriatet i Oslo och Språk- och informationscentret i Helsingfors är betydesfulla institutioner.

Man koncentrerar sig också mycket på skolorna – grunden för språkinlärningen. Studieprogrammen «Nordplus» – nyligen evalueraut – och «Nordplus junior» – förlängt till 1996 – och många andra projekt antyder vidden av det arbetet, i skolor, akademiska studier och vuxenutbildning.

Liknande arbete utförs också i Europa, på högskolenivå av de nordiska lektoreerna, och jag vill understryka den roll som de utomnordiska universitetsläraryerna i Nordens språk och kultur har. De gör en insats som också har betydelse för de nordiska språkens ställning i det nya Europa. Dessa professorer, lektorer och andra lärare och forskare kan på ett effektivt sätt saluföra den nordiska samarbeta modellen i Europa och varför inte på andra håll i världen. Nordens studier vid över 200 utländska universitet runtom i världen är en viktig del av den nordiska kulturreporten.

Nordiska ministerrådets budget upptar ett moment för Norrden-undervisning i utlandet, säkert också i framtiden. Det arbetet som dessas universitetsläraryare utför på sina respektive poster har i tillägg till den nationella dimensionen också en nordisk dimension. Samtidigt som dessa läraryare är «ambassadörer» för det egna språket och den kultur som språket speglar, är de också «ambassadörer» för Norden, för nordiska värdeingar och nordiskt samarbete.

Nordiska lektorer, nationella strävanden och Nordiska ministerrådets program för språkförståelse och kulturinformation kan tillsammans skapa förståelse för de språkliga krav vi i Norden måste ställa i ett framtida EG-medlemskap.

Mr. James Kilroy
Ved dei norske universitetta finst det eit nokså gammalt og vel-establert reisebyrå. Det heitte Universitetenes reisebyrå, men så for nokre år sidan - truleg for å syne at det var eit universelt reisebyrå, døypet det seg om til Univers reiser. Den 10. februar 1992 skifta det attar namn. Med stor og fargesprakande bravur meldte det frå til dei mange kundane sine at det no skulle heite Kilroy Travels Norway AS. Tre gonger i året skal det sende ut det nye programmet Kilroy academic travels (Kilroy 1992). Om det ikkje var Rikke Hauge ved Nordisk språksekretariat som hadde ordna med billetten min til Åbo, ville det ha stått Kilroy Travels utanpå billettumappa. Til all lukke har Nordisk språksekretariat andre kontaktar, så billetten min var frå noko så uspennande som Berg-Hansen Reisebureau A/S.

For dei som ikkje veit det, så er det ein person, ein amerikanar, som det norske reisebyrået har valt seg namn etter; dette skal derfor først vera ei soge om han som er oppkalla. Eg skal fortelja «The Kilroy Legend», slik ho er attgleven bakpå to adresselappar eg nyleg fekk av Kilroy Travels til ei anna reise. Førbleiet som skal minnast av norske som reiser heime og ute, Mr. James Kilroy - truleg «Jim» mellom vener, var ein litt lat hamnearbeidar i Boston, USA. Arbeidsformannen var jamt etter han for den sviktande interessa hans for jobben. Ein tidleg novembermorgon i 1940-åra, med sur vind i dokkene og grå og grælen dis frå Atlanteren, då Kilroy berre ynskte å vera inne i trygg og varm ro slik som gamle Mons i et Garborg-dikt, men då han i staden måtte dra på jobben for å slite med tunge kasser, der han som vanleg vart mobba av arbeidsformannen, der og då fekk han den lyse idéen som skapte om på livet hans. Då Kilroy bøygde seg for å ta opp ei av dei mange kassene som til saman inneheldt 100 000 jeans som skulle skipast over heile verda, var det han kom på det grepet som 50 år etter skulle sjarmere og dupere eit norsk reisebyrå til å skifte namn. Kilroy fiska opp

ein kritstykke frå dongerijakka og skreiv, først på ei kasse og så på alle kassene han kom borti: «Kilroy was here». Etter kvart dukka desse kassene opp i hamnebyar over heile kloden, og saman med kassene för Kilroys spirit rundt i verda. Det var «A real effective way of getting around». Når arbeidsformannen etter dette plaga helten vår, berre smile han til svar, for han visste betre. Kilroy hadde funne at ein kunne kryssje grenser på fleire måtar; ein kunne sprengje alle stenge og vera fri og ubunden.

Já, slik er det reisebyrået sjølv presenterer opphavet til namnet sitt. Det er litt interessant i denne samanhengen at det eg har fortalt, visst berre er ein av dei mange mytane om Kilroy. Etter ein annan myte skulle dei fyrtse amerikanske soldatane som kom til Nord-Afrika i 1942, ha funne meldinga «Kilroy was here» skriven på bergveggen i ei hole der dei krabba inn. Han har vore og er eit ståande emne for forsking av amerikanistar og folkloristar.

Fot norske akademikarar er Kilroy særleg kjend i innskrifter på toalett i universitetsbygningane. Fleire generasjonar av norske studentar ved alle fakultet kjänner graffitikorrespondansar over temaet: «Kilroy was here». Om studenten Kilroy ikkje var på lesesalen, så hadde han i alle fall vore på do.

Det viser seg at det å døype eit reisebyrå etter den «kreisannde» hamnearbeidaren Kilroy ikkje er noko norsk påfunn. Det var Studentsamskipnaden i Oslo som åtte det gamle Univers Reiser A/S. Det reisebyrået vart så selt til Kilroy Travel International i København, som etter blir kontrollert av det finske mottstykket til Studentsamskipnaden. Som vi skjøner, har vi her å gjera med krefter og rørsler som sprengjer landegrensene slik som Kilroy spredde grenser i tankane. Spørsmålet til eit nordisk møte i dag kan vera om dette er eit uttrykk for nordisk samarbeid som vi bør tilskunde. Elles skulle desse innleitande orda om Kilroy vera ei aktualisering av det som er versjonen av emnet vårt i år. Innleiinga vil eg no sluttet med å seia meg glad for at vi norske lever i eit land som har halde på det vakre, gamle namnet «Studentsamskipnaden», men leggi til – så lenge det varer. Også dei som steller der, kan vel få draumar og saman med draumane få hug til å følgje Kilroy kring i verda.

Den gamle songen om namn

Kilroy og norsk og nordisk reiseliv er eit dagsaktuelt døme på eit tiltakande domenetap for norsk i marknadsføring og reklame. Innanfor dette settet, som er så viktig i eit moderne samfunn, kjem namnebruk på verksemder og varer. Den språklege slagsida der blir godt illustrert med dømet Mr. Kilroy. Aksjonen for språkleg miljøvern har det siste året gått inn på dette settet med å følge den gode pedagogiske regelen at ros motiverer til handling like godt som eller betre enn ris. Den positive bodskapen om ja til norsk har Språkrådet følgt opp på det som helle tida har vore eit viktig område for arbeidet i rádet: namnsettjing av ymse slag. Rådet deler ut diplom til dei som gjer det språklege miljøet rikare med gode, fantasifulle, språkleg skapande norske namn. Det første diplomet gjekk til ein skule på Øya Sekken i Romsdal som hadde gjeve skuleavisar namnet Skulsekjkjin. Seinare er det delt ut diplom til mange språkskavarar, såleis eit visargutfirma i Oslo som kallar seg «Glade hjuls». Dessverre har akupunkturklinikken «Stikk inn» vissst også stokke av, dvs. gått inn til kvila; elles var det ein opplag kandidat, jf. den morosame vrien på det engelske «Drop in», som så mange andre bruker.

Ein lovande repetisjon av oppaket vårt, truleg ved smitteverknad, fortalte norske aviser om i sommar, såleis Aftenposten i juli i år både i ein stor og biletrik reportasje og i ein redaksjonell artikkel. Der får vi vita at leiaren av byrådet i Oslo, eit politisk menneske og son av den gamle landsfaderen Einar Gerhardsen, vil laga ein kopi av aksjonen vår mot framand språklege namn, også med ein nyskipa pris for gode norske namn. Der Norsk språkråd laga eit diplom for det føremålet, skipar Oslo by ein pris. Vi har tilbode byrådsleieren samarbeid, og det har no komme godt i gang. Den frilynde samskipnaden Norges Ungdomslag har frå sommaren 1992 sett i verk ein aksjon av same slag og delte først ut sin pris til forretninga «Skinn og bein» på Voss.

Ulf Telemann som spåmann

På det nordiske møtet i Kristiansund i august 1988 innleide Ulf Telemann (1989:14) om emnet «Det nordiske språksam-

beidet. Idéer och framtidssuppgifter». Under det framtidsspekvet som var lagt inn, var det naturlig at han filosoferte noko om korleis dei skulle gå med dei nordiske språka ved den internasjonaliseringa og europeiseringa som han alt då såg føre seg. Eg seier «alt då», for endå dette berre er fire år sidan, så var det før samanboret av austblokken og før samlinga av Tyskland, for ikkje å nemne før folk flest hadde høyrte det nederlandskes namnet Maastricht, og før det på nokon måte var aktuell politikk for dei nordiske ikkje-medlemmene i EF å søkje om medlemskap i ein utvida europeisk union, der kapital, varer, tenester og arbeidskraft skulle flytte fritt over grensene mellom Kiroys tankar. Endå mindre grunnlag var det for å tenkje at land austanfor jarnsteppet kunne bli med i EF, noko dei no nemner ope.

Når ein no les det Telemann sa den gongen, og ser korleis han vart sansspadd, må ein bli noko imponert, og ein burde kanskje tenkje på å kontrahere han som rådgjevar for framtida. Mellom anna tala han om sjansane for at nordiske språk på dei øg dei områda kunne bli B- og C-språk. Eit av områda han nemnde, var nordisk som språk for vitskap. Det er noko det kan vera grunn til å drøfte vidare, for området vitskap er avgjort viktig i samanhengen «Domenetap for norsk».

Domenetap for norsk vitskapspråk

Når eg skal ta opp spørsmålet om norsk er ved eller står i fare for å tapa eit domene som vitskapspråk, legg det nær å nemne først nett språkvitskap, for der har spørsmålet vore framme heilt nyleg, og vi har kunna lesa om det i vårt eige organ, Språknyn. Våren 1991 var eg opponent ved ein doktoridisputas i Tromsø, der Gjert Kristoffersen (1991) hadde lagt fram ei avhandling med titelen *Aspects of Norwegian Syllable Structure*. Kristoffersen vart rett etterpå utnevnd til professor i nordisk språkvitskap i Bergen, som etterfølgjar av ein person vi har samarbeidt med her, Egil Pettersen. Ei tid etterpå skreiv Kristoffersen (1992), eit innlegg til Språknyn, der han viste til som noko som stod i ein brosjyre Norsk språkråd [1991] har sendt ut som ein lekk i arbeidet med aksjonen for språkleg miljøvern. Han siterer frå brosjyren, og eg siterer frå han etter brosjyren:

Når norske firmaer sender ut hundre prosent engelskspråklig reklame til et norsk publikum, svekker de norsk som bruksspråk. På lignende måte blir det når internasjonale tekniske standarder tas i bruk uten å bli oversatt til norsk, når stadig fleire vitenskapelige avhandlinger - også innenfor språkforskningen - skrives på engelsk, eller [...]. Alt dette er dagsaktuelle eksempler.

Kristoffersen viste til avhandlinga han hadde skrive, og at han etter det aksjonsleiainga altå meinte, hadde vore med på å svekkje norsk som brukspråk. Dette kjende han som personleg krenkjande. Verre tykte han likevel det var at dei som hadde laga brosjyren «i noe som ligner blind sjavisisme, overser det faktum at det er temmelig skralt med norskunnskaper utenfor landets grenser». Når vi vil ha kontakt med kollegaer internasjonalt, lyt vi bruke engelsk som eit lingua franca. I ei tid då styremakten legg vekt på at norsk forsking må internasjonalisera, var det «oppslitsvekkende» at det statlege organet Språkrådet går inn for det motsatte. Kristoffersen bad om at leiaren eller nestledaren i Språkrådet skulle svira på klagemåla hans. Han ville ha ei grunnngjeving som kunne halde fagleg der som Språkrådet verkeleg ville stå inne for det som stod i brosjyren. Han slutta med å poengtere at han sjølv «naturligvis» bruker norsk når han kommuniserer med nordiske fagfeller eller publiserer noko i nordiske tidsskrift. Han meinie det ikkje var poenget her, og han fann det «skremmende» om Språkrådet verkeleg meiner at ein skal ta avstand frå at språkvitskapsfolk «unsett sammenheng» bruker engelsk eller noko anna framandspråk i fagprosos.

Kristoffersen fekk den halen til innleget sitt som han hadde bede om, frå leiaren for Språkrådet, Tove Bull (1992). Ho meinie det skulle ha vore uturvande, men ville pga. det Kristoffersen hadde skrive, slå fast i klårtakst at «Norsk språkråd har ikkje sagt - og kjem ikkje til å seie - at norsk forsking ikkje må internasjonaliseras, eller at vi ikkje treng eit lingua franca å kommunisere med utanverda på». Ho nemnde at ho sjølv og mange andre gjorde det nett slik som Kristoffersen: vi bruker engelsk fagleg utanfor Norden og til eit ikkje-nordisk

publikum. Når vitakaplege avhandlingar var nemnde i brosjuren, var det førdi det ser ut til at norsk er ved å tapa terreng også der, men i sonne fag enn i andre. Når språkvitskap var nemnd særskild, hadde det å gjera med at det er den vitskapen som ligg nærmest det Språkrådet steller med. For Språkrådet er det viktig å halde oppe norsk som vitskapspråk på alle felt. For at det skal vera mogeleg, må vitskapsfolk vera medvinne om at dei har eit språkval, og at dei skal bruke norsk til nordiske leserar.

Innleget til Kristoffersen og svaret til Bull har seinare fått ein kommentar til seg, også i Språknytt, av Lars S. Vikør (1992). Han peiker på at om det er nordisk språkvitskap som er det egenlege forskingsemnet, så må ein rekne med at dei som har noko på hjarta der, dei skjøner nordisk: «i dette faget er norsk (og svensk og dansk) eit internasjonalt fagspråk, faktisk meir internasjonalt enn engelsk». Vikør meiner at «nordmenn bør publisere original forsking innanfor nordistikken på norsk nettopp for å halde språket oppe som internasjonalt fagspråk, og så eventuell formidle resultatet sine sekundært til eit vidare publikum utanfor nordistanes rekker på engelsk».

Om ein held saman det Kristoffersen og Bull held for sjølv sagt, med det Vikør hevdar, skulle det altså i fisrtre omgang ikkje vera naudsynt eller ynskjeleg å bruke noko anna språk enn nordisk i dei heile i nordisk språkvitskap. Anleis er det om nordisk berre er brukt som objektspråk for å illustrere eit emne som gjeld allmenn språkvitskap. Ein kan vel leggje til at ikkje så reinst fannme kan vera relevant for allmenn og nordisk språkvitskap på same tid. Vikør nemner vidare at ei internasjonalisering basert på engelsk fører til ei amerikanisering som er det motsatte av ekte internasjonalisering, at internasjonal forsking lir av franskspråkskomplekset i dei store engelskspråklege landa, og av at resten av verda let engelsk dominere. Så langt Vikør.

Godtakkinga av engelsk er likevel ikkje stillstjeande og ikke fullstendig. Ikke sjeldan har eg på internasjonale lingvistkonferansar lagt merke til frustrasjon, opposisjon og aggressjon frå tysk og særlig fransk side mot den dominante rolla som engelsk spelar. Siste gongen var det overveldande, rett nok

med ein eigen lokal bakgrunn, formidla av franskspråklege kanadiske lingvistar på lingvistkonferansen i Quebec sommaren 1992, som eit kjenslefylt innlegg (sjølv sagt på fransk) imot ein fransk professor frå Paris brukte engelsk i ei forelesing i plenum.

Språkvitskap

Spørsmålet om norsk er ved å miste visse bruksområde, visse område eller domene, kan ein også så som eit spørsmål om opphealdning og utvikling av terminologien i dei vitskapane eller på dei vitskapsfelta som der gjeld. Innanfor dei fleste vitskapsreiner gjekk det for seg eit skifte av framandspråk eller lingua franca etter krigen. Før krigen var utan tvil tysk det framandspråket som hadde mest å sei i Noreg og vel i Norden i det hele. Det var tysk som vart mest brukta av norske vitskapsfolk som vende seg utover Norden, og det var tysk som hadde mest å sei som grunnlag for utviklinga av nemningsbruken i vitskapen. Eg har eit inntrykk av at tysk har halde oppe den sterke stoda si i alle fall i ei vitskapsgrain, teologi. Det er kansje takk vere arven frå Luther og andre store kanonar eller profetar. I språkvitskapen vart pragfornologane i si tid lesne på tysk, og ei tid var det vel også mein påverknad frå fransk språkvitskap enn frå engelsk eller amerikansk; i Noreg vil ein ikkje minst tenkje på det den komparative og allmennne lingvisten Alf Sommerfelt formidla gjennom den kontakt han hadde med folk som Maurice Grammont og andre fonologar. Det vart ein radikalt brot med dette etter krigen, og også Alf Sommerfelt gjekk over til å publisere på engelsk.

Overalt, også i Tyskland og kan hende jamvel i Frankrike, tok vitskapsfolk til å lyde på og sjølve føre amerikansk tale. Det kom først med den amerikanske strukturalismen etter krigen, og med tg-grammatikken kom påverknaden for fullt. Han har stått ved lag i ulike paradigme – som det no heiter – til i dag, endå om påverknaden tveilaust har vorte mindre einerådande i det siste enn han var ei stund.. Dei fleste vitskapsfolk som hadde skikkelig vørndad for faget og for seg sjølve, måtte seja seg inn i det amerikanske om dei i det heile skulle fungere i den nye situasjonen, og dei måtte ha opphald i USA. Også dei som skreiv norsk,

måtte arbeide ut frå og ta omsyn til den engelskspråklege nemningssbruken. Det var ein heilt ny nemningss bruk, også innanfor norsk. Ei rad av nye omgrep med dei engelskspråklege termene sine måtte forstås over til nordisk. Og slik som ved anna omsettjing måtte det løysast og vart det løyst ved nyskaping av lemar, ikke og dels norske morfologetiske former. Ein skulle tru at språkfolk meir enn folk frå dei fleste andre vitskapar skulle vera medvittne om denne utviklinga, og at dei kunne utvile ein rimelig heimleg nemningss bruk.

Teknikk og samfunnsvitiskapar

I dei fleste vitkapsgreiner kunne den språklege påverknaden frå den dominerande amerikanske språkforma føre til at det vart lettare å skrive eigne avhandlinger på amerikansk og vanskelegare å skrive norsk. Bruken av engelsk faglitteratur og vanskars med norsk terminologi kunne ha følgjer for språkvalet. Eg har sjølv to sører som har student ved Norges tekniske høgskule, den eine innanfor datafaget, den andre på maskinlinna. Så å seta all den faglitteraturen dei brukte gjennom meir enn fire år, var engelskspråkleg, og bæt skrev dei diplomoppgåvene sine på engelsk, den eine forresten i Frankrike og med ein fransk rettleiar som mest ikkje kunne engelsk sjølv og visst var stolt av det. Dei rykte at det var etter måten lett å skrive engelsk, og visste til at dei hadde lært det ved å lesa engelsk. Likevel er det nok ikkje vanleg at studentar skriv diplomoppgåva på engelsk. Annleis er det derimot med doktorarbeid.

Presset frå engelsk gjer seg no også gjeldande som eit spørsmål om munnleg undervisning. Det er aktuelt i samband med ERASMUS-programmet om internasjonalt samarbeid i petrokjemisk undervisning. Hausten 1992 vart det vedteke at engelsk skulle vera undervisningsspråk ved sivilingeniørstudiet i petrokjemiteknologi ved Høgskulesenteret i Rogaland.

Ein kan vel seja at det har gått for seg eller at det er i ferd med å gå for seg eit domenetap i mange tekniske fag. Folk som kjemikaren og språkrådmannen Aksel Lydersen har kjent på det som eit problem og eit språkleg trugsmål, og Lydersen har gjort somt for å rå bot på det.

I dei mange samfunnsvitiskapane som har utvikla seg som ein eksplosjon i etterkrigstida, har eg hatt eit taust intrykk av at det har vore om lag som i dei tekniske faga. Det er kan hende likevel noko annleis i samfunnstaga som sosiologi, psykologi og pedagogikk, for der har det vist vore meir bruk av norsk ved siden av eller i staden for engelsk. Ei anna sak er at eg frå tid til anna har fått visse nedslånde vitnemål om at dei norske vitskapsspråket deira på mange måtar er mykje påverka av engelsk. Eg har fått nokre nye opplysningsar om dette. I samband med innlegget mitt i Åbo reiste eg spørsmålet om vitskapsspråket i faget for profesor i pedagogikk Anders Lysne. Han skreiv doktoravhandlinga si på norsk for om lag 25 år sidan og har berre skrive noko engelsk i visse artiklar. Den gongen var det vanleg lære at dei skulle skrive på norsk og ha med samandrag på engelsk. Det er også no mest vanleg at forskrarar og stipendiaturar skriv norsk, mente han. Lysne la vekt på at norske har problem med å skrive engelsk trass i all faglitteraturen dei les. Når det gjeld norsk pedagogisk terminologi, var han fullkår over at det er mykje iblanding av engelsk, og at dei som skriv norsk, berre forandrar på ein bokstav eller to, som han sa. Konfrontert med min noko språkråds-innvitoriske spørjemåte, riemnde Lysne omtusa for at det skulle bli skikkeleg norsk dei skreiv. Han meinte det er eit vanskeleg og viktig spørsmål, som dei nok tek for lett på. Berre ein gang hadde han vore med på arbeid der dei drøfte norsk terminologi i høve til engelsk. Det galdt tilpassing av helst administrativ skuleterminologi. Ein annan universitetspedagog og forfattar av mange lærebøker i pedagogikk og pedagogisk psykologi, Harald Rørvik, sa om lag det same som Lysne. Pedagogane skriv norsk og har ikkje problem med det. Rørvik skriv nynorsk og hadde ein særskild merknad om at han no er mindre oppleteken av puristiske omsyn enn før.

Studiar i norsk pedagogisk språk har eg no også hatt høve til å gjera som sakkunng ved ein pedagogisk doktordisputas ved Universitetet i Trondheim, der eg er med fordi norsk språk er noko inne i biletet. Forfattarspråket å doktoranden, Ragnar Thygesen (1992), er norsk, og det er ikkje sjenerande dårleg eller anglofisert. Ein del tekniske ternar er rett nok gjevne i engelsk form, med typedøme som *screen, screening* eller *top-*

22

down, bottom-up, og i referat av engelskspråklege arbeid er det brukt alfor mykje av situat på engelsk. Eg har tala ved han om dette, og han hadde tenkt på å skrive engelsk. Han visste korleis den engelske faglitteraturen verka, og illustrerte det med ordet *sample*. Nokre bruker «sample» og seier *sampel* eller *sæmpel*, andre bruker ordet *inval*. Nokre seier somnid det eine og somnid det andre. Ein føremøn med at ord og omgrep er på engelsk, er at dei er så presist definerte og forklarte gjennom fagleg og litterær praksis, at det ringjer som klokker i øyro med det same dei høyrer ein slik term. På den andre sida blir dette ei Kanaans språk for dei innvigde, og det skaper problem for for-midlinga til dei som ikkje er kanaanittar. Alt pedagogane les, er på engelsk og er frå USA. Thygesen såg på det som ein veik-skap at han ikkje aner kva dei steller med nedover i Europa, som i Tyskland og Frankrike.

Også i samfunnsfag og i alle fag må dei sjølv sagt bruke engelsk (eller eventuelt eit anna hjelpestspråk) når dei vender seg til det internasjonale miljøet, og i den mon dei prøver å skrive på norsk vitskapleg og populærvitenskapleg, lukkast dei gjerne berre måteleg. For den som står fagleg utanfor og ser på språket som prøver på norsk språk, synest resultatet ikkje sjeldan å vera eit påtrengjande tungt og unaturleg og oppblanda språk, der flyten manglar, og der mykje intellektuell kraft har gått til å finne og formorske eller helst ikkje fornorske ord, uttrykk og jamvel skrivemåtar for ord som dei berre kjerner i engelskspråkleg form. Vanskane med å uttrykkje fagtermar, omgrep og seiemåtar på morsmålet kan bli så store at jamvel folk som har dei bes-te og mest ærlige tankar om å skrive norsk, rett og slett må gjie opp eller er ved å gjera det. Ved denne utviklinga taper mors-målet domene. Her vil eg vise til at Carol Henriksen (1992:5) i eit innlegg om «Domæner og domænetab i dansk» på årsmøtet i Dansk Sprognævn i mai 1992 hevda at «Det er også en form for domænetab, når sproget mistar i kvalitet». Faren for domænetab, når sproget mistar i kvalitet er noko som no blir teke opp for det eine språket etter det andre. Det er ei side av internasjonaliseringa som treng arbeid og ettertanke av mange grunnar og utan omsyn til arbeidet med språkleg miljøvern.

Osjeterminologi (med innlagd lyrikk)

Ved sida av reklame og vitskap må ein nemme ny teknologi som eit felt der engelsk har breitt seg sterkt og til dels har rive til seg eit råderom. I den mon dette var noko spørsmål for kri-gen, var det nok også innanfor teknikk og teknologi tysk som hadde råd grunnen frå gammalt. Mange norske ingeniøran hadde udaninga si frå Tyskland, og tysk industriproduksjon stod sterkt. Eit nyt felt som det er naturleg å nemme for oss norske no, er olje-teknologi. Oljeindustrien er ei næringsverksamhet der engelsk i bokstaveleg mening har vore det grunnleggjande språket heilt frå introduksjonen i Nordsjøen på 1960- og 1970-talet. Det gjekk ikkje lenge før det vart peikt på konkrete van-skar med språkbruka på dette fellet. Eit av dei fyrtse områda som gjorde det påkrevi å ta opp bruken av engelsk, gaeldt trygg-leiken om bord på plattformene. Reglement og forskrifter for tryggleiksruiner, som branninstruksar, var fyrt å finne berre på engelsk. Det var innlysande at slike instruksar var noko som alle måtte skjøna, aller mest kvinnen og mannen på dørken, og dei kunne ikkje utan vidare lesa slik engelsk. Rett nok fekk dei instruksjon og opplaering munlig. Det var også praktiske vanskar med språkbruken, til dømes når ein framandspråkstan-lande arbeidsleiar skulle forklare norske arbeidrar brukna av gneistfrift verktøy, at norske vedlikehaldsleiararar notente omsetjingar av vanskelege ord i margin på engelskspråklege nettleilingar, eller at helikoptervaktar fälsengt bad om å få bruke norsk når dei skulle kommunisere med pilotar, og at dei då fekk nei til svar (Venås 1984).

Då slike døme vart tekne opp, sa det seg sjølv at all oljespråket kom inn i fokus. Fyrst på 1980-talet vart språket på plattformene studert av ein kandidat som tok norsk hovedfag i Bergen (Guldbrandsen 1983). Språkrådet tok til å arbeide med olje-språket, sette ned ein komité og skipa til ein konferanse. Språkproblem fekk også lyrisk uttrykk, som i dette diktet av ein olje-arbeidar i Nordsjøen (*Gulta Tidend* 28.4.8):

23

*Langt borte fra våre hjem
med våre kjære
har vi vår gjerning.
Noen dager letté
andre tunge og grå
Nordsjø-skusk er det
noen som sier
Tigre sier vi*

*I pressen kan vi lese
mange rare ting
om hvordan vi skal ha det
Som oftest er de negative
gjør vi noe godt

Slang har vi i språket
Riser og Conduction
Derekk and support
Noen bekymrer seg
over dette

avhandlinger blir gjort*

*Karlene i Controllrom
gutturene på floren
jentene på kontoret
i Sky Lobbyen too
Alle gjør sin innsats
med kunnskap og med flid*

*Hva vet de vel der
onshore
om hvordan dette er
Her gjør vi vår gjerning
her trives vi
Og nå skal jeg ha
24 dager fji!*

Dei siste åtte-til åra har Statoil sett inn mange resursar på å skapa ein eigen norsk oljetermologi. Det har vore ein eigen divisjon i arbeid med å legge til rette og å omsetja handbøker frå engelsk til norsk. Korleis det går og kjem til å gå med bruken av ny norsk terminologi, er vel noko uvisst, for det er klårt at dette er eit vanskleg område å hevde seg på for eit lite brukt språk.

Språklege problem i oljeverksenda vart presenterte av folk på ein konferanse Norsk språkråd skipa til i oktober 1983. Dei tok opp spørsmålet om språkbruk som marknadsproblem. Ein av dei meinte det kosta norsk industri store summars arbeide med anbod og å utføre ordnar på engelsk. Kontraktengelsk er vanskleg. Det vart hevda at ein måtte koma fram til at kontraktar som vart skrivne på engelsk, alltid skulle omsetjast til norsk, og at anbodsdokument alltid skulle vera på norsk. Eg veit ikkje noko om korleis det er med dette i dag, men det har ikkje vore mykje bråk om det i det siste. Det kan vera fordi det har vaksse fram ein praksis som er meir rimeleg enn den fyrste var. Men at det er språkproblem på mange område der dei som arbeider med teknisk industri, skal kommunisere over språkgrenser, kan vi vera nokså vissé på. Vanskane vi høyrdé og las om i 1983, har ikkje vorte borte. Det kan ein såleis slå fast ved å jamføre Språknitt nr. 4, 1983, som dekkjer breitt oljekonferansen det året, med ein leitarartikkel i bladet Ingeniørenn for 20.8.1992.

Dokumentspråk

Utanlandske og norske oljeselskap som arbeider på den norske kontinentalsockelen, bruker framleis i stor mon engelsk som arbeidsspråk. Det fører med nadiusyn til at mange dokument, såleis kontraktar, ikkje ligg føre på norsk i det heile, og det skaper vanskar på fleire plan. Vanskane melder seg ikkje berre når norske verksemder skal vera med i tevlingsar og levere tilbod på somme oppdrag og dei så ikkje får godt nok med engelsk. Etter at dei eventuelt likevel har vorte engasjerte til å utføre arbeid, kan det vera vanskleg for norske borgarar og verksemder å få rettsmessig tvistemål med oljeselskap fordi det vil koste for mykje og ta for lang tid å få omsett framandspråklege dokument.

ment som har med kontraktene og eit eventuelt soksmål å gjera. Ved ei konkret sak rest av eit advokatfirma i Stavanger i 1989 sa Justisdepartementet i 1990 nei til å gjera noko for å hjelpe. To statsrådar frå kvar si regjering og for kvar si departement svara på spørsmål i Stortinget med bakgrunn i den saka. Justisminister Else Bugge Fougnar svara såleis 23.5.90 at næringspolitiske og praktiske omssyn gjorde det rimelig å bruke framand-språk i nokon mon, og at ein ville sjå på regiane om utgjifter og eventuelt tenkte på å gje dommarane språkopplering. Språkrådet hevda då sterkt i brev til Kultur- og vitkapsdepartementet at det meiner norsk skal vera primærspråket i all næringsverksamhet i Noreg, og at ein ikkje kan godta at bruk av framandspråk går ut over rettsstryggleiken. Språkrådet følgde saka vidare i brev til justiskomiteen i Stortinget noko seinare. I brevet vart det vist til at statsråden i svaret sitt til Stortinget røynleg hadde opna for å overføre engelskspråken til norske domstolar. Justiskomiteen svara at komiteen som komité ikke kunne ta opp saker av eige tiltak, men komiteen ville i alle høve følgje med i denne problemstillinga.

Internasjonale standardar
Ei anna side av eit stadig meir differensiert, men også meir uniformert næringsliv, gjeld standardar. Internasjonale standardar blir no brukte på nært sagt alle felt av eit teknifisert og velorganisert samfunnsliv. Det daglege livet for verksemder, selskaper og borgarar må tilpassast etter samlande mønster, sørger og oppskrifter fra vøgge til grav. I 1989 tok Norges Byggstandardiseringsråd opp problem ned omsetjing av standardar. Før hadde rådet konsekvent kravt at standardane skulle gjevast ut på norsk, men det vart då uisett for noko press på det punktet. Bakgrunnen er at standardiseringsarbeidet blir gjort i internasjonale komitéar. Departementet kom til at det av praktiske og økonomiske grunner ikkje ville vera råd å omsetja alle standardane til norsk. Det ville bli nautsyst å prioritere på grunn av små resursar. Med det var det gjeve éin prinsipiell heimel som kan få store verknader.

På statsbudsjettet for 1991 vart også løysingane til standardiseringsarbeidet skorne ned. Det skapte uro hjå Norges Elek-

triske Materielkontroll. Dette ga datt tilpassinga til EF på området normer for elektrisk tryggleik. Med initiale EF har vi komme til eit springande punkt. Ei dekking for tre stillingar hadde falle bort på budsjettet då. Med resursane NEMKO rådde over, ville det ikkje vera mogeleg å følgje ned i det reine tek-nistre arbeidet ein gong, hevda dei som hadde fått nedskorne løysingar.

på høgt politisk nivå

Kortleis det politiske og språklege tilhøvet mellom Noreg, Norden og Vest-Europa vil bli i framida, er endo uviss. Vi kan likevel få eit visst inntrykk av det gjennom situasjonen for Danmark og dansk i dag. Det gjer djupt inntrykk når nokon hevdar at i EF er «English spoken, on parle français, man spricht deutsch, - og dansk läses» (Henriksen: «Dansk i EF og EF-dansk»). Her vil eg etter sitere Carol Henriksen (1992:5):

på høgt politisk nivå
Kortleis det politiske og språklege tilhøvet mellom Noreg, Norden og Vest-Europa vil bli i framida, er endo uviss. Vi kan likevel få eit visst inntrykk av det gjennom situasjonen for Danmark og dansk i dag. Det gjer djupt inntrykk når nokon hevdar at i EF er «English spoken, on parle français, man spricht deutsch, - og dansk läses» (Henriksen: «Dansk i EF og EF-dansk»). Her vil eg etter sitere Carol Henriksen (1992:5):

Det er begrenset hvor meget politisk indflydelse man kan have når man ikke må bruge sitt eget språk og er nødt til at forhandle på et fremmedspråk, og derudover synes det også betenklig, set fra en demokratisk synsvinkel, at beherskelse af fremmedspråk på et relativt højt niveau bliver et krav man skal oppfylde for at kunne bli vaegt som dansk politiker.

Endå om dei altså skal tala fransk i Brussel ved sida av engelsk og tysk, så gjør dei det ikkje meir definitivt enn at Frankrike sommaren 1992 fann grunn til å vedta eit tillegg til grunnlova. Tillegget seier at språket til republikken er fransk. Når vi les ei melding som det, kan vi norske koma til å minnast at då vår grunnlov av 17. mai 1814 skulle få dei endringane som var «ørødvendige formede ist Sveriges og Norges Forening», vedtok Stortinget at alle lover «skulle udfordriges i det norske Sprog». Tillegget til den franske grunnlova vart godkjent saman med andre konstitusjonelle forandringer som trngst for å tilpasse seg til Maastricht-avtala. Avismeldinga som eg byggjer på, har ei rad andre opplysningar om korleis engelsk trengjer inn i fransk på dei og dei områda, og kva franske intellektuelle og

franske politikarar gjer med dette ved sida av å kalle språket «franglais» og å vedta lover mot det.

Som vi veit, arbeider det kontinuerleg ein stor stab av danske omsetjarar i Brussel. Vi har hørt om den vansklege oppgåva dei har fordi EF-språket er tungt og svært regelfast brukt, og med eit innhald som er så sterkt bunde til språket det er uformal på, at tekstene nærmast er uomsetjelege. For det andre har vi notert oss at EF-språket etter faste kav skal omsetjast svært nært til utformingsspråket. For det tredje har vi hørt at omsetjarane er valde ut til denne oppgåva av di dei kan engelsk og fransk, medan det har vore lie eller ikkje spørsmål om dugleiken deira i dansk, som eigenleg burde vera eit hovudkritterium for utvejinga.

Ein må tru at den parallellen til dette omsetjingsarbeidet som no går i alle nordiske land og langt borte frå Brussel, vil få ein heil del å sei til utviklinga av retts- og dokumentspråk også i dei nordiske språka, og at stoda der kan stå over på allmennspråket. Såleis er arbeidet med dansk i Brussel og med norsk i Utanriksdepartementet i Oslo viktig ikkje berre politisk, men også språkleg. Vi ventar med spenning på kva Allan Karaker kan ha å sei om dette når han no med det fyrste skal ta fatt på å finne ut og gjera greie for kva samarbeidet i Brussel har hatt og kan ha å sei til dømes for dansk språk. Det var eit oppdrag som Nordisk språksekretariat og Allan Karaker tok på seg etter at det var reist ynskjemål om det i ordskiftet på det nordiske møtet i Reykjavík sommaren 1991.

latinsk leveregel. Fiskaren frå Vengsøy kjende det på kroppen, endå han ikkje kunne uttrykke det anten på engelsk eller latin, at *navigare necesse est* - det er naudsyn å sigle (og å navigere). Om ein ikkje fekk språkleg høve til å navigere skikkeleg, kunne det i andre omgang føre til å stadfestje også resten av ordaket, at *vivere non est necesse* - det er ikkje naudsyn å leve. Den vansklege situasjonen for fiskaren frå Vengsøy på Troms-havet kan vi sjå som eit bilet på og ei vidareføring av alvorlege situasjonar som vi alle har stått i, når vi har kjøpt eit eller anna som det berre følgde framandspråkleg bruksrettelining ned. For den som har ti tommetoitar på hendene og heller ikkje altid er like open for teknisk nomenklatur i hovudet, kan det vera vanskleg nok å ta seg fram med morsmåletskest som bruksrettleiing, i alle fall i pressa situasjonar, og pressa situasjonar kan også finnast på landjorda og i maktser.

At spørsmålet om navigasjonsutsyret er ei sak som har stor prinsipiell interesse, vart stadfest av Fiskerirettileieren i Tromsø. Sjøfartsdirektoratet opplyser at føresognene for denne sektor blir reviserte no, og direktoratet meiner det er eit sjølv sagt krav til produsentar som marknadsfører varene sine i Noreg at dei gjev ut instruksjons- og handbøker på norsk. Det gjer dei altså ikkje, og i eit nytt brev frå den same fiskaren på Vengsøy held han fast på kritikken og spørsmåla han kom ned. Fiskeridepartementet svara at det kan stø ei oppmoding om å utvikle norsk tekst, men at det ikkje kan påleggje produsentane å gjera dette. Språkrådet skreiv 4.1.92 til verksemden som produserer navigasjonsutsyrt, og oppmoda dei om å utvikle utstyr med norsk tekst.

Navigare necesse est

At problemet med internasjonaliseringa kan råke den einskilde næringsdrivande og den einskilde borgaren på kvar deira post ute i samfunnet og i kvar dagen, fekk Språkrådet nyleg prøv for i eit brev frå ein fiskar på Vengsøy i Tromsø. Han tok opp bruk av framandspråk i navigasjonsinstrument. Han kunne sjølv ikkje lesa engelsk, og spurde korleis han skulle greie seg når den handboka han skulle nytte, berre fantst på engelsk. Det same galdt bruksrettleiinga til ein liten radio han hadde kjøpt. Når han var på sjøen, var det ingen å spørja. Dette kunne ein ta som ein dagsaktuell og talande illustrasjon til ein manande

I'll sing a song for my old Kentucky home
Frå internasjonal standardisering og bruksrettleiingar skal eg ta et veritabelt sprang og gå over til å nemne den kulturen eller ukulturen som vi finn som det verbale uttrykket for moderne populmusikk. Eg tenker då utan vidare på den musikken som er over hele verda og har amerikansk opphav. Det er no alt mange år sedan Språkrådet fåfengt gjorde kva det kunne for å halde det dei kalla Norskstoppen, norske språkleg. Det lukkast ikkje, og det var for så vidt rimelig nok etter di dette er eit av

dei områda eller eit av domenata der i alle fall mykje varapt då og meir vel erapt no. Det vart uttrykt sterkt av journalisten Bjørn Brøymer, som valde ynskjeplater tidleg ein sundag morgon 30. juli 1992. Han sa med tanke på denne musikken at «Norge er en amerikansk delstat». Det er ingen tvil om at det finst eit eige miljø, på ein måte ei eiga musikalsk verd og ein eigen livsstil som har amerikansk popmusikk ikkje berre som eit uttrykksmiddel, men at det er i kraft av musikkulturen at dette miljøet, denne verda, denne livsstilen, er til og gjev seg til kjenne. Ingen som steng innom dei mest vanlege diskoteka eller lyder på visse nattprogram i radioen med Vidar Lønn Arnesen eller nokon av dei mange andre meir eller mindre kjende kanonane som agerer discjockey eller platepratar, vil vera i tvil om det. Når eg lyder på ein av desse musikk- og språkformidlarane i vakne, norske nattstunder, kan eg ikkje lata vera å forundre meg over alle slags retningar og straumdrag i denne musikken og dei enorme mengder av kunnskap og kjennskap til han som kjem fram. Og eg minneste ein ungdom frå Narvik som eg hadde som student for nokre år sidan, då han med himlande augo og overtydd ryst insisterer på at dette engelskspråklege miljøet var det han kjende seg mest heime i og nest eitt med. Det var hans identitet og nasjonalitet.

Det finst likevel mange andre og heimlege kraftkjelder innanfor ungdomskulturen og musikkulturen, såleis ny populær og heimenorsk visekunst framboren av krefter som Øystein Sundet, Åge Aleksandersen, Halvdan Sivertsen, og der internasjonaliseringa er så blå og uskuldig som den Edvard Persson og Evert Taube står for. Også dette er tvilaust populær populinsk. Framleis finst det jamvel sterke og levande band innanfor regionale og nasjonale kanalar til ein gammal musikalisk folkekunst av nederverde melodiar og songar. Dei går attende til setesdølen Håvard Hedde og andre kraftkarar og til hjartevarme kvende som ei austnorsk lita jente inni skogen eller eventuelt sjølve kjerringa med stavene. Det er mykje heimleg og djupsett songkultur som her veg opp det amerikanske internasjonale. Det heimlege og det framande står berre for ulike domene, som fylger kvarandie ut, som bætalar til oss og før oss til å synne med, og det blir kanskje ikkje noko domenetap i det heile. På dette

roande tonelegget skal eg no gå over til ein like roande sluttklåm, med ei svensk gløse til hylling av det nordiske.

Eit scenario for nordisk, norsk og nynorsk

Vi har vore noko usamde på heimleg og på nordisk plan om kor farleg eller ufarleg ei språkverd vi lever i. I Norden seier somme «Yes, det er dansk», smiler velnøgde og assimilerer framande ord og skrivemåtar som ein swamp syg vann. Når vi held oss i heimnetuet, møter vi også folk som seier at Språkrådet er hysterisk og folk som proklamerer at dette er tida for den store forbrydringa og forsyrstringa og for den like store internasjonalismen av både sed og skikk og språk. Det er nasjonalismen og purismen som er forbanninga, jamfør Armenia og Jugoslavia. Og vi som blir skulda for å vera med oss alle språklege suter i verda, og for å tru at den store, stygge ulven vil ta både oss og morsmålet og det som er oss aller mest kjært, vi er trass alt meir rimelige enn som så. Inst inne trur vi intenst på ei språkleg framtid med nordisk og norsk og nynorsk som A-språk på alle område.

Tilvisingar

- Aftenposten*, avis i Oslo, kveldsnummer for 7. og 10.7.1992.
 Bull, Tove 1992: «Svar til Gjerl Kristoffersen» i *Språknytt*—nr. 1, 1992. Oslo.
Gula Tidend, avis i Bergen.
 Guldbrandsen, Tone 1983: *Med firefløyten åfjäär*. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
 Henriksen, Carol 1992: «Domaner og domenetab i dansk» i *Sjølvfører* av foredrag. 1 DANSK SPROGNÆVNS ÅRSMØDE 1992 8. mai 1992.
 Henriksen, Carol: «Dansk i EF og EF-dansk». (Manuskript. Roskilde Universitetssenter.) Roskilde.
Ingeniørnytt for 20.8.1992. Oslo.
 Kilroy 1992: Brosjyre med titelen «Fra Univers reiser til Kiltroy academic travels».
 Kristoffersen, Gjerl 1991: *Aspects of Norwegian syllable structure*. University of Tromsø.
 Kristoffersen, Gjerl 1992: «Bruk hodel!» i *Språknytt* nr 1-1992. Oslo.
 Norsk språkråd (tug.) 11991: Bruk hodel snakk norsk. Oslo.

Nogle bemærkninger om det danske sprogs tilstand og vilkår efter 20 års dansk EF- medlemskab

Av Hartmut Haberland

Enhver ved at der i Danmark ikke findes nogen eksplícit formulert sprogpolitic. Så den vil jeg ikke snakke om her i dag.¹

Mit emne i dag er Danmarks sproglige erfaringer fra 20 års medlemskab i EF. Man kan spørge: hvordan har EF-medlemskabet påvirket det danske sprog, og også, hvordan har medlemskabet påvirket danskernes sprogbrug. 'Sprogbrug' skal opfattes bredt her: danskernes sprogbrug omfatter ikke bare deres brug af dansk, men også deres brug af andre sprog ved siden af og i stedet for dansk.

Debatten om forandringerne i det danske sprog (især ordforråd og syntaks) og ændringerne i det danske sprogs status (både i Danmark og internationalt) tager oftest ud-

gangspunkt i konstateringen af at dansk er et lille sprog. Små sprog bliver lettere påvirket af store sprog end omvendt, og små sprog har lettere ved at tabe domæner og i det hele taget at miste status. I verdensmålestok er dansk ganske vist ikke et særlig lille sprog: det er blandt de 100 største sprog, hvis man ordner dem efter antal talere. Men i EF er dansk det mindste af de ni sprog, som har fuld status som officielle sprog og arbejdssprog. Som tabel 1 viser, tales af nationalsprogene kun irsk og letzebuergesch af færre mennesker, men irsk og letzebuergesch har heller ikke fuld status som officielle sprog og arbejdssprog². Men dansk er kun 'mindste sprog' hvis man rangordner sprogene efter antal talere. Hvis man — som den

Tabel 1: (Officelle) sprog i EF, efter antal talere (1987) i millioner

tysk	63.072
engelsk	60.170
fransk	59.961
italiensk	57.330
spansk	38.320
nederlandsk	21.388
portugisisk	10.290
græsk	9.930
dansk	5.150

Til sammenligning:

irsk	700
lëtzebuergesch	367

Kilde: Ulrich Ammon, "The status of German and other languages in the European Community", i: Florian Coulmas, red. *A language policy for the European community, Prospects and quandaries*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1991, s. 241—254.

tyske sociolingvist Ulrich Ammon har gjort — regner ud hvor stort et bruttonationalprodukt ethvert sprogs talere frembringer. Står dansk på en noget højere plads (sml. tabel 2).

Når man taler om dansk som et truet sprog så henviser man oftest til farens for at dansk bliver ædt op af engelsk. Men denne trussel har i første omgang ret lidt med EF at gøre. En stor del af den sproglige påvirkning udefra skyldes ikke specielt det europæiske samarbejde. Dette gælder især påvirkningen fra engelsk, som snarere har med den tiltagende kulturelle og økonomiske globalisering at gøre og med Danmarks traditionelt tætte relationer til de en-

Tabel 2: Nogle EF-sprog efter bruttonationalprodukt i millioner US \$ (1987)

tysk	686.916
fransk	586.492
engelsk	491.440
italiensk	372.959
nederlandsk	190.797
spansk	168.820
dansk	57.657
katalansk	44.686
græsk	35.250
portugisisk	20.140

Kilde: Ammon 1991, s. 241-254.

gelsktalende lande, i dag især USA. Selv om den amerikanske kulturs indflydelse stort set er global, har ikke alle EF-lande lige tætte relationer til USA, og for den sags skyld heller ikke til de engelsktalende lande inden for EF.

Ved sprogpåvirkning må man skelne mellem et internt og et eksternt aspekt.³ Ved intern påvirkning ændrer sprog deres struktur og leksikon, ved ekstern påvirkning taber eller vinder de domæner. Disse to aspekter svarer i hvert fald for så vidt enkelte ord angår nogenlunde til sprogplanlæggernes begreber korpusplanlægning og statusplanlægning.

Den interne påvirkning

Danske sprogforskere tager det ret så afslappt hvad den interne påvirkning angår. Påvirkning gennem lån betragtes som et normalt fænomen som foregår hele tiden. Det danske sprogs ordforråd har været påvirket af blandt andet plattysk og fransk i meget højere grad end det er blevet påvirket af engelsk i den nyere tid. (I parentes bemærket har mange af de danske lån som vi i dag tolker som lån fra engelsk oprindeligt været franske, hvilket tit forklarer deres stavemåde og udtale. Et eksempel er *ressource* som ikke kommer fra engelsk *resource*, men fra fransk *ressource*.⁴) Der findes heller ikke nogen stor tilskyndelse til at assimilere lån til dansk hverken i deres ortografiske eller fonetiske fremtræden. Mayonnaisekrigen viste i sin tid at lån skam skal staves som ethvert dannet menneske vil stave dem, dvs. på udenlandsk. Det bliver ligefrem betragtet som positivt og prestigegivende at disse ord er fremmede.

Et andet fænomen, mindre påfaldende for de fleste, er påvirkning gennem dårlige, sjuskede oversættelser især fra det globale kommunikationssprog engelsk. I danske aviser finder man tit meget morsomme oversættelsesfejl som fx den hvor Vatikanet omtaltes som *Det hellige Hav*. Denne lapsus kan næppe forklares som oversættelse fra *La Santa Sede* (eller *Der Heilige Stuhl*), men er fra *The Holy See*.⁵ Jeg har set flodnavnet *Danube* (endda i bestemt form: Danuben) så mange gange i danske aviser at jeg er bange for at det kommer til at blive Donaus nye navn, hvis folk ellers opdager at det drejer sig om samme flod. Her drejer det sig selvfølgelig om den form for sproglig sjusk som de sproglige sladderspalter lever af, men det bliver vanskeligere at undgå og at undvige påvirkningen af denne art for sjusk når det ikke drejer sig om enkelte ord, men om tekster der — som det tit er tilfældet i officielle oversættelser i EF-regi — er fulde af kalkeringer af

det værste franske kancellisprog.⁶ Dette vil nok ikke påvirke dansk dagligsprog på en afgørende måde med det samme, men det kan medvirke til skabelsen af nye afaarter af dansk som kun optræder i bestemte domæner, fx lov- og administrationssproget.

Det eksterne aspekt

Dette fører os til det eksterne aspekt, statusplanlægningen, sprogenes sociolingvistiske rollefordeling på domæner. Her er vi midt inde i EF-problematikken.

Dansk er et officielt sprog og arbejdssprog i EF, sammen med de 8 andre sprog tysk, engelsk, fransk, italiensk, spansk, nederlandsk, portugisisk og græsk. Det betyder på den ene side at dansk (og de andre 'små' sprog) har en meget stærkere stilling end 'små' sprog ellers plejer at have i internationale organisationer. Til sammenligning har EFTA kun ét arbejdssprog. Europarådet arbejder i principippet kun på engelsk og fransk.⁷ På den anden side er virkeligheden tit en helt anden end traktatidealerne. I praksis arbejder også EF mest på to sprog, fransk og engelsk, selv om dette kun er udtryk for en praksis, ikke for en traktatfæstet ret. Fra tid til anden gøres der ihærdige forsøg på at holde fast ved retten til at bruge dansk (og andre sprog) i kommunikationen med EF-administrationen. Den 25. marts 1992 skriver det danske dagblad Politiken at «Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen (V) kræver nu af sine ministerkollegaer, at de skriver på dansk, når de sender breve til EF-kommissionen. Udenrigsministeren frygter, at det danske sprog ellers vil blive undergravet i EF». Problemet med disse initiativer er at afsenderen af et dansk brev til EF-kommissionen ved, at brevet normalt vil blive oversat til et andet sprog før det bliver læst af rette vedkommende, mens chancerne for at et brev på fransk eller engelsk bliver læst og forstået direkte er meget større. Ved at skrive på dansk lægger afsenderen en del af kommunikationsprocessen uden for sin kontrol; han eller hun vil normalt ikke engang få det dokument at se som modtageren arbejder med. Det er nok derfor at Ellemann-Jensen, stadig ifølge Politiken, mener at det i hastesager ville være acceptabelt, hvis der vedlægges en 'uofficiel oversættelse' til for eksempel engelsk. Dilemmaet er klart: selv om viljen er der, når det drejer sig om at styrke de 'små' sprog, er det tit praktiske overvejelser der styrer sprogvalget; insisterer man på at bruge dansk også i situationer hvor det ville være nemmere at kommunikere på engelsk, kan det virke som princippryteri eller i værste fald som en gold demonstration. Der er derfor mange, også

danskere, som hellere i dag end i morgen ville opgive EFs mange sprog, og de får støtte hos nogle — men langt fra alle — danske sprogforskere. De forestiller sig en diglossisituation hvor dansk bliver brugt til kommunikation indadtil, mens (forhåbentlig) alle danskere kan klare den internationale kommunikation på engelsk.⁸

Situationen i Europaparlamentet er præget af det samme dilemma. Min kollega Carol Henriksen og jeg har undersøgt sprogvalg hos de danske medlemmer af Europaparlamentet. I tabel 3 vises hvilke officielle EF-sprog de danske medlemmer af Europaparlamentet er i stand til at bruge. (Der er 16 danske medlemmer i Europaparlamentet, men vi fik kun 11 af vores spørgeskemaer tilbage.) Det er et meget pænt resultat. Engelsk dominerer tydeligt, men der er også ret mange der kan klare sig på tysk og fransk. Ser man nærmere på hvilke sprog medlemmerne bruger i praksis (tabel 4), forskyder billede sig dog noget. For det ene bytter tysk og fransk plads: der er flere der kan tale tysk end fransk, men dem der kan tale fransk får

Tabel 3: Sprog som de danske medlemmer af EF-parlamentet taler og forstår

	tale	forstå	læse
engelsk	11	11	11
tysk	10	10	10
fransk	8	8	8
spansk	2	4	5
italiensk	2	3	4
nederlandsk	—	1	4
portugisisk	—	—	1

Kilde: Hartmut Haberland og Carol Henriksen, Dänisch — eine kleine Sprache in der EG. *Sociolinguistica* 5:85-98 (1991)

Tabel 4: Sprog som de danske medlemmer af EF-parlamentet bruger

	tolk til stede	uden tolk
dansk	11	3
engelsk	2	11
tysk	1	4
fransk	—	7
spansk	—	2
italiensk	—	1

Kilde: Haberland og Henriksen, op. cit. (1991)

mere brug for det. For det andet er der en klar forskel mellem situationer hvor der er tolk til stede, og hvor de fleste foretrækker at tale dansk, og informelle situationer (som fx gruppermøder til forberedelse af udvalgsmøder), hvor ingen tolk er tilstede, og hvor medlemmerne normalt skal tale et andet sprog end dansk. Her er det engelsk der dominerer, fulgt af fransk og — på en fjern tredjeplads — tysk. I tabel 4 noteres kun om et sprog bliver valgt, ikke hvor tit det bliver valgt og om det bliver valgt til kortere bemærkninger eller fx i en mødelederfunktion. Fra supplerende interviews ved vi, at fx det medlem der nævner italiensk som et af sine sprog, bruger det meget ofte fordi hans politiske gruppe politisk (og derfor også sprogligt) er domineret af italienerne.

Det er et demokratisk grundprincip at man skal kunne vælges til et parlament (også Europaparlamentet) uden specielle kvalifikationer, hvilket omfatter sproglige kvalifikationer. Men i praksis ser det ud til at et medlem af Europaparlamentet ikke kan klare sig uden fremmedsprog, i hvert fald ikke uden engelsk. Her har vi et sprogbrugssdomæne som allerede er ved at gå tabt til engelsk for danskerne. Det næste skridt kunne så være at danskerne også indbyrdes taler engelsk når de diskuterer emner som de ellers plejer at diskutere på engelsk i en international sammenhæng.

Hvorfor netop engelsk?

Hvorfor er det netop til engelsk at dansk kan tabe domæner i EF-samarbejdet, og ikke til EFs traditionelle administrationssprog fransk, eller til det største EF-sprog, tysk? Som det fremgår af tabel 5, er det især folk i de små lande, og i de ikke-engelsktalende lande, der er god til at tale fremmedsprog. Samtidigt fremgår det af tabel 6, at det entydigt er engelsk der dominerer fremmedsprogsundervisningen i EF-landene, i hvert fald for de yngre. Tendensen bliver forstærket fordi det — bortset fra Luxemborg¹⁰ — netop er lande hvor engelsk traditionelt står stærkt som fremmedsprog, nemlig Nederlandene og Danmark, som også har flest fremmedsprogtalende. Og de taler så først og fremmest engelsk. Engelsk spiller en særlig rolle i Skandinavien, dels fordi skandinavere ikke har ret meget imod at bruge engelsk, dels fordi de faktisk er i stand til at tale sproget. Det er anderledes i det sydlige EF, og i middelhavslandene er sprogkundskaberne også mere ligeligt fordelt: nok er engelsk det største fremmedsprog, men fx i Grækenland møder man tit folk der kan tale fransk eller tysk bedre end de taler engelsk.

Tabel 5: Antal af folk i EF-lande som taler et fremmedsprog "godt nok til at kunne føre en samtale" (1987)

Luxemborg	99%	Frankrig	33%
Nederlandene	73%	Spanien	32%
Danmark	61%	U.K.	26%
Belgien	53%	Italien	25%
(flamsk)			
Belgien (fransk)	45%	Portugal	24%
Tyskland	40%	Irland	20%
Grækenland	34%		

Tabel 6: Procentandel af befolkningen i EF som har modtaget undervisning i forskellige fremmedsprog (1987)

	alle aldersgrupper	15-24-årige
engelsk	51%	75%
fransk	42%	53%
tysk	33%	37%
spansk	18%	21%
italiensk	21%	20%

Tal efter: Eoghan Mac Aogáin 1990. *Teaching Irish in the schools: Towards a language policy for 1992*. Baile Átha Cliath: Institúid Teangeolaiochta Éireann [Páipéar Ócáide — Occasional Papers, 7], p. 38.

Hvis et land står over for valget enten at satse på ét hovedfremmedsprog eller at sprede fremmedsprogskundskaber på så mange sprog som muligt, vil et argument for en koncentreret satsning på ét sprog være at denne politik er mere demokratisk: den behandler alle elever ens og undgår at skabe små specialiserede elitter. For denne holdning taler, at det lader til at 'engelsk til alle'-landene også er dem der præsterer det højeste niveau for fremmedsprogskundskaber. (De engelsktalende lande selv ligger på hhv. laveste og fjerde laveste plads.) Men på den anden side er det satsningen på ét fremmedsprog som gør fremadskridende domænetab mest sandsynlig. I øvrigt viser det sig, at internationale kontakter ikke engang for danskerne foregår på engelsk og udelukkende på engelsk. I en undersøgelse af danske firmaers sprogbrug i kontakt med firmaer i Nederlandene og flamsk Belgien¹¹ har Wolfgang Kirschstein og hans medarbejdere vist, at kun knapt halvdelen af firmaerne anvender engelsk som eneste kommunikationssprog i dansk-nederlandske og dansk-flamske handelsrelatio-

Tabel 7: Sprog brugt af danske firmaer i samhandelen med Nederlandene og flamsk Belgien (i %)

	Nederlandene	Belgien
nederlandsk	0	0
dansk	1½	0
engelsk	46	47
tysk	8	7
fransk	0	0
to sprog	43*	39**
tre sprog	1½	7

*herunder 40% med kombinationen engelsk-tysk, 3% andre kombinationer

**herunder 25% med engelsk-fransk og 14% andre kombinationer

Kilde: Wolfgang Kirschstein, Kris van de Poel og Jo Verhoeven, An exploratory needs analysis of Dutch in Danish firms. *Pluridicta* (Odense) 14, 1989.

ner (sml. tabel 7). Resten anvender enten to sprog (oftest engelsk og tysk i Nederlandene og engelsk og fransk i Flandern), eller tre sprog.

Den danske sprogforsker Frans Gregersen forudsagde for nylig at tysk vil komme til at spille den altdominerende rolle i EF og det menes han er positivt, fordi det vil vække langt mere modstand i Danmark end det engelske sprogs nuværende dominerende rolle. Vel er man villig til at lade sig æde op af engelsk, og man er ovenikøbet glad for at tale sproget når lejligheden byder sig, men tysk? Dertil har Danmark trods alt et andet historisk modsætningsforhold til Tyskland, og dansk identitet har i alt for høj grad været præget af afgrænsning over for tysk kultur til at man ville kunne drømme om at lade sig æde op af netop det tyske sprog. Det står hen om Gregersens spådom vil gå i opfyldelse, men jeg vil give ham ret i at det er nemmere at modstå truslen om domænetab når det er flere sprog man kan være i fare for at afgive domæne til. Jo flere sprog der kan bevares levende i et udvidet Europa, desto nemmere bliver det at holde liv i hvert enkelt af disse sprog.

Noter

1. Denne artikel er en lettere redigeret version af mit inlæg på Norsk språkråds årsmøde i Åsgårdstrand den 22. januar 1993 under dagsordenspunktet "Norsk i eit utvida Europa".
2. Irsk er 'traktatsprog'. Sml. Liam Mac Mathúna, Can the gap between 'lesser used' and 'less widely taught' languages be bridged? A status challenge for Irish. I: Mac Mathúna m.fl., red. *The less widely*

taught languages of Europe. Dublin: IRAAL/Cumann na Teangeolaiochta Feidhmí 1988, S. 39–63, især side 53f. Det fornøse brev som den irske premierminister sendte til Conradh na Gaeilge i 1973 og som tilsynelatende er det eneste dokument om irsk status i EF, er dokumenteret (på irsk) i: Seán Mac Mathúna, Stádas doileár na Gaeilge sa Chomphobal Eorpach ('Irskes tvivlsomme status i EF'), *Feasta* 32(3):5–8, 1979. — Letzebuergesch er (på samme måde som irsk) omfattet af LINGUA programmet (sml. Commission of the European Communities, *LINGUA Programme Activity Report 1991*, bl.a. s. 4, 11, 23–26).

3. Sml. Un entretien avec Claude Hagège (i anledning af hans nye bog *Le souffle de la langue*, Paris: Éditions Odile Jacob 1991) i *Le Monde* af 1. december 1992, og Hartmut Haberland, Carol Henriksen, Robert Phillipson og Tove Skutnabb-Kangas: Tak for mad! Om sprogsæderi med dansk som tilsvarende. I: Jens Normann Jørgensen, red. *Det danske sprogs status år 2001*. København: Danmarks Lærerhøjskole 1991.
4. sml. Niels Haastrup, "RESSOURCE staves da med ét -s, ligesom på engelsk!" Lidt om skiftende sproglig dominans og sproghistorisk bevidsthed. I: Erik Hansen og Jørn Lund, red. *Sproget her og nu*, København: Gyldendal s. 63–70 (1988) (Dansk Sprognævns skrifter, 14).
5. Jeg skylder Jacob Mey en credit for dette eksempel.
6. Sml. Carol Henriksens undersøgelser, fx Carol Henriksen, The Danish language in the 'European Community. I: Halldórt Armann Sigurðsson, Þorsteinn G. Indriðason og Eiríkur Rögnvaldsson, red. *Papers from the Twelfth Scandinavian Conference of Linguistics, Reykjavík, June 14–16, 1990*. Reykjavík: Linguistic Institute, University of Iceland, s. 128–140 (1991).
7. Sml. Carol Henriksen, Dansk i EF – i et sociolinguistisk, interkulturelt perspektiv. *ADLA Bulletin* 2/1989, s. 25–27, og Florian Coulmas, Die Sprachenregelung in den Organen der EG als Teil einer europäischen Sprachenpolitik. *Sociolinguistica* 5:24–36 (1991), især 25f. om arbejdssprog i internationale organisationer.
8. Sml. Klaus Kjøller, Det danske sprog er engelsk. *Ekstra Bladet* 29. april 1992. Lignende synspunkter i en leder i *Morgenavisen Jyllandsposten*, den 6. maj 1991, s. 6, med titelen "Dansk og så et sprog til", som jeg tog til gennmæle over for i en kronik i *Jyllandsposten* den 27. maj 1991 med titlen "Et, to, mange sprog!". På den anden side, sml. Hans Jørgen Poulsen, "Can Danish save its bacon in the EC?" *The Guardian*, 19. juni 1992, s. 12.
9. Undersøgelens resultater er offentliggjort som Hartmut Haberland og Carol Henriksen: Dänisch – eine kleine Sprache in der EG. *Sociolinguistica* 5:85–98 (1991).
10. Jeg har faktisk svært ved at tolke de 99% som ifølge tabel 5 er i stand til at tale et fremmedsprog i Luxembourg. Strengt taget burde tysk og fransk ikke regnes som fremmedsprog i Luxembourg, men hvis der er 99% som taler et sprog ud over letzebuergesch, tysk og fransk, så ville det betyde at 99% af befolkningen reelt er firesprogede, hvilket lyder næsten utroligt.
11. Wolfgang Kirschstein, Kris van de Poel og Jo Verhoeven, An exploratory needs analysis of Dutch in Danish firms. *Pluridicta* (Odense) 14, 1989.
12. Frans Gregersen, Dansk i 90'erne – et oplæg til diskussion. I: Erik Hansen, Inge Lise Pedersen og Ib Poulsen, red. *Auditorium X*. København 1991. S. 230–251.

English Influence on Modern Norwegian

Av Anne-Line Graedler

■ The article is a presentation of a research project called «Engelsk i norsk språk og samfunn», whose aim it is to investigate and describe English influence on present-day Norwegian. The presentation is also an attempt at establishing contact with teachers who, through their daily contact with young people, have first-hand access to information about the influence of English on the language of young Norwegians.

1 Sauer er åbreite dyr

2 Goshameg!

3 Milk is a better drink

Uttered during the 1980s, the three quotations in different ways illustrate a phenomenon that seems to be of increasing concern to many Norwegians: the English influence on the Norwegian language. Single words (1), slang-like expressions (2), and even whole sentences in English (3) are used every day by native Norwegians communicating with each other.

English influence on Norwegian is not a recent phenomenon. However, many feel that the size and speed of the influx have skyrocketed during the past two or three decades, and numerous articles and letters to the editor, as well as the campaign «Aksjonen for språklig miljøvern» launched this year by the Norwegian Language Council, are evidence of an uneasy interest in the matter.

1 The project «Engelsk i norsk språk og samfunn»

Currently, a research project bearing this title is in progress at the Department of English and American Studies at the University of Oslo. The project is funded by the Norwegian Research Council for Science and the Humanities, and receives some financial support from the University of Oslo. It was initiated and is headed by professor Stig Johansson, and the aim of the project is to investigate and describe English influence on the Norwegian language,

and the role of English in Norwegian society. So far, the project has resulted in one hovedfag thesis on English in Norwegian advertising language, and several more are forthcoming, spanning subjects ranging from English in the language of music, and English in texts on fashion and beauty, to English in business language and the influence of English in translated fiction. A planned dictionary of anglicisms in Norwegian, a sociolinguistic survey, and a monograph dealing with some aspect of Norwegian-English language contact are other parts of the project.

Source material for the project is now being organized and stored in a database, to secure easy access in the future. The database will consist of English word material found in Norwegian texts, and will include information about grammatical features, usage, text type, subject area, and documentation of source, in addition to some context for each example. Most of the examples have been taken from written sources, newspapers, periodicals, magazines, etc., avoiding words with a distinctly technical flavor. We have access to a large material collected at the Section for Norwegian Lexicography at the University of Oslo, and dictionaries (e.g. Norsk riksmålsordbok) and earlier works on the subject containing lists of references and information pertaining to anglicisms (e.g. Stene 1945) will also be used as sources.

However, it is fairly obvious that only part of the picture can be captured using written

material. Oral usage kind of anglicisms, reaches us through channels can frequently influence as manifested instance teenage g into written (public may be an important behavior of such groups)

As Øyvind Gulliksen
på det amerikanske
over Kolsåstoppen
7» (1980:12). The
sometimes seems
anglicisms:

Du er så *disgustin*
Han er en *nerd*
Dø ... *dreadlock*
Fuck you, asså!
Kult party!

Most people v
«bevisst avvik fra
dialektalt eller
1984:16), and he
standard Norwegian
slang is usually as
it has a tendency
language after a
jumpe, flørt all
expressions (Tryti

2 Different types

In dealing with linguistic loans, according to the most easily recognizable loans, i.e. words that form that (more or less) original. Some of them with the Norwegian relationship between: *diskett, jobb*. Others have to exceptions to the previous knowledge and pronounced *jeans, shop (sjapp)* word), *styret* (adj) that are old loans

nwegian society.
in one hovedfag
gian advertising
re forthcoming,
n English in the
lish in texts on
lish in business
of English in
d dictionary of
sociolinguistic
aling with some
anguage contact

ect is now being
tabase, to secur
ie database wil
aterial found in
lude information
usage, text type
ion of source, in
r each example.
been taken from
periodicals, ma
with a distinctly
cess to a large
on for Norwegian
ity of Oslo, and
nålsordbok) and
ontaining lists of
taining to angli
also be used as

that only part of
d using written

material. Oral usage often reflects a different kind of anglicisms, and whereas influence that reaches us through commercial, technical, etc., channels can frequently be detected in writing, influence as manifested in the subculture of for instance teenage groups rarely finds its way into written (published) sources, although it may be an important feature of the language behavior of such groups.

As Øyvind Gulliksen puts it, «Det er forskjell på det amerikanske språket som kommer ned over Kolsåstoppen og det som siver ut fra Club 7» (1980:12). The language of young people sometimes seems to be particularly full of anglicisms:

Du er så *disgusting*, asså!
Han er en *nerd*!
Dø ... *dreadlocks'en* din b'yner å gå ut.
Fuck you, asså!
Kult party!

Most people would call this *slang*, i.e. «bevisst avvik fra normalspråket som ikke er dialektalt eller faglig betinget» (Tryti 1984:16), and hesitate to accept it as part of a standard Norwegian vocabulary. But although slang is usually associated with group identity, it has a tendency to seep into the standard language after a while: *bløffe*, *gjeng*, *trøbbel*, *jumpe*, *flørt* all have a history as slang expressions (Tryti 1984).

2 Different types of linguistic borrowing

In dealing with linguistic influence it is often useful to distinguish between different kinds of loans, according to the process of borrowing. The most easily distinguishable are the *direct loans*, i.e. words that have been taken over in a form that (more or less) closely resembles the original. Some of these correspond fairly well with the Norwegian system as regards the relationship between spelling and pronunciation: *diskett*, *jobb* (-e), *jogging*, *stress* (-e), *tøff*. Others have to be learned separately as exceptions to the system, or they require some previous knowledge of English to be spelled and pronounced correctly: *cheeseburger*, *funk*, *jeans*, *shop* (*sjappe* is an early loan of the same word), *stylet* (adj), *walkman*. Very often, words that are old loans in Norwegian have been

adapted in some way to fit the Norwegian system; either by adapting the spelling to fit the pronunciation: *skvær* (E square), *nikkers* (E knickers), *tøff* (E tough) or the other way around, by adapting the pronunciation to fit the spelling («spelling pronunciation»): *jumper*, *kutt* (e), *nylon*. Such adaption can still be seen with some words today; *bissniss*, for example, though not yet an officially accepted form of the original *business*, can be seen in various connections and at different stylistic levels. On the other hand, there is a certain hesitancy to use norwegianized loanwords even when they have been accepted as official forms; *all right/alright* seem to hold out against *åkreit*, even though the latter is equally correct. There are even signs of what one may call «re-anglicification» of a number of loanwords: in words like *boks*, *ekstra*, *kombi-*, *senter* the foreign and «more English» letters *x* and *c* are frequently reintroduced in spelling: *box*, *extra*, *combi-*, *center*.

Not only may the spelling and pronunciation of English loanwords be a problem; morphological adaption is often a bigger difficulty. Here, spoken language has an advantage over writing, where there are stricter conventions. The adjectives *trendy* and *sporty* are frequently inflected in spoken Norwegian:

Den /¹trendie/ typen!

Dere er så /¹spå:rtie/, at!

but the forms *trendye* and *sportye* are rarely seen in writing. The definite form of many nouns, like e.g. *walkman*, is also problematic. In speech the form /¹vå:kma:nən/ is possible though awkward; in writing a separation of the English form and the Norwegian ending by an apostrophe is usually chosen: *walkman'en*. The definite plural of a word like *skinhead(s)* is another tricky question; is it *skinheadene* or *skinheadsene*? The problem is also encountered with verbs; *rape* /²ræpe/ (as in *rap music*) is a case in point.

To the group of direct loans we may also add *hybrid forms*, i.e. compounds formed with one Norwegian and one English element: *dødskult*, *grapefrukt*, *leasingavtale*, *rock(e)artist*. Not surprisingly, this type is very frequent, and often accompanied by another problem which has been blamed on English influence: the ten-

dency to separate compounds (esp. nouns) in writing, even in those cases where both elements are Norwegian. The following example occurred in an advertisement in a newspaper:

Konfirmasjon's Fotografering. Husk og bestill time hos fotografen.

A further sub-group are the so-called **pseudo-loans**, i.e. words built of English word-material, but with no known counterpart in English - in other words, true Norwegian neologisms on the pattern of English. Though not very frequent, a number of these are in wide usage: *combi-camp, soft-ice, snowjogger, stressless*.

Indirect loans can be divided into two major groups. **Loan translations** are (compound) words where the English elements have been translated into Norwegian, thus forming a brand new Norwegian compound: *froskemann, opptrapping, fotball, kroppsbygging, ansiktsløfting, velferdsstat, blodbank, jernteppe*. When words that already exist in Norwegian acquire a new element of meaning under influence from a corresponding English word, the process is called **semantic borrowing**: *få kreditt for noe, fryse (utbetaler), håndplukke (ledere til næringslivet), plante (et brev på noen), være Stein*.

We also see that word-forming elements are borrowed, e.g. *mega-* (*dødsmegakult!*), *hyper-, super-*, and the derivative suffix *-ing* in e.g.

Gåing er sunnere enn jogging
(instead) of Å gå, å jogge.

Whole phrases are frequently seen, especially in advertising language:

Show Your Style With a SugarFree Smile
(SorBits)

Malik's Bistro Simply the Best Pizza

Henry Choice - the Choice of a New Generation

Don't worry!, Think big! (Kreditkassen)

A type of loans that have a lot in common with loan translations are the so-called **construction loans**, i.e. those cases where whole

syntactic patterns are taken over from English and used in Norwegian. Examples of this are: *det er opp til deg, X er den største noensinne; Vi klarte det, gjorde vi ikke?*; and as the introduction to a commercials break on TV: *Og nå dette*.

Verb+particle constructions are often adopted, especially in speech: *line opp, shine opp, kutte ut, stashe opp, komme opp med (en god idé), leve opp til, frike ut, flippe ut, stresse ned*. A relatively recent example is *gå for (noe)*, as in English *Go for it!*

Men når man vinner eller taper en sak, ja, så får man *gå for* det som fellesskapet har bestemt

(NRK TV, News, 2 Feb 1990)

Han gikk *for* et hjørnespark, og fikk corner

(NRK TV, Sports, 12 May 1990)

Other examples bordering on **code switching** are:

Ja ... så *shaker han hands med ...*

(NRK TV, Sports, 9 June 1990)

Interviewer: Du har valgt til slutt en komposisjon av Elvis Presley ...??

Artist: Ja ...

Interviewer: *Why not, liksom!*

(NRK Radio, Music, 25 July 1990)

Last but not least, *du* used as impersonal pronoun at the expense of *man/en*, and orthographic conventions, like the 's-genitive written with an apostrophe, and capitals in the names of for instance months and weekdays, may be considered results of influence from English.

From the point of view of the English teacher, there are also things to worry about. Especially «dangerous» are the so-called **false friends**, which in this connection mean loanwords that have developed independently after they were taken up into Norwegian, and whose present form and/or function does not have an English counterpart. This is true with respect to a number of words, e.g. *smoking* (BE dinner-jacket, AE tuxedo), *nikkers*, *surfing*, (E windsurfing), *skating* (E skateboarding), *grill* (E barbecue).

Further, some peculiar developments in

Norwegian, I without the -ding. Some w are taken up score, showe influence fro like *mobbe* a these senses compounds + *joggesko*, etc.

A different value of som into teenage like e.g. *fuck* very rude an English-spea their connota gian» sweat Norwegians : nate effect. T of words th English slang

3 We are int of teachers

As mentioned es little spok that this m anglicisms. F hearing from their work, l young people may have t phenomenon out projects i who have ju English wor dents' langua with us. Any of interest; amount og t problems, mtic influence,

Anne-Lin prosjekte denter ve

Steikjersist Rommetveit 35

rom English
s of this are:
toensinne; Vi
he introduc-
TV: Og nå

often adop-
>, shine opp,
ned (en god
stresse ned. A
- (noe), as in

er en sak, ja,
esskapet har

2 Feb 1990)
g fikk corner
1 May 1990)

I...
) June 1990)
til slutt en
Elvis Pre-

1!
5 July 195
impersona.
ian/en, and
e 's-genitive
pitals in the
J weekdays,
uence from

the English
vorry about.
-called false
mean loan-
idently after
, and whose
not have an
th respect to
(BE dinner-
(E windsur-
ll (E barbe-
opments in

36

Norwegian, like *happy end* and *air condition* without the -ing-endings, can be very misleading. Some words form derivations when they are taken up in Norwegian, e.g. *scoring* from *score*, *showe* from *show* (possibly with some influence from Danish *sjov*). Frequent verbs like *mobbe* and *stresse* are rare in English in these senses, and a number of common compounds («hybrids») likewise: *joggebukse*, *joggesko*, etc.

A different problem concerns the pragmatic value of some of the words that find their way into teenagers' language. Four-letter words, like e.g. *fuck* and *shit*, which may be considered very rude and blasphemous if uttered in many English-speaking communities, lose some of their connotations when they become «Norwegian» swear-words. However, if used by Norwegians abroad, they may have an unfortunate effect. The same can be said of a number of words that have been borrowed from English slang.

3 We are interested in the experience of teachers

As mentioned above, our own material comprises little spoken Norwegian, though we suspect that this may be a valuable source for anglicisms. For this reason, we are interested in hearing from teachers and others who, through their work, have the opportunity to observe young people's language habits. Anyone who may have taken a special interest in the phenomenon of linguistic borrowing, carried out projects in some way related to this area, or who have just noticed the (increasing) use of English words and expressions in their students' language, is encouraged to get in touch with us. Any information about these matters is of interest; changes and tendencies in the amount of usage, conditions of use, spelling problems, morphological peculiarities, syntactic influence, etc. Authentic examples that have

been properly dated are of particular value, but more general information can also be of use to us.

Please write to:

«Engelsk i norsk språk og samfunn»
v/Anne-Line Graedler
Institutt for britiske og amerikanske studier
Postboks 1003 Blindern
0315 Oslo 3

References

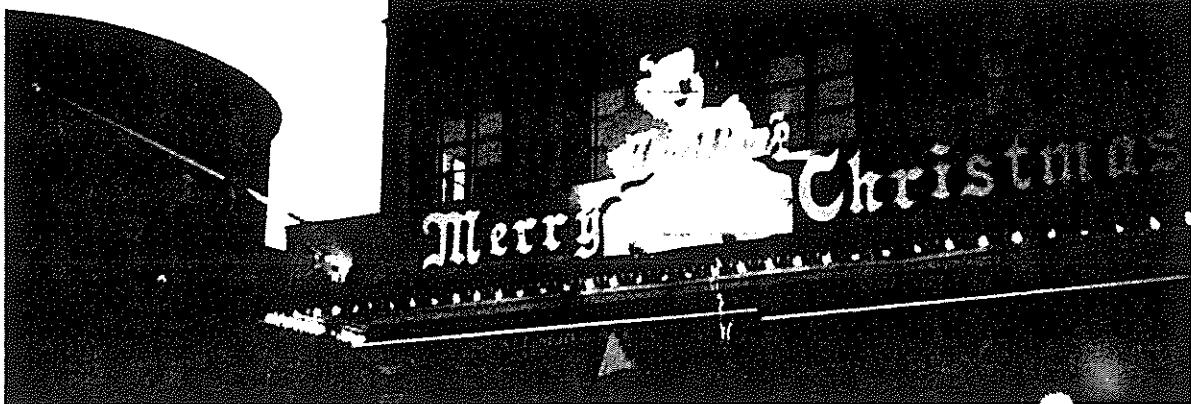
- «Aksjonen for språklig miljøvern». Informasjonshefte utgitt av Norsk språkråd, *Språknytt* 1990:2.
- Carstensen, Broder. 1981. «Informationen zum geplanten *Anglizismen-Wörterbuch*», *Der fremdsprachliche Unterricht* 15:218-220.
- Grønli, Grethe. 1990. *The Influence of English on Norwegian Advertising*. Unpublished hovedfag thesis, English Dept., U of Oslo.
- Gulliksen, Øyvind. 1980. «Med panorama-vindu og air condition': Om engelsk-amerikanske lånord og kulturfäverknad: Del II», *Språklig samling* 21:2, 10-14.
- Haugen, Einar. 1978. «The English Language as an Instrument of Modernization in Scandinavia», in Rudolf Zeitler (ed), *Det moderna Skandinaviens framväxt. Bidrag till de nordiska ländernas moderna historia*. Uppsala.
- Ljung, Magnus. 1988. *Skinheads, hackers & lama ankor. Engelskan i 80-talets svenska*. Stockholm: Bokförlaget Trevi.
- Norsk riksmaلسordbok. 1937-57. Oslo: Aschehoug.
- Stene, Aasta. 1945. *English Loan-Words in Modern Norwegian: A Study of Linguistic Borrowing in the Process*. London & Oslo: Oxford University Press, Johan Grundt Tanum Forlag.
- Tryti, Tone. 1984. *Norsk slang*. Oslo: Universitetsforlaget.

Anne-Line Graedler, Institutt for britiske og amerikanske studier, har arbeidet med prosjektet siden januar 1990. Ellers består prosjektmedarbeiderne av hovedfagsstuderende ved instituttet, foruten professor Stig Johansson, prosjektleader.

III   PURISMEN I DEI ANDRE
NORDISKE LANDA

DEBATT**DEBATT****DEBATT**

"Svengelskan" under debatt

En svensk flagga och en julhälsning på engelska samsas på samma husfasad – en illustration till dagens anglosachsiska kulturinflytande. Är det en påverkan på gott eller ont? Vilken hållning bör språkvårdare inta till importen av engelska låneord? I Upsala Nya Tidning (18.5 1993) skrev Lars Wollin i "Språklådan" nedanstående svar till en bekymrad frägeställare. Wollins synpunkter föranledde Birgitta Sjöholm, översättare, att gå till motangrepp. På detta svarade Wohlin och fick i sin tur svar av Birgitta Sjöholm. Hela debatten återges här.

Prickskytte på språkets nykomlingar

"Borde inte ni språkvårdare ta tag i den svengelska, som tränger in i vårt vardagsspråk i samband med datorerna?" utbrister en bekymrad frägeställare i Språkspalten. Och han preciserar sig: "Uttryck som *printa* och *maila* borde väl aktivt motarbetas?"

Frågans formulering är på flera sätt typisk för en vanlig attityd. Svenskan ska vara "svensk". Om främmande element "tränger in", är det något man måste "ta tag i".

Nåja, säger många. Vi måste väl åtminstone kunna skydda oss mot införsel av icke önskvärda nyheter, som uppenbart strider mot vårt språks egenart. Vi bör också kunna betacka oss för onödiga utländska modenycker, som har sitt upphov i slapp jargong eller bristande stilkänsla. Vi måste slå vakt om modersmålets egena

uttrycksresurser, annars hotar utarmning och språkdöd.

Jag påstår motsatsen.

Låt oss anlägga ett långt historiskt perspektiv, sådant brukar vara tankeväckande! Jag förflyttar obekymrat Språklådans läsare så där 600 à 700 år tillbaka i tiden.

I våra medeltida landskapslagar kan man iakta hur ett lågtyskt (eller "plattyskt") låneord som *gåva* successivt tränger undan två goda inhemska ord, nämligen *giäf* och *gift*. I andra medeltida språkkällor ser vi det gamla nordiska ordet *liter* (*leter*) tråda tillbaka för det inlånade, likaledes lågtyska, *färg*. Efter samma mönster ersätts *vän* av *hopp*, *skär* av *clar*, *tråda* av *träda* – exemplen kunde nära nog tusenfaldigas.

Den senare medeltidens svenska språkpurister oroade sig inte

utan skäl över det massiva trycket mot modersmålet från den hanseatiska lågtyskan, som var internationellt dominerande i Nordeuropa, ärtill modernare och kulturellt mera avancerad än de små nordiska folkspråken. Det var ett verkligt problem, som man mycket riktigt också "tog tag i", genom allsköns administrativa och judiciella anstalter, som skulle stärka svenskans ställning i det offentliga livet. Frågan är bara om det hjälpte: när Strindberg fyra sekel senare betecknade svenska språket som "en plattysk dialekt" överdrev han ganska måttligt.

Och ändå, måste vi fråga i dag: fick vi en sämre svenska för det? Ord som *gåva*, *färg*, *hopp*, *clar* och *träda* är alltså plattyska låneord, införda som modenycker i

det medeltida borgerskapets tysk-svenska blandspråk, av "ren slapphet" om man så vill. Känns de främmande för oss? Då måste i varje fall somliga ha uppfattat dem som "fräschare" än inhemska synonymer. Andra reagerar säkert som frågeställaren gör i dag för *printa* och *maila*.

Hur som helst, nykomlingarna bredde ut sig i medeltidsspråket, oförsynt nog, och segrade som sagt i konkurrensen över de gamla nordiska *gift*, *lit (let)*, *vårn*, *skär* och *tråda*. Vi kan i dag med rätta fråga: när dessa en gång hemtagna ord föll i glömska, berövades då vårt språk inhemska uttrycksresurser, blev det fattigare? Ja, tänk efter: ges inte *hemgift* i vissa kulturer än i dag? Vem blir förvändad över att kunna *tråda* dansen med *rödlätt* uppsyn även en *skärtorsdag*? – Det nordiska språkarvet är inte förskingrat. Det lever mitt bland långodset: *blir*, *uppsyn*, *även* sade jag ju samtidigt, och det är idel plattyska. Och *dans* – ett tidigt franskt lån, antagligen plattyskt förmedlat.

Det är alltså inte riktigt sant att inhemska ord nödvändigtvis skulle slås ut av inlåna. Väl så vanligt är att det inlåna och det inhemska ordet etablerar sig som ett par av fullt brukbara, så gott som identiska synonymer. *Heder* och *ära* har t.o.m fixerats som en stående förbindelse; det förra ordet är inhemskt, det senare lågtyskt. Ofta skiljer användning eller stilvärde det inhemska ordet från den lågtyska synonymen: *lott* och *del*, *fager* och *skön*, *spörja* och *fråga*, *skifta* och *dela*. Men synonymin kan också upphöra, betydelsen gå i sär: *lov* och *löfte*, *grann* och *fin*, *leka* och *spela*. Sådana betydelseforskutningar

svarade rimligtvis mot faktiska behov i den samtida vardagskulturnas förändringar. När det plattyska ordet *arbete* etablerade sig, i samma betydelse som dagens, vid sidan av det inhemska och ursprungligen liktydiga *ärvode*, fick vi snart ett lika nytt som gammalt ord, nämligen *arvode*, för arbetet vederlag. Det brukas ju än i dag som synonym till lön – dock, väl att märka, bara i vissa, rätt nog preciserade sammanhang.

Vem vill på allvar hävda att vårt språk blivit fattigare genom sådan dubblering av lexikala uttrycksresurser, bara därför att det nya var "utländsk"? Det rikaste enskilda språket i vår kultukrets sägs ibland vara den moderna engelskan. Där har också detta befruktande inflöde pågått sedan Vilhelm Erövrarens dagar på 1000-talet.

Så har det rullat på också genom vår språkhistoria – som visserligen är kortare än den engelska. Den lågtyska vågen ebbade ut omsider, det brukar sådana vågor göra. Den efterträddes under de följande seklen i tur och ordning av en "högtyrk" och en fransk våg. Den senaste stora språkvågen är den engelska, aktuell sedan mitten av 1800-talet och med tiden allt mäktigare, och också allt mera amerikanskt färgad. Vem vet, måhända ebbar den ut i den nya europeiska integrationen?

Senmedeltidens plattyska språkdominans hörde samman med Hansan, med framväxande handel och hantverk, med ett modernt näringsliv. Vårt tids mest expansiva "hantverk" tycks vara datatekniken. Att *printa* (eller *printa ut*) en text till en *printer*,

liksom att *maila* den med data-post (eller *e-mail*) är jargong i dag, standardspråk i morgon. Beträktlig, tycker många, *maila* innehåller ju en diftong, främmande för svenskt ljudskick. Jodå, det gör *strejk*, *baby*, *tejp* och *container* också, liksom *scout* och *guide*. Försök mönstra ut dem, den som gitter!

Nej, låt oss i stället hoppas – eller med insiktsfull och fruktbar språkvård verka för – att dessa nykomlingar, och de "inhemska"(!) *skriva* och *posta*, ändamålsenligt delar upp relevanta betydelsedomärer mellan sig. Det gjorde alltså de lågtyska och de fornsvenska orden på sin tid. Så förändras alltid ett levande kulturspråk.

Eller snarare: ett kulturspråk förblir levande och rikt bara så länge det orkar förändras i samspel med sin omvärld. Kapaciteten att uppta och assimilera impulser utifrån är ett mått just på kulturspråkets livskraft. Den som vill ta död på vårt modersmål börjar lämpligen med att isolera det. Prickskytte på främmande ord är en enkel och beprövad metod. Den är trist, till all lycka dock i regel garanterat ineffektiv.

Frågeställarens uttryckssätt antyder den outtalade värderingen att ordförrådets "svenskhet" skulle ha ett värde i sig, en sorts nationell tillgång i sin egen rätt. Det är som sagt en vanlig attityd. Även puristiska strömningar har kommit och gått genom språkets historia, lika kortsynta och lika fåfänga. Språket invandrare söker aldrig asyl, de kommer ändå. Vi bör ta väl emot dem. Vi behöver dem.

Lars Wollin

Birgitta Sjöholm

"Hellre prickskytte än fängsligt förvar!"

Många års arbete med språk och språkdräkter har lärt mig att den bästa kommunikationen uppnås när man håller sig till ett så klart och enkelt språk att ingen tänker på utformningen utan bara tar till sig innehållet.

För att åstadkomma det skall man undvika ord som åhöraren måste bearbeta medvetet för att eventuellt få ut någon mening ur.

Efter våra avdelningsmöten kommer det ibland folk till mig och frågar efter betydelsen av en grupp engelska ord som varit centrala i mötet. Vissa gånger ställs frågor under själva mötet.

Egentligen är det väl synd om dem som har engelska som modersmål, som aldrig får några fräscha ord till sina nya begrepp utan dras med högst vardagliga ord fulla av bibetydelser. På en resa i Skottland i somras tyckte barnen att det var lustigt med skylden "Chip Shop" utanför enklare ställen där man serverade friterad mat, framför allt pommes frites. Borde det inte ha varit datorer?

Det är kanske illasinnat av

mig, men jag misstänker ofta att den som inte översätter termer ofta själv inte stannat upp och funderat över vad de egentligen betyder. När de förts vidare översatta några led kan det faktiskt uppstå en glidning i betydelsen vilken avslöjas när man måste välja ett annat ord vid översättning till engelska. Detta är ingen ovanlighet hos mig ute i verkligheten. Jag har även stött på det engelska och svenska ordet sida vid sida, där användaren tillskrev det engelska ordet en mera speciell betydelse än det har – "Trippad utlöst säkring".

Listan över "bedrägliga vänner" som man i skolan får lära sig att se upp med kommer att bli mycket lång på det här sättet.

Lars Wollin skriver att vi med insiktsfull och fruktbar språkvård skall verka för "att dessa nykomlingar och de inhemska (!) *skriva* och *posta*, ändamålsenligt skall dela upp relevanta betydelsedomäner mellan sig". Ska vi verkligen ha så mycket pekpinnar i språksammanhang? Det bedrivs då visserligen inte prickskytte på

de stackars nykomlingarna, men de skall istället tas i fängsligt förvar. Om vi skall låta dem komma in måste de väl få utvecklas fritt så att vårt kulturspråk förblir levande och rikt. I barnuppfostringssammanhang brukar man ofta hänvisa till begreppet "Spiken i pianot".

I terminologisammanhang brukar man eftersträva ord som är så självförklarande som möjligt. Tar man istället in ett engelskt ord får man i de flesta fall en "svart låda" vars betydelse åtminstone från svensk horisont är fullkomligt ogenomskådlig.

Vissa engelska uttryck är också ihopkomna på ett rent löjväckande sätt, om man inte är så imponerad av att det är utrikiska så att man inte stannar upp och tänker. Ta till exempel "all time high" för kursrekord! Nej, språkens mångfald är en stor rikedom – men det blir roligast om man inte grötar ihop alla i ett.

Hälsningar från en nybliven medlem med puristisk läggning, facköversättare till yrket.

Birgitta Sjöholm

Bli medlem i Språkvårdssamfundet

Språkvårdssamfundet i Uppsala välkomnar alltid nya medlemmar. Årets årsbok, *Ungdomsspråk*, av Ulla-Britt Kotsinas, utkommer till sommaren och sänds automatiskt till den som sätter in medlemsavgiften 150 kr på samfundets postgirokonto 57 86 13-2.

J.-A. Chrystal:

II ENGELSKAN I SVENSK DAGSPRESS, Stockholms varv,
Sammanfattande diskussion
1969

11.1 Inledning

I diskussioner om engelskans inflytande på svenska är det inte ovanligt att dagstidningarna utpekas som en inkörsport för engelska lån (se t.ex. Molde 1978:9). Även i andra länder har dagstidningarnas roll i förmedlingen av engelskans inflytande uppmarksammat (jfr Carstensen 1967:11). I detta avslutande kapitel diskuterar jag i vilka avseenden dagspressen kan anses fungera som inkörsport för engelska lån. Spelar t.ex. tidningarna en aktiv roll vid inlåningen eller fungerar de snarare som förmedlare av befintliga lån till en bredare allmänhet?

Vidare återanknyter jag i detta kapitel till några frågor kring omfattningen och arten av engelskans inflytande på svenska som väckts i samband med kartläggningen av hur engelskt språk gods används i dagspressen. Bland annat återkommer jag till frågan om förhållandet mellan mängden och mängfalden av engelska lån (jfr 5.6.3). Med utgångspunkt i resultaten av kartläggningarna av lännens integrering, referens och funktion diskuterar jag också vilka faktorer som kan styra inlåning och etablering, och slutligen diskuterar jag vad för slags inflytande de engelska lånna ger uttryck för.

11.2 Dagspressens roll som inkörsport för engelska lån

Dagspressens roll i förmedlingen av inflytandet från engelskan kan sägas vara dubbel. Dels kan tidningarna vara aktiva i inlåningen, dels kan de använda lån som åtminstone inom ett visst område. Tidningarnas roll torde i sådana fall vara att förmedla dessa lån till en bredare allmänhet.

En icke oansenlig del av de olika länna är emellertid oingrävande lån och här kan tidningarna sägas medverka mera aktivt i inlåningen. I detta sammanhang är det viktigt att påminna om att materialet i dagstidningarna härstammar från olika källor och att vissa av dessa källor är mer betydelsefulla än andra vad gäller förekomsten av engelska lån. Först och främst existerar skillnader mellan redaktionell text och annons vad gäller föremålen. Kartläggningen av de två texttyperna har visat att det framför allt är i annonstext som de engelska länna förekommer och då i synnerhet i annonser för bilar, teknik av olika slag och näjen. Vad gäller lånna i det redaktionella materialet kan även dessa härstamma från olika källor. Förrutom i tidningarnas egen produktion kan lån förekomma i t.ex. nyhetstelegram och insändarbrev.

Lån i insändare har redan behandlats i samband med genombgången av ämnesområden (se 8.2.7). Som källa för lån i dagspressen är insändare inte av någon större betydelse. De är emellertid intressanta så till vida att de visar att man även utanför tidningsredaktioner och reklambyråer använder oingrävande lån i expressivt syfte. En liknande tendens har även kunnat noteras i bekantskapsannonser (jfr 8.3.8).

Vad gäller material som härstammar från nyhetsbyråer är det intet alltid möjligt att identifiera sådant i dagstidningarna eftersom nyhetstelegrammen ibland skrivs om på tidningens redaktion. En översiktlig granskning av de fall där källan uppges, t.ex. TT, AFP, Reuter, visar dels att lånna är få (132 belägg) dels att dessa till allra största delen är etablerade. Endast fyra

1014 olika länna. Här är det alltså inte frågan om att tidningarna länna nya uttryck utan de använder lån som redan är införlivade med svenska ordflördet. Även många av de interima länna som används i dagspressen är sannolikt sådana som redan fått visst fotfäste i svenska, åtminstone inom ett begränsat användningsområde. Tidningarnas roll torde i sådana fall vara att förmedla dessa län till en bredare allmänhet.

En icke oansenlig del av de olika länna är emellertid oingrävande lån och här kan tidningarna sägas medverka mera aktivt i inlåningen. I detta sammanhang är det viktigt att påminna om att materialet i dagstidningarna härstammar från olika källor och att vissa av dessa källor är mer betydelsefulla än andra vad gäller förekomsten av engelska lån. Först och främst existerar skillnader mellan redaktionell text och annons vad gäller föremålen. Kartläggningen av de två texttyperna har visat att det framför allt är i annonstext som de engelska länna förekommer och då i synnerhet i annonser för bilar, teknik av olika slag och näjen. Vad gäller länna i det redaktionella materialet kan även dessa härstamma från olika källor. Förrutom i tidningarnas egen produktion kan lån förekomma i t.ex. nyhetstelegram och insändarbrev.

Lånna i insändare har redan behandlats i samband med genombgången av ämnesområden (se 8.2.7). Som källa för lånna i dagspressen är insändare inte av någon större betydelse. De är emellertid intressanta så till vida att de visar att man även utanför tidningsredaktioner och reklambyråer använder oingrävande länna i expressivt syfte. En liknande tendens har även kunnat noteras i bekantskapsannonser (jfr 8.3.8).

Vad gäller material som härstammar från nyhetsbyråer är det intet alltid möjligt att identifiera sådant i dagstidningarna eftersom nyhetstelegrammen ibland skrivs om på tidningens redaktion. En översiktlig granskning av de fall där källan uppges, t.ex. TT, AFP, Reuter, visar dels att länna är få (132 belägg) dels att dessa till allra största delen är etablerade. Endast fyra

belägg på ointegrerade och tem på interima län har registrerats i sådana texter. Resultatet överensstämmer med en tidigare prov-excerptering av ett antal nyhetstelegram i det skick tidningarna erhåller dem från TT. Även i dessa fann jag nämligen förekomsten av länord vara obetydlig. Det förefaller alltså inte som om material från nyhetsbyråer utgör någon viktig källa för de län som förekommer i redaktionell text. Man tycks alltså inte kunna utpeka någon bestämd källa för de engelska länem i redaktionella text utan dessa tyckts härstamma från det allmänna redaktionella materialet. Däremot har kartläggningen av ämnesområden visat att vissa textkategorier, däribland nöjen och kultur, visar större benägenhet att använda ointegrerade län än andra.

Förutom skillnader mellan olika material inom tidningarna råder också vissa skillnader mellan olika slags tidningar i fråga om användningen av engelska län. Undersökningen av hur länem fördelar sig över de olika tidningsgrupperna har visat dels att storstadstidningarna använder fler län, dels att de i större utsträckning än andra tidningarna använder ointegrerade och i viss mån även interima län.

11.3 Engelskan i dagspressen - ett mått på inflytandet?

Min undersökning av engelskan i svensk dagspress visar, inte oväntat, att den allra största delen av det engelska språkgodset i tidningarna förekommer i form av län i svenska texter. Texter skrivna helt på engelska är ytterst få.

Räknat i förhållande till textmängden kan också förekomsten av engelska län i svensk text anses vara marginell. Antalet belägg uppgår till 2,5 per 1000 ord. Resultaten kan jämföras med dem som redovisas av Ljung (1985:55f, 1988:90). I Ljungs material är det totala antalet förekomster av engelska län 3,26 per 1000 ord.

Med tanke på att min gräns för län ligger ca 20 år längre bakåt i tiden än Ljungs är det något förvånande att engelska län visar sig vara mindre frekventa i mitt än i Ljungs material. (Vid

112

avgränsningen av sin undersökning har Ljung använt tionde upplagan av SAOL, 1973 medan jag har använt nionde upplagan, 1950.) Det är dock möjligt att den jämförelsevis låga siffran i mitt material delvis kan förklaras av skillnaderna i de två materialens sammansättning bl.a. i fråga om vad för slags tidningar som ingår i undersökningarna. Hälften av de 48 tidsnumren i min undersökning är nämligen landsortstidningar och finlandssvenska tidningar och min kartläggning av eventuella skillnader mellan tidningsgrupperna (kapitel 10) visar att dessa två innehåller färre engelska län än storstadstidningarna.

I Ljungs undersökning ingår däremot enbart rikssvenska tidningar och av de 5 olika tidningar som är representerade är endast en landsortstidning. Denna är representerad med 7 nummer medan storstadstidningarna svarar för 16 av de sammanlagt 23 numren som undersökts.

Även mot bakgrund av den debatt som förs om engelskans inflytande på svenska kan frekvensen av engelska län i mitt material förefalla låg. Av debatten får man lätt ett intryck av att svenska "svimlar" av engelska länord, något som alltså inte tycks stämma. Att utifrån frekvensen av engelska län i dagspressen sluta sig till omfattningen av engelskans inflytande är emellertid förknippat med många problem. Även att bedöma huruvida antalet län i dagspressen ska betraktas som stort eller litet är problematiskt. Var går tex. gränsen mellan ett obetydligt, ett märkbart och ett stort inflytande? Ett försök att ange sådana gränser uttryckt i antal län i förhållande till textmängd har gjorts av Soontak (1975:687). Frågan är emellertid vad sådana kvantitativa mått egentligen visar, och kanske ännu viktigare är frågan om vad som bör används som mått på inflytandet.

Ljung (1985:159) anser att länens sammankopplade frekvens är det viktigaste måttet på inflytandet och Gellerstam (1973:70ff) använder de engelska länordens andel av det centrala skriftordförändret som ett mått på engelskans inflytande. Men vad gäller

hur detta inflytande upplevs är det tänkbart att det inte enbart är den sammanlagda frekvensen som är viktigt utan även antalet olika lån som förekommer. Viktigt i detta sammanhang kan även proportionerna mellan lån i olika skeden av integrering vara. Vilken roll spelar t.ex. lånens formella och sociala integrering för hur de upplevs?

Min kartläggning visar att 41% av de olika lån som används är ointegrerade lån samt att dessa inte sällan får en framträende eller informationsbärande placering i texten, vilket kan tänkas bidra till att de upplevs som påfallande. Vidare är många av de ointegrerade lånene inte enstaka ord utan längre fraser. Lånene ställer ibland ganska höga krav på kunskaper i engelska vilket kan medföra att läsaren kanske måste stanna upp under läsningen. Dessutom framhävs inte sällan lånene på olika sätt i texterna. Grafiska och/eller metaspråkliga markeringar, överställningar m.m. kan ytterligare bidra till att fästa läsarens uppmärksamhet vid att ett lån introduceras i texten.

Eftersom många av de ointegrerade lånene torde vara en-gångsförteelser möter läsaren också ständigt nya lån. Kartläggningen av de ointegrerade lånens funktioner visar vidare att de ibland används just i syfte att väcka uppmärksamhet, t.ex. några av de lån som används som slagord i nöjesannonser. Sammantaget kan sådana faktorer kring de ointegrerade lånens användning bidra till att förstärka mängdintrycket.

Undersökningen av de etablerade och interima lånene i materialet visar dessutom att de flesta av dessa inte upvisar någon högre grad av formell integrering. Anpassning till svenska stavning är t.ex. ovanlig. Även sådana lån torde därför i många fall dra uppmärksamhet till sig genom att de avviker från svenska språksystem. Andersson (1985:49) har t.ex. i minnesexperiment med olika slags fula ord visat att man bärst minns dem som avviker och dem som väcker starka känslor. Det är alltså tänkbart att de engelska lånene i en text väger mycket tyngre än andra ord. Om så är fallet kan man inte grunda

slutsatser om inflytandets storlek enbart på uppgifter om den faktiska frekvensen utan hänsyn måste även tas till språkpsykologiska aspekter på inflytandet.

II.4 Vilka faktorer styr inlåning och etablering?

Då orsakerna till förekomsten av lån diskuteras är det inte ovanligt att detta görs med utgångspunkt i det sakliga behovet av lån (se Carstensen 1965:266, Haugen 1973:32, Bergman 1979:47f). Enligt ett sådant betraktelsesätt är tex. ord för nya företeelser nödvändiga lån medan ord vars denotativa innehåll kan täckas av inhemska motsvarigheter betraktas som icke-nödvändiga eller s.k. lyxlån.

Flera användningar kan göras mot en sådan gradering av lån, inte minst därför att den skyler det faktum att lån kan fylla andra viktiga funktioner utöver den att förse språket med nya ord för nya begrepp. Eller som Hope (1963:30) uttrycker det: "every borrowing is in a sense a necessary one".

Vikten av att utöver sakliga även se till sociala och emotionella motiveringarunder betonas av Dahlstedt (1962b:78). Han framhåller behovet av ord som ger uttryck för samhörighet, stämning och känslor som en viktig faktor då orsakerna till förekomsten av främmande ord söks. Motiveringarunder av detta slag diskuteras även av Fink (1970) i hans undersökning av amerikanismer i tyskan. Lånene grupperas efter huruvida deras förekomst kan anses ha "sachliche" eller "gefühlsmässige" gründe" (Fink 1970:133ff).

Några tänkbara förklaringar till att engelska lån förekommer i dagspressen diskuterar jag i det följande. Orsakerna till att engelska ord över huvud taget lånas måste dock sökas in med utgångspunkt i ett mycket vidare språkligt och samhälleligt perspektiv (fr Söderberg 1979:25f, 1983:160f).

En viktig funktion hos de engelska lånene i dagspressen är att beteckna företeelser som inte har någon inhemska beteckning. Många av de etablerade och interima lånene i materialet är

sådana lån och även bland de ointegrerade lånens finns sådana som refererar till i Sverige okända företeelser och som introducerar nya begrepp.

Vidare används engelska lån i beskrivningen av främmande förhållanden för att skapa lokalfärg och för att karakterisera personer och situationer. I sådana sammanhang är det av förklarlig skäl främst ointegrerade lån som används. Beskrivningen av främmande förhållanden förefaller emellertid inte vara de ointegreerde lånens viktigaste uppgift i dagsspressen. Kartläggningen av deras referens har ju visat att de oftare refererar till inhemska än till främmande förhållanden.

Då ointegrerade lån används om inhemska förhållanden är det ofta frågan om expressiva uttryck som används för att förmedla positiva associationer och skapa samhörighet och i några fall tycks dessa funktioner kunna fyllas av uttryckets yttre form, den engelska språkdräkten, snarare än av innehållet i meddelandet. I sådana fall ligger det nära till hands att söka förklaringen till intåningen i engelskans prestigevärde och att se förekomsten av dessa lån som ett bland många tecken på det inflytande som den engelskspråkiga, främst amerikanska, kulturen utövar på den svenska.

Sådana omständigheter kring lånens användning är av intresse också i diskussionen om integreringsprocessen och de faktorer som främjar, eller för den delen motverkar de engelska lånens etablering i svenska. Att isolera en enda faktor som avgör ett lån vidare öde i språket torde vara omöjligt. Min undersökning av samspelet mellan formell och social integrering saint referens och funktion tyder på att det förseggar ett komplext samspel där olika faktorer kan väga olika tungt i olika skeden av integreringsprocessen. Utifrån resultaten av de olika kartläggningarna har jag försökt skissera hur denna process kan fortlöpa.

Jag börjar med lån som kan anses vara sakligt motiverade, dvs. främst intånde på grund av det denotativa innehållet, och

som huvudsakligen används i referentiell funktion. För sådana lån förefaller en kombination av frekvens och spridning främja etableringen. Etablerade tycks lån bli först då de förutom en viss frekvens även uppvisar spridning utanför ett begränsat användningsområde. Flera av de interima lånens har uppnått en viss frekvens men få har någon större spridning i materialet.

Steget till etablering i allmänspråket tycks förutom med spridning i viss mån även ha samband med formell integrering. Problematiskt är dock att avgöra huruvida den formella integreringen är orsak eller verkan, dvs. huruvida mer omfattande formell integrering är en försättning för spridning och, i förlängningen, för etablering eller en följd däraf. Undersökningsvisar att de etablerade lånens som grupp uppvisar högre grad av formell integrering än de interima lånens men att de sannidigt uppvisar viss instabilitet i anpassning, t.ex. i fråga om stavning och pluralböjning.

Det faktum att lån kan bli etablerade utan att i nämnvärd grad ha anpassats till svenska böjnings- och stavningsmönster tyder emellertid på att formell integrering inte ensamt är en avgörande faktor för etablering.

Lån som kan sägas vara socialt och emotionellt motiverade och som används i icke-referentiell funktion tycks följa ett annat mönster. Även hos dessa lån inverkar frekvens och spridning på etableringen men med delvis ett annat resultat. För engelska uttryck som främst används i emotiv och konativ funktion spelar trotsigen nyhetens behag en viktig roll. En stigande frekvens kan leda till att de förlorar sina emotiva övertoner och där för försinner ur språket för att ersättas av nya län.

Om lånens blir kvar kan de övergå till att användas med huvudsakligen referentiell funktion. Endast ett fåtal län i denna grupp tycks uppnå det interima stadiet i integreringen och etablerade lån av denna typ är få.

Vi bör därför möjligen skilja mellan två typer av intåning i diskussioner om engelskans inflytande och se dessa som uttryck

för två olika slags inflytande: ett som i huvudsak återspeglar den faktiska materiella och samhälleliga utvecklingen och för med sig ord för nya begrepp, och ett som snarare återspeglar det allmänna kulturklimatet och ger mönster för tillfällig inläning av engelska uttryck framför allt i expressivt syfte.

12 SUMMARY

Although English influence on Swedish has been the subject of much debate there has been comparatively little research into the nature and extent of this influence. The main aim of this study is to investigate how loans are introduced and which factors affect their integration into Swedish. English words and phrases recorded in a number of Swedish daily newspapers are studied with regard to how factors such as linguistic adaptation to Swedish patterns, frequency, range, reference and function promote or hinder the process of integration. In this study I also investigate whether national and regional newspapers differ in their use of English loans.

In chapter 2, English in Swedish and other languages, I give a survey of previous studies of English influence on Swedish and on other languages of relevance to the present study. Included in this chapter is a review of the central terms and definitions used in the analysis of linguistic borrowing (section 2.2). In section 2.3 I describe the methods used in studies of English loan words in various languages. In these studies interest has mainly been focused on the results of borrowing rather than on the borrowing process itself and on the process of integration. I also point out that such factors as frequency, linguistic adaptation, function and dispersion across semantic fields have often been dealt with in isolation whereas the aim of my study is to identify possible connections between, for example, the degree of linguistic adaptation a loan word displays and its frequency, range and function.

In chapter 3, Method and material, I first describe in detail how the present study has been delimited. The following types of borrowing from English are dealt with: transfer of lexical elements, i.e. loan words like carport, cardigan and hybrid compounds of English and Swedish elements, e.g. bostadscamp,

(1)

KRONIKEN I POLITIKEN/Onsdag 4. juli 1990

Yes, det er dansk ...

Af ERIK HANSEN

Der er ingen formuftig grund til at hetze mod engelske ord i det danske sprog. Angsten hos Modersmål-Selskabet er overdreven. Fremmed indflydelse på sproget er ikke død og fordærv. Der stod også fremmedord på runestenene, skriver formanden for Dansk Sprognævn, der er professor i dansk sprog ved Københavns Universitet.

NORDEN ER ved at ruste sig til kamp mod de engelske ord, der nu i et halvt hundrede år er føjet over hegnet som frø af ugræs. Det norske sprognævn (Norak Språkråd) har en kampagne mod den engelske indflydelse løbende. Svenska Språknämnden er ligeledes ved at komme i gang, og af Politiken for den 18. juni fremgår det, at den private danske forening Modersmål-Selskabet også agter at gøre sit for, at der bliver 'dæmmet op over for oversvømmelsen af engelske ord'.

Således skriver en modenmand i Poli-

tikens kronik 19.8.1989: '... Fra et lidt kønsløst indendørs look til et mere stridt udendørsoutfit. Tøj med high-tech egenskaber, med ekstrem fleksibilitet, med bodycomfort og med en overflade, der har indbygget superprotection. Spræde, lette outerwearkvaliteter og second-skin stoffer, delikate som din egen hud. Spacekvaliteter til arbejdsuniformering: Landbrug, minnedrift, byggeri etc. Her handler det kun om man-made, new age fibre. Stoferne er iriserende.'

Dansk ligner de fleste andre europæ-

iske sprog ved altid at have taget for sig af udenlandske ord, især når der var god brug for dem. Der er såmænd fremmedord på runestenene, og mod de tyske ordlån i middelalderen er vore dages engelske påvirkning det rene ingenting. I 1600- og 1700-tallet var det især fransk, der var kilden til ordtilvæksten — og bekymringen — og i hele perioden fra Harald Blåtand til nu har vi indført græske og latinske ord.

For at få en fornemmelse af den fremmede indflydelses omfang kan vi kaste et hurtigt blik på Retskrivningsordbogen. Den indeholder ca. 60.000 opalagsord, og det er langtfra hele det danske ordforråd. Hvor mange af dem er danske i den forstand, at de altid har været i sproget og altså ikke er indført fra andre sprog? Det drejer sig om så lidt som ca. 2.000 ordstammer! Fx hånd, hoved, sol, hus, gammel, hej, æde, til. Tilsammen bliver det lidt mere end 2.000 ord, for fx *hus* og *hej* og *højhus* er to ordstammer, men tre ord. Men alligevel: Af de ord, vi går rundt og bruger i hverdagens skrift og tale, er de allerflest udanske i deres oprindelse, selv om det kan være svært at se det: *kokken*, *pige*, *sprog*, *blive*, *spise*, *smuk*, *træ*, *dejlig* osv. Alligevel er vi ikke i tvivl om, at der eksisterer et sprog, som vi kalder dansk, som er vort modernmål og som ikke kan forvekkes med andre sprog. Så det er ikke en selvfølge, at fremmed indflydelse betyder død og forståevne for sproget.

DET ER rigtigt, at engelsk er det sprog, der kraftigt påvirker dansk for tiden. Over 80 pct. af de ord, vi får udefra, stammer fra engelsk. Det bliver

(2)

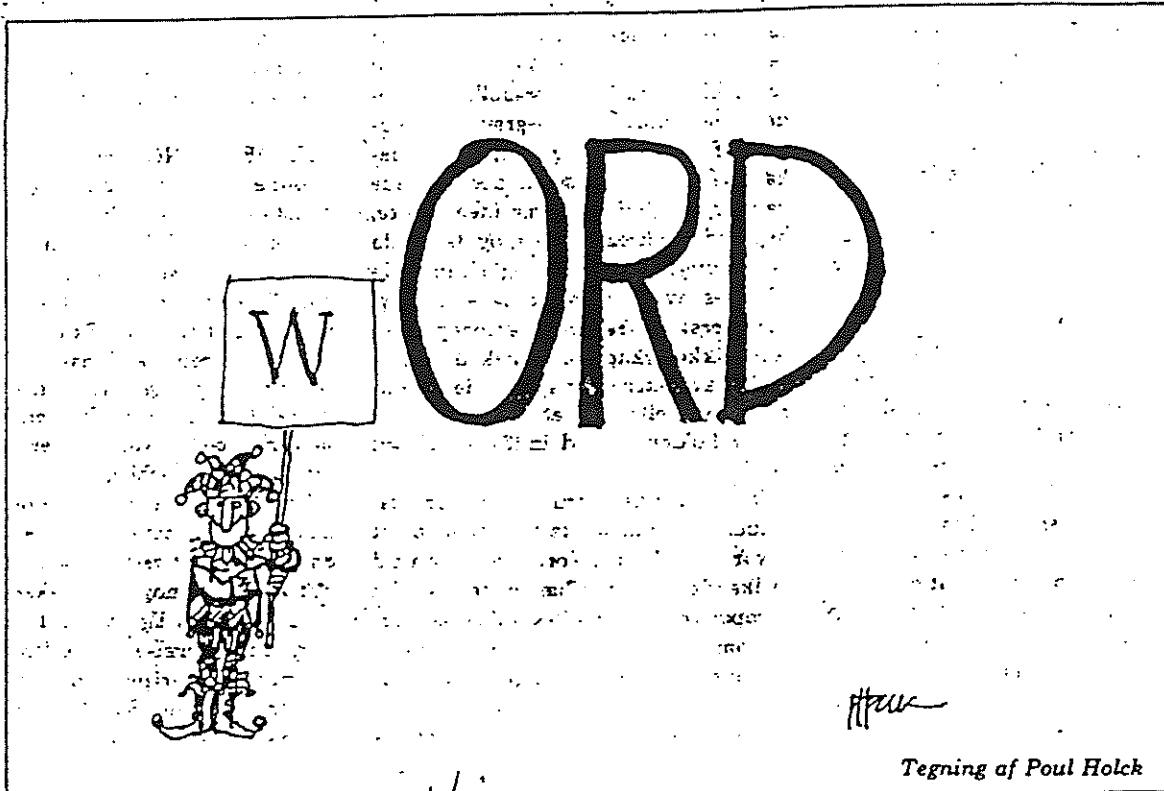
til ca. 80 engelske ord om året i det almindelige sprog — der er selvfølgelig flere i fagsprogene. Det er naturligvis ikke det rene ingenting, men man skal her tænke på, at engelske ord kan optages i dansk på to måder. Man kan tage dem direkte og ubearbejdede: beat, hippie, lobby, sport, laser, playback, steak, sweeper. Det er det almindelige, når det engelske ord er usammensat. Eller man kan oversætte ordene led for led: frysetørre (freeze dry), kernevåben (nuclear weapon), topmøde (summit meeting), nedtælling

(count down), væg til væg-tæppe (wall-to-wall carpet), ikkevoldelig (non-violent) osv., det er sådan, vi gør i 90 pct. af tilfældene med sammensatte ord.

Det vil altså sige, at vi oversætter de engelske ord til dansk næsten overalt, hvor det kan lade sig gøre. Men det er rigtigt, at vi ikke gør os megen umage for at finde ud af, hvad beat, image, corny, mobbe, tumbler, briefe, super og in kunne hedde på dansk.

Der er flere måder at anskueliggøre sig mængden af engelske ord i moderne

dansk. Jeg refererer et eksperiment, som jeg har gjort flere gange. Man læser i sin daglige avis, som man plejer, indtil man støder på det første engelske ord. Under slalomlæsning i Politiken 20.6.1990 skete det for mig i 1. sektion side 3. Artiklen, som var på 377 ord i alt, indeholdt hele fire engelske ord, nemlig slogan, center, bakke op og sponsorer. Græske ord var der seks af, nemlig idé, ironi, metropol, økonomi, apolitisk og symbol. Ord af frank eller latinsk oprindelse fik jeg til ca. 30, fx projekt, turist, information, kampag-

Tegning af Poul Holck

beat ^{kratisk} hulstlap, rytmestap
corny. gammeldags, mosegrødd
gratitud

47

(3)

ne, illuminere, gruppe, international. Af tyske ord var der så mange, at jeg ikke orkede at tælle: *udstilling, hovedstad, brugt, foranstalte, foreslå, blive, sæjle* osv.

Artiklen handler om reklame, derfor var der mange engelske ord i den, men alligevel er de engelske altså de færreste af de fremmede ord, og det er ganske typisk for alle tekster. Beregninger både i Sverige og Danmark viser, at de engelske ord udgør ½ pct. af ordene i en almindelig avis. Det er faktisk ikke ret meget.

HVAD ER SÅ grunden til, at de fleste af os alligevel har en fornemmelse af, at sproget vrimler med engelsk, og at det bliver værre for hver uge? Der er sandsynligvis to grunde til det.

For det første er de engelske ord, sammenlignet med de andre fremmedord, så få og så nye, at de virkelig stikker i øjnene. Hvis vi hundrede gange så mange, ville man ikke lægge mærke til dem.

For det andet er den virkelig koncentrerede brug af engelsk ikke noget, man finder i det almindelige dagligsprog, hverken det talte eller det skrevne. Det er helt andre steder, de engelske ord falder tæt, og helt andre steder, der tales eller skrives rent engelsk, nemlig i reklamen, filmannoncer, modebranchen og på andre områder, hvor det er en livsbetingelse at mase sig ind på vor bevidsthed med de mest påtrængende midler. Her finder man engelske firma- og varenavne, reklamer med engelske fyndord, filmtitler på amerikansk, skilte med engelsk tekst og beklædningagenstande med eng-

elske ord, erklæringer og opråb tværs over ryg og bryst. Og så naturligvis de engelsksprogede tekster, der skræles ind i mikrofonerne og ud af højtalerne.

Det er pågående, men det engelske er i høj grad henvist til bestemte områder af samfundslivet. Det er i øvrigt ikke noget nyt. Tænk bare på alt det latin, man finder rundt om i kirker, på monumenter og pragtbygninger. Det hørte sig til der — og latinen kom ikke til at forulempe det danske sprog væsentligt.

DET ER IKKE første gang, vi ser planlagte bestræbelser for danskens renhed. Lige siden slutningen af 1600-tallet har der med mellemrum optrådt personer eller bevægelser, som med forskelligt formål og forskellige metoder ville standse eller begrænse strømmen af ord udefra og måske også bekæmpe de fremmedord, der allerede var sluppet ind. Det var idealistiske, begavede og kreative folk, og det er da også muligt at fremvise nogle hundrede af deres nyord, som stadig er i brug. Men først og fremmest er bestræbelserne ikke lykkedes: Dansk har ikke skiftet karakter til et sprog uden fremmede ord eller til et sprog, der er tilbageholdende med indførelse af ord udefra.

Det er der flere grunde til. For eksempel den manglende tradition for at sky fremmede ord. Vort sprog har altid vedkendt sig sin afhængighed af det europæiske kulturfællesskab. Men her til kommer, at de allerfleste af vor tids fremmedord er nødvendige, idet de har nogle betydninger, som vi har brug for. Vi har ikke noget andet ord end *stress* som betyder 'stress', *image* er ikke det

samme som 'ry' eller 'omdømme', *muzak* er noget andet end 'baggrundsmusik', og *offwhite* er nok samme farve som 'brækket hvid', men betyder alligevel noget andet. Man kan ligefrem hævde, at de engelske ord sikrer, at de danske kan beholde deres betydning usendret.

Det skulle være nært, om man ikke kunne finde en håndfuld overflødige engelske ord, men der er ikke så mange, som der er franske overflødige ord: *separat/særskilt, logere/bo, assistere/hjælpe, resolut/snarrædig* osv. Gennemgående skyldes behovet for de nye engelske ord den sans for nuancen og den præcise betydning, som man så tit efterlyser. Et vitamintilskud — selv om det kan smage lidt bittert.

VIL DE MANGE engelske ord ikke komme til at fortrænge gode gamle danske — og tyske, franske, latinske og græske — ord? Vi har fra sproghistorien mange eksempler på, at tyske ord har fordrevet danske. Det er sket i tusindvis af tilfælde. Fx blev allerede i middelalderen de danske ord *vorde, lad, ræd, fager, genest*, fortrængt af de tyske *blive, farve, bange, smuk, straks*, så vi nu næsten kun kender de danske ord fra Oehlenschläger.

Om nogle af de engelske ord på den måde vil komme til at skubbe de danske ud, det ved vi ikke, men det er i al fald ikke noget, der sker automatisk. Man kan lige så godt se på dem som en foregelse af ordforrådet og dermed en berigelse af sprogets udtryksmuligheder. Således som det engelske sprog selv hæmningslest har beriget sig med ord udefra.

(4)

Man må heller ikke tro, at et sprog ord for ord kan æde et andet. Den grammatiske struktur og de ord, der især bærer den (stedord, hjælpesagsord, forholdsord, bindeord og de allerhyppigste af de andre ordklasser) er nærmest uangribelige lag i sproget og sikrer dets identitet. Tænk på, at engelsk stadig er engelsk, til trods for at det næsten ikke indeholder nogen engelske ord mere.

ORD AF DANSK form er unødiglig mere håndterlige end fremmede, når det gælder bøjning, stavning og udtale. Men man skal ikke overvurdere fordelene, eller undervurdere de fremmede ord's evne til med tiden at tilpasse sig dansk sprogstruktur.

Men først og fremmest må man tænke på, at et nyt ord ikke uden videre er forståeligt, bare fordi det er dansk. Man skal have forklaringer og definitioner for at forstå ord som *hard disc*, *diskette*, *chip*, *software* og *desk top publishing*. Men der skal lige så megen forklaring til, hvis vi benævner tingene med danske ord, fx *hårdplade*, *skivling*, *flage*, *blodvare*, *bordpladeredigering*. Og er det så disse ord, man har lært, skal man til at lære *hard disc* osv., når man skal læse noget om edb på engelsk.

Det viser sig også, at de nordiske sprog i talrige tilfælde vælger hver sin løsning, når de nationaliserer fremmede ord, mens de engelske næsten altid er fællesnordiske. Som *computer*, der på dansk hedder en *datamat*, på norsk en *datamaskin* og på svensk en *dator*. Så hvor mærkeligt det end lyder, er fremmedordene med til at styrke det

nordiske sprogsfællesskab.

Hvad kan man opnå ved et national-pædagogisk projekt som en kampagne mod engelsk indflydelse? Næppe ret meget.

For det første har vi ikke tradition for den slags. I skolerne undervises der i modersmålets brug, sådan da. Men, ellers er danskerne ikke indstillet på at lade sig dirigere sprogligt. Dansk Sprognævn har den erfaring, at man ikke kommer langt med at give gode råd til folk, der ikke har bedt om det, men at folk, der beder om råd, også er indstillet på at følge dem. Indimellem bliver Sprognævnet faktisk bedt om at forelæg daniske ord til aflossning af engelske, og fx er følgende blevet foreslægt: *tegnfelt* (display), *sprængtegning* (exploded view), *havantag* (off shore), *bæreprælsbåd* (hydrofoilbåd), *bredskærred* (wide screen). De to sidste har ingen dog bedt om, og ingen har vist heller brugt dem.

For det andet er de engelske indslag, som jeg har vist det, ganske beskedne i det mundtlige og skriftlige sprog, som vi almindelige mennesker, går og bruger. Det er ikke os, der er synderne.

Det er de områder og brancher, som virkelig bruger engelsk, så det kan ses og høres, og de gør det ikke af vanvare eller af gammel vane, men fordi det giver penge i kassen. Og mod penge er både fornuft, kultur og fædrelandskærlighed magtealose.

Reklamen bruger engelsk, når det er det, der sælger bedst, og det får man den ikke fra. De, der driver kurser i virksomhedsledelse ("management"), lever af at sælge deres amerikanske ordforråd og formuleringer. Tager man

det fra dem, bliver der intet tilbage. Modebranchen har altid benævnt sine varer med udenlandske glosor (oprøv bare at gå klædeskabet igennem), og det holder den ikke op med på grund af en patriotisk hævet pegefinger. (Citatet i indledningen er dog vist ment som en parodi.) Og at få alle rock-sangere til at gå over til rent dansk, det er lige så udsigtslest som at ville tage latinen fra den katolske kirke.

DER ER YDERLIGERE den fare ved en hetz mod engelske ord, at mange vil reagere helt mekanisk og uden nogen forståelse og kommer til at tro, at engelske ord altid og i enhver situation er af det onde. Ligesom ubehjælpsom danskundervisning kan påføre elever livslang underkastelse under meningløse regler, som at man aldrig må skrive og efter punktum, at som der altid er forkert, eller at *sp*, *st*, *sh* aldrig skiller må.

Metoden er snarere, at vi gennem god undervisning, gode eksempler og god diskussion streber efter at få et fornuftigt, respektfuldt og afslappet forhold til sproget og en indsigt i dets funktion, som gør os i stand til at ræsonnere og skele mellem godt og skidt, pjat og fornuft.

Så kan vi selv skille de engelske ord fra, som vi ikke har brug for — og grine ad dem, der tror, at vi ligger på maven for det engelske.

ERIK HANSEN

KRONIKEN I MORGEN:
HJEMMESTYRETS VIRKE OG VISIONER

Språk i Norden 1988

Artiklen bygger på et foredrag ved et møde på Voksentasen i Oslo om nordisk kulturel identitet, afholdt af Den norske nasjonalkommission for Unesco (19.-21. oktober 1988).

Arrangørene havde som overskrift for en række indlæg valgt formuleringen 'Nordiske strategier mot påvirkning uenfra'.

Tak for lån Om kort- og langfristede lån – og om lån man med glæde indfrier

Af Jørn Lund

Sprogene i Norden er det synlige og hørbare resultat af regionens mest vellykkede grupperbejder. Grupperne, der har talt de indbyrdes beslægtede nordiske sprog har været af forskellig størrelse; snart har de omfattet storsteden af det nordiske område, snart kun enkelte afgrænsede områder – men det følles har sat sig så stærke og livskræftige spor, at enhver hurtigt fornemmer slægtskabet mellem dansk, færøsk, islandsk, norsk og svensk.

Hertil kommer, at der kan påvises stærke leksikalske fælleststræk for svensk og finsk – og sporadisk leksikalsk afsmittning fra dansk til grønlandsisk.

Det centrale ordstof i de beslægtede sprog har fælles rod og rødder – med hvad det indebærer af betydningsslægtskab, af fælles semantisk grænsedragning.

De nordiske sprog afspejler folkenes historie; ordene er vidnesbyrd om tro og overtro, om kærdom og folkelig viden, om brugsbehov i hverdagen og ønsker om at få form på de opleveser, der ligger uden for den slagne vej. Billedsprog, ordstrop, talemåder rummer kulturstof, der forbinder fortid og nutid.

Sproget er et barometer, der registrerer påvirkning og tryk udefra. De nordiske sprog har i forskelligt omfang gennem mere end tusinde år optaget ord fra andre sprog. I nogle perioder har kontakten med de fremmede været stærk og har sat sig varige spor. Til andre tider har indflydelsen været flygtig og bundet til afgrænsede miljøer. Men gennem århundreder har ordene for de fundamentale relationer og emner lig-

get fast: 'mor, far, søn, datter, sove, drikke, elske, leve, dø' osv. Og de allerhypotistiske gloer har gennemgående holdt sig. Dette fundament har kunnet sikre, at påvirkningen udefra ikke er løbet af med de nordiske sprog, men netop har sat sig spor i form af kulturelle aflejringer.

I nogle sprøgsamfund (islandsk og i nogen grad færøsk) har man modarbejdet åbenbare spor af sådanne kulturelle aflejringer; i andre, specielt svensk og dansk, har man i højere grad optaget fremmede elementer, der så i større eller mindre udstrækning er blevet akklimatiseret, tilpasset eksisterende forhold mht. udtale, stavning, højning osv.

De nordiske sprog har ikke blot været modtagere af fremmed påvirkning. De har haft afgørende indflydelse på andre sprog, navnligen engelsk, der i Middelalderen modtog dybere påvirkning fra nordisk, end hvad vi kender fra moderne engelsk/amerikansk påvirkning af nordisk.

En analyse af ordstofet i dag viser, at de nordiske sprog har modtaget stærke påvirkninger fra de klassiske sprog, fra oldhøjtysk og oldsaxisk, fra middelnedertysk og højtysk, fra fransk, engelsk osv. Navnlig påvirkningen fra nedertysk i Sennmiddelalderen satte sig spor.

Føgte dansk, ægte nordisk

Efter at have påvist omfanget af denne ordimport i sin sproghistoriske gennemgang føler den danske forsker Verne Dahlrup i begyndelsen af dette århundrede sig ligefrem forpligtet til at bringe en lille fortælling, der skal vise, at det oprindelige ordstof i trods alt stort set forblev uændretinden for det centrale ordstof. Fortællingen er konstrueret således, at den kun rummer nordiske arvord:

«To fattige Børn, den ti Aars Dreng, Knud, og den lille syv Aar gamle Inger, laa i Skyggen af et stort Træ, som stod ved Havegården. De smaa Venner havde taget deres Mellemmad – Smørrebrød med Kød, Sild og Ost – frem at en Æske, og mens de gumlede paa Maden, gad de ikke være over at se efter Bondens Far, som bik paa Marken. Da Børnene var miette, havde de helt glemt Dydrene, og saa morede de sig

med at lege Hest paa Engen og Skjul i Skoven. Træte af Le-
gen faldt de til sidst i Sovn og vaagnede først, da deres Hus-
bonde kædte paa dem fra Gaarden, og han talte vredt til dem
og truede, fordi Faarene var kommen ind i hans Byg.» (Det
danske sprogs historie i almenfattelig fremstilling, 2. udg.
1921).

Her skulle der være ublandet nordisk ordstof - for en sjælden
gangs skyld!

Dansk Sprognavn

I Dansk Sprognævn møder fremmedord i vore dage ingen
principiel modstand. Navnet registerer og kodificerer ud-
viklingen i sprogsamfundet, det har ikke nogen markant
sprogpolitisk mudhensyn til påvirkning udefra og lader mar-
kedsmekanismerne regere, normalt uden egenlige forsøg på
indgriben. Derved adskiller navnet sig fra en række af de
ovrig nordiske sprogråd og -navn.

Det er ikke en udbredt opfattelse i nævnet, at nationalspro-
get skulle være truet. Det kan miste domæne, men sprogsy-
stemet er intakt. Engelsk morfologi har sat sig meget spar-
somme spor, udtalepåvirkning af hjemlige ord er ikke påvist;
det er leksikalsk indflydelse og enkelte syntaktiske påvirknin-
ger, der gør sig gældende. Der er dog ingen tvivl om, at
nævnemedlemmerne i Danmark med stigende skepsis lagta-
ger visse eksempler på kritisk import - vestia:

En personlig tilkendegivelse

Det er min opfattelse, at vi i Norden kun skal bekæmpe den
ordimport, der er forbundet med en uønsket kulturel påvirk-
ning. Jeg er principielt modstander af sproglig selvtilstrække-
lighed og isolationisme, af fundamentalistiske retninger inden
for sprogotogen. Man skal efter min mening ikke udvile no-
gen generelt snærende politik over for sproglig indflydelse fra
et eller flere fremmedsprog under de vilkår, de på vores bredder
grader store sprog har, men vurdere, hvad ord og ordgrupper
har at byde på. Dækker den nye udtrykskæhed, fordi de betegner
nye emner, eller har de kun en særlig 'snob value' at byde på?

Efter min opfattelse ville en principiel forkastelse af frem-
medord som 'glasnost' og 'perestroika' indebære et indholds-
mæssigt og stilistisk tab, og det samme gælder en stor del af
de amerikanske lån, vi har modtaget.

Det er derimod naturligt at begrænse de lån, der med sig
fører en kulturel påvirkning, man ud fra sine værdiforestill-
linger må betragte som uønsket. Sprogpolitikken bliver her-
med underlagt en kultur- og samfundsopolitik, som man må
bekæmpelse i stedet for sygdomsbekæmpelse, hvis man vil
undgå kun at besejre skyggen i stedet for manden. Og man
må gøre sig klart, at oversættelseslån i stedet for direkte lån
kun holder de fremmede ord på afstand, ikke de fremmede
begreber.

Kernefamilie og storfamilie

Som nævnt må det være den kulturpolitiske indstilling, der
er afgørende. Der findes nordboere, også forfattere der kun
udtrykker sig på nordiske sprog, der ikke ville undvære et
solidt tiskud af engelsk/amerikanske læneord. Den danske
farfatter Dan Turèll skriver i en kronik fra 1975 (jf. Poul
Houe i Danske Studier 1988, p. 115 ff.), at han som barn selv-
følgelig vidste, at

»Kong Frederik var dansk, at H.C. Andersen, at Storm P.,
at Gunnar Nu var dansk, og at jeg var dansk som dem. Men
jeg var også klar over, at Anders And var amerikansk, at
Superman, Hopalong Cassidy, at Dick Tracy var amerikan-
ske, og jeg følte mig også amerikansk som dem.»

Og videre folger et citat, der nok vil virke provokerende på
en del af os:

«Jeg troede simpelt hen at mange i min alder mere eller mindre
bevidst *er* tosprøgede, tosprogtænklede, at de *føler* sig
tosprøgede, i hvert fald mere end nogen sindে for, føler - som
jeg tænkte på dengang - Danmark som kernefamilien og
USA som storfamilien, Danmark som en stat mellem de and-

re US-stater (...). Jeg tror vi i dag er mange der ikke mindst kulturelt og musikalsk er trosprøgede (...). Jeg holder af Danmark, og jeg holder af USA, men alt taget i betragtning synes jeg USA har givet mig mere, bevidsthedsmæssigt, begrebsmæssigt.»

Forfatteren har modtaget vigtige impulser til sin forestillingsverden gennem amerikansk kultur og sprog – inden for de sfærer, han omtaler. Det gør ham ikke til en sproglig landsforræder eller til en kritisk modtager af fremmed påvirkning. Jeg føler mig fx overbevist om, at han nerer de samme følelser over for managementsproget, som jeg og andre sprogpfolk ved forskellige lejligheder har givet udtryk for.

Modern management

Dette sproglige felt vil jeg kort skitse som eksempel på en delkultur, som jeg har prøvet at følge gennem nogle år – fra sidelinjen. Sfæren er sprogligt domineret af engelsk, men efter min opfattelse skal vurderingen ikke gøres afhængig af, om sproghugen er engelsk eller nordisk, om enhederne hedder 'headhunter' eller 'hovedjæger'; om der siges 'entrepreneur minded' eller 'iværksætterånd' er i den forbundte underordnet. Det nordiske ord 'tiltag' er eksempelvis efterhånden i den grad forbundet med denne ordssfære, at næn mennesker foretrækker det romanske 'initiativ'. Det er fællet som helhed, der kunne have behov for en selektiv sprogføgt.

Managementkulturen breder sig i disse år. Mange avisører mere spalteplads på virksomheder og ledelse end på kultur i traditionel forstand. Kun stofområderne 'mad og drikke' kan håndle op med denne vækst. Og menneskesynet er præget af den opfatelse, at omgivelserne først og fremmest er objekter for en styringsproces.

Orienteringen er international. Mr. Management kendes på sit inventar af amerikanske (engelske) udtryk. Alene for at reflektere på de rigtige annoncer må han beherske udtryk som 'pre-sales technical support', direct-mail kampanjer, professionel back up, kompetent sales support, homebanking (hvad det så end er), trainee-ordining'. Denne høst stammer

fra et enkelt opslag i erhvervssektionen en enkelt dag, og den repræsenterer et begrænset udvalg.

'Case-behandling' lyder smartere end 'sagebehandling', at 'support' er bedre end 'at støtte', 'attractive benefits' er mere tiltrækende end 'personalegoder' (eller 'frynsedoder'). Og vi har forlangest vænnet os til signalord som 'implementere', 'visionær', kreativ, dynamisk', internationalt ordstof, der breder sig på alle samfundslivets felter.

Jeg vil her kun 'briefe' mine nordiske kolleger om 'irrenden' i dansk handels- og organisationsprog. Men fænomenet er så vidt fremskredet, at det er gået de fleste i blodet. En førende dansk erhvervskvinde sendte mig et begejstret brev (jeg tør ikke kalde det et 'fanbrev'), da jeg i en kronik i dagbladet Politiken (12/6 1988) havde analyseret og ironiseret over managementsproget. Et par uger senere havde jeg lejlighed til at høre hende tale om ledelse i en større forsamling. Hun, der repræsenterer det højeste sproglige bevidsthedsniveau blandt danske 'topledere', brugte i løbet af de første 5-6 sætninger fx, udtryk: 'En step by step-udvikling', 'ønsket om at få storre attention', 'vi må have overordnede guide linies for vores succeskriterier'.

Seriose forretningsfolk er ved at få nok af management-sproget, der – selv i den verden – udvikler en ny sproghærne mellem generationerne. Ældre ledere, altså erhvervsfolk over 40, klager underiden over sproghugten hos medarbejdere, der har været på kursus, eller som har været under påvirkning af de mange konsulentfirmaer, der underiden analyserer virksomhedernes 'infrastruktur'. Dagbladet Politikens sondagssektion Leder-Job har 15/1 89 efter at have konsulteret nogle sprogfolk afgjort en samtale mellem to forretningsfolk, eller, som det det pågældende sted udtrykkes med et engelsk betydningstån:

«Leder-Job overhørte en samtale mellem to brugere af kultursproget:»

– Unskyld jeg standser Dem midt i Deregs management by walking around, frøken, men det forekommer mig, at opportunities er optimale for en lille fusion?

- Ja, trends går jo i retning af en mere målrettet processtyring og ressourceallokering, og den der vil være på forkant med udviklingen må implementere sine instrumenter.
- Det glæder mig. De er så resultatorienteret.
- Det er en del af vores virksomhedskultur, hr., vores kundesupport. Vi er meget servicemindede.
- Skal vi deale vores lille business i min executive club? Der sidder et ungt dynamisk team med ledelsessværtøjet i orden.
- Jeg er kun interesseret i fast moving consumer goods. Det er det eneste, der kan få konkurrenceparametret i vejret.
- Så må jeg lige certificere ...
- Ja, for ellers bliver der ingen synergি.
- Ifølge vores seneste estimater, skulle erhvervssegmentet også kunne handle om ad hoc-opgaver, ohm. vi er da vant til innovering.
- Jamen jeg mener udviklingstiltag af en helt anden karakter, og hvis De ikke profilerer Dem som en rigtig integratortype, kan foromtalte scenario ikke koordineres.
- Det forstår jeg ikke.
- Så må De på kursus!

vet. Kendskabet til de nye glosor giver en kortvarig varme: det lurer at sætte nye begreber i system, at forstå en ny sproglig organisering af den hverdag, man kender, at være sammen med kolleger på samme niveau og med samme arbejds- og ledelsesmæssige problemer. Men effekten er begrænset, når det kun er ordene, der er nye, og betænklig, når dette nye er bygget på primitive psykologiske teorier og en tro på, at mennesker reagerer som dyrne i behavioristiske forsøgsopstillinger – eller som maskiner, der kan være 'programmert' og 'gearet' efter ledelsesmæssige styringsprincipper.

Ingen lette løsninger

Inden for det nordisk sprogområde kan vi godt opgive at rense i hvert fald de central-skandinaviske sprog for engelsk/amerikanske glosor. Det lader sig ikke gøre, og det er heller ikke ønskeligt. Vi har brug for mange af dem, og det er efter min mening en værdifuld egenskab for et sprog, at det kan dække skiftende udtryksbehov og indimellem optage fremmed ordstof. Lad os i stedet koncentrere os om en i første omgang analytisk indsats over for glosor, der på særlige områder skaber sproghinderer uden at have noget at byde på, bortset fra konnotativ smartness og glamour! Måske kan de nordiske sprognøvn hent inspiration hos hinanden, selv om de nationale traditioner kan være forskellige. Men i det mindste må vi kunne bruge hinanden som 'sparringspartner'. Og man skal næppe regne med, at næringslivet som 'sponsorer' vil 'supporte' os maksimalt.

Keiserens nye klæder

Der er ikke tale om en krusning på sprogets overflade. Visse sprogsfærer er inficeret af et keiserens nye-klæder-sprog, der vil være smart, og som ofte knytter sig til et maskinelt meneskesyn; selv metaforerne er maskinelle. Man kan vel dærligt kalde det kulturost, eftersom 'virksomhedskultur' er blevet et begreb, også i de nordiske samfund, og så længe det holder sig inden for egne rammer (eller smartere, inden for sin egen 'niche'), kan vi måske tage let på det hele. Men det breder sig helt ind i privatlivet (lad os pensionere ordet 'intimsfæren'), og det kan få mennesker til at føle sig som summen af en række funktioner, ikke som personer med en samlede identitet. Offentlige ledere tvangsindelegeres i stigende omfang på lederkurser, hvis egentlige indhold er at lære dem en ny terminologi, i stil med den, der kendes fra erhvervsliv-

Nu er en sådan undersøgelse mere end et lille sprognævn kan klare alene. Og som tidligere antydet kræver det daglige rådgivnings- og ordbogsarbejde næppe heller. Progen støtten på dette felt end den vi har i forvejen. En undersøgelse som denne ville være en forskningsopgave som naturligt bør have forbindelse til Sprognævnet, hvor man jo generelt er interesseret i hvad der sker med vores sprog og i vist omfang også hvad der *bør* ske og ikke *bør* ske med sproget. Men opgaven kunne nok bedst løses i praksis gennem et samarbejde mellem Sprognævnet og et universitetsinstitut for engelsk.

Dansk Sprognævn har allerede et forskningsprojekt om anglodansk på sin ønskeseddel. Men der er endnu ingen aktuelle planer om hvordan det kan sættes i værk og hvad det konkret skal gå ud på. Sprognævnets praktiske muligheder for at deltagte i et sådant projekt vil formentlig blive bedre med etableringen af et forskeruddannelsesstilling i nævnet. Dansk Sprognævnets sekretariat vilinden for en overskuelig årrække få status af sektorforskningsinstitution under en ordning for statslige forskningsinstitutioner uden for universiteterne. Den nye ordning indebærer at der skal etableres uddannelsesstillinger for unge forskere. Dvs. at en ung kandidat vil kunne blive ansat i en bestemt årrække og med bestemte forskningsopgaver som så skal munde ud i en licentiatafhandling. Den pågældende vil samtidig med ansetelsen være indskevet som licentiatstuderende ved universitetet. Man kugne så forestille sig at et projekt om anglodansk kunne være velegnet som opgave for en ung forsker og samtidig tjene som anledning til et nærmere samarbejde mellem sprognævn og universitet.

Engelsk påvirkning på færøsk

Af Jóhan Hendrik W. Poulsen

Sprak : Norden

1989

Nu er en sådan undersøgelse mere end et lille sprognævn kan klare alene. Og som tidligere antydet kræver det daglige rådgivnings- og ordbogsarbejde næppe heller. Progen støtten på dette felt end den vi har i forvejen. En undersøgelse som denne ville være en forskningsopgave som naturligt bør have forbindelse til Sprognævnet, hvor man jo generelt er interesseret i hvad der sker med vores sprog og i vist omfang også hvad der *bør* ske og ikke *bør* ske med sproget. Men opgaven kunne nok bedst løses i praksis gennem et samarbejde mellem Sprognævnet og et universitetsinstitut for engelsk.

Dansk Sprognævn har allerede et forskningsprojekt om anglodansk på sin ønskeseddel. Men der er endnu ingen aktuelle planer om hvordan det kan sættes i værk og hvad det konkret skal gå ud på. Sprognævnets praktiske muligheder for at deltagte i et sådant projekt vil formentlig blive bedre med etableringen af et forskeruddannelsesstilling i nævnet. Dansk Sprognævnets sekretariat vilinden for en overskuelig årrække få status af sektorforskningsinstitution under en ordning for statslige forskningsinstitutioner uden for universiteterne. Den nye ordning indebærer at der skal etableres uddannelsesstillinger for unge forskere. Dvs. at en ung kandidat vil kunne blive ansat i en bestemt årrække og med bestemte forskningsopgaver som så skal munde ud i en licentiatafhandling. Den pågældende vil samtidig med ansetelsen være indskevet som licentiatstuderende ved universitetet. Man kugne så forestille sig at et projekt om anglodansk kunne være velegnet som opgave for en ung forsker og samtidig tjene som anledning til et nærmere samarbejde mellem sprognævn og universitet.

To dage før ólavseka, vor nationalhøjtid, lagde jeg mærke til en kundgørelse i radioen. På grund af begravelse ville butikken *Young Fashion* i Sandavágur holde lukket om eftermiddagen. I Sandavágur blev V.U. Hammershaimb, det færøske skriftsprags fader, født. Nær ved hans fødested står et monument til minde om ham. Denne bygd forbinder man uvilkårligt med gammel færøsk bondekultur, hvor modersmålet holdtes i hævd ogagt. Derfor studser man mere ved at høre et sådant navn på en forretning, end hvis det havde været i hovedstaden eller en af de større byer.

Dagen efter lød der en besked fra Kollarfjørður om, at myndighederne havde nedlagt midlertidigt fangstforbud på strækningen fra *North Atlantic Fish Breeding* ud til fjordmundingen. I Kollarfjørður boede i sin tid bonden og digteren Jens Chr. Djurhus. Han digte en række kvad i den gamle heroiske stil, bl.a. det berømte kvad om Ormen hin lange. Hans søn Jens Hendrik stod ikke tilbage for faderen som kvaddigter. Kollarfjørður er i øvrigt kendt for et karakteristisk og klangfuldt sprog, der vrimer med humoristiske nydannelser, der langtfra altid er begribelige for udenforstående. Denne bygd var imidlertid allerede nogle år forinden blevet velsignet med en surimi-fabrik ved navn *Blue North*!

Der synes blandt dem, som tænker på de nordiske sprogs velfærd og fremtidige skæbne, at herske en ikke ubetydelig bekymring over den store og stærkt voksende indflydelse fra engelsk, især amerikansk engelsk. Denne udvikling har sit udspring ved slutningen af anden verdenskrig, da de sejrende vestmagter med Storbritannien og Nordamerika i spidsen vandt sig et forspring økonomisk, teknisk og kulturt. Også

på Færøerne er der ikke så få, der deler denne bekymring, for vi har i de sidste år også følt en smert af den engelsk-amerikanske påvirkning.

Selv om vi som sagt deler denne bekymring, kan man dog ikke undlade at undre sig lidt over denne markante holdningsændring hos vores skandinaviske naboer.

I det nordiske land, som vi har haft det livligste samkvem med, har vi hidtil mødt begrænset forståelse for vores smart hundredårige bestræbeler for at genoprette og nyudvikle vores sprog efter 3-4 århundreders ensidig påvirkning. Arbejde for færøsk blev alt for ofte mistolket som anslag *mod* dansk. Man så sagen fra et suverænt sprogs side: Den påvirkning, der kom udefra, burde et sprog være i stand til at opsumme og omforme til sin fordel. Sådan var det jo gået i umindelige tider, og dansk var jo kun blevet beriget af de tilskud, det havde fået i tiderne løb fra forskelligt hold – rigtignok havde dog puristiske røster til tider ladet sig høre, men det var blot som lette krusninger på det store hav at regne. Hvorfor skulle vi færinger være så sære, at vi ikke som andre ville tage med kyshånd mod smulerne fra mere civiliserede sprogs bord?

Men dengang gik jo udviklingen betydelig langsommere end i dag. Samfundsændringerne var ikke så hyppige. Man havde tid til at betragte ændringerne, derskete, som en naturlig udvikling. Vore hektiske, utålmodige bestræbeler for hurtigt at genoprette de skader, som man ud fra den tids betragtningsmåde mente, at sproget havde lidt, blev derfor af nogle betragtet som utidig chauvinisme, ja, man kunne ud fra reaktionerne underdiden få det indtryk, at man mente, at vi ville det danske sprog til livs!

Men nu synes situationen for dansk og de andre skandinaviske sprog at have ændret sig totalt. Med nutidens utrolig effektive og hurtigvirkende kommunikation udsættes man for en stadig volkssende strøm af sproglig påvirkning udefra, navnlig fra engelsk-amerikansk. De som skal formidle informationerne, magter ikke at omforme alt det fremmede sprogstof, ja, de vælger gerne af forskellige grunde, hvoraf snobberiet kunne være en af de vigtigste, at lade forhånden-

værende hjemlige ord og udtryk vige for de mere «smarte» nyankomne. Men det er vel også et spørgsmål om tradition: Man har med fuldt overleg forsømt at holde sprogets «imunforsvar» i beredsak. Man har ikke vedligeholdt ferdigheden at skabe hjemlige ord og termer i stedet for fremmede, men man har vænnet sig til at importere kritiklost. Nu græmmer man sig over flommen af engelsk-amerikanske ord, der trænger sig frem allevegne, især inden for teknik og forretningsliv, men man står magleslos over for dem, fordi man faktisk intet alternativ har. Den hjælp, man kunne hente hos sprogets iboende fornyelsesmuligheder, har man åbenbart undsagt. Det fik man en umiskendelig fornemmelse af på sidste års sprogmøde i Akureyri, hvor den islandske linje mødte en udalt negativ kritik. En dansk talenåde lyder:

Man kan ikke på én gang blaese og have mel i munden. Det er noget lignende, man gør, når man giver udtryk for sin frygt for den «engelske» fare, men samtidig har ladet den naturlige hjælpeklude udølle. Man behøver jo ord for alle de nye begreber, der mølder sig. Der er da ingen vej udenom at antage de engelske ord, når man hverken synes at have vilje eller evne til at aktivere de indre orddannelsesmuligheder. Bevares, et og andet oversættelsesån laver sig nærmest selv, men mange opnår aldrig en prestige, der kan måle sig med den, som de mere spændende engelske nyder. Hvilke muligheder har f.eks. det udmærkede hjemlige ord *fjernsyn* over for den farveløse fremmede forkortelse *tv*, som nogle skandinaver har fået den «geniale» idé at forlænge påny til *reve*. Ikke særlig kønt og heller ikke genialt, vil jeg mene.

Jeg nævnte indledningsvis, at vi færinger også i høj grad ligger under for den stærke engelske indflydelse, som er så følelig over hele den vestlige verden. Men vi har længe været opmærksomme på den potentielle fare fra den mæglike grænse mod syd. I bevidstgørelsen om den færøske sprogsag har man nemlig altid fremhævet tragedien med vores nabofolk shetlændinge og orknøinger, der led den kranke skæbne at komme under skotsk herredømme og som følge deraf at miste sit nordiske sprog og blive fuldstændig engelsksprogede. Det var som bekendt kong Christian den første, der pantsatte

disse ølande til den skotske krone som sikkerhed for medgiften med sin datter, som blev gift med Skotlands konge Jakob den tredje i 1469, men hverken han eller hans efterkommere fik pantet indløst igen. Dette skete kun et halvt døgn sejlauds fra os. Hvor let kunne ikke det samme være overgået os, uden at vi havde en levende chance for at påvirke begivenhederne gang. (Der er måske nogen, der i sit stille sind tænker, at så ville der være det problem børn mindre i den nordiske sprogsfamilie! Men vi kunne også se omvendt på det og beklage, at den er blevet disse medlemmer fattigere).

Bortset fra denne hypotetiske fare har vort sprog i tusind år levet i fredelig sameksistens med engelsk sprog. Det er først i disse «sidste og værste tider» at påvirkningen kan betegnes generende eller måske endda truende.

Vestnorden fik sin kristendom hovedsageligt fra Britanniен. Det angelsaksiske sprog var så let gennemsueligt for de norrøne folk, at mange centrale ord for kristne begreber ganske let lod sig overføre direkte. Her kan som eksempel nævnes det oldengelske oversættelseslæn *gōd-spell* efter græsk *euangelion*, der med en folketymologisk omtydning, der muligvis alleerede var sket på oldengelsk grund, blev lånt til norrønt i formen *guðspjal*, som endnu er levende i islandsk. I færøsk er ordet gået tabt – vi blev jo evangeliseret så hårdhændet, at det nær havde gjort ende på vort sprog! (Nu har ordet holdt indtog igen i den moderne form *gospel* som betegnelse for en art religiøs popmusik). Et andet ord er *stafþarf* etter ags. *stafrawa*. Sådan hedder det endnu på islandsk. Ordet er optegnet i bygden Fámjin på Suðuroy i udtrykket *hann hefur ikki stafþarf* (var. *stavröf*), 'han kan ikke læse'. Pinse hedder *hvítusunna* på færøsk, *hvítasunna* på islandsk. En dansk præst udtrykte i en artikel engang i 1890-erne sin misbilligelse over, at færøsk ikke havde samme betydning som dansk på denne store kirkehøjtid. Den selv lærende digter J.P. Gregorussen, Jón Petur uppi i Trøð, gav ham svar på titale i et indlæg i *Føringatíðindi*, hvor han redejorde for ordets afstamning fra oldengelsk og sådan satte det i rigtigt historisk perspektiv.

I tidens løb har færinger mere eller mindre legalt haft samkvem med britiske søfolk. Det har ført til en lang række låncord fra engelsk, hvorfaf nogle endnu hører til det levende ordforråd, mens andre er gået tabt. Blandt de sidste kan nævnes to ord, som findes i Svabos ordsamlinger fra 1770-erne: *batlari* 'flaske', utvivlsomt fra eng. *bottle* og verbet *fukka*, som Svabo bl.a. oversætter 'have Samqvem med en af Hunkjønenet'.

Et annet ord, som derimod endnu hører til det centrale ordforråd og som ikke forekommer i noget andet nordisk sprog, er adjektivet *fittur*, der utvivlsomt er kommet af det engelske *fit* i betydningen 'egnet, bekvem' og lign. I færøsk dækker det et meget bredere betydningsområde end i engelsk. Det betyder bl.a. 'net, pæn', 'sød, flink', 'lille og yndig', 'af temmelig stor mængde' og vistnok endnu mere. Det er et så vigtigt og hyppigt ord i sproget, at det slet ikke kan undværes. Det har også fuldstændig tilpasset sig böjningsystemet, og lydligt er der ingen problemer med det.

Begyndelsen til økonomisk vækst og fremgang i folketallet falder sammen med overgangen fra et jordbruksamt fund med kystfiskeri som bierhverv til et samfund med havfiskeri som vigtigste næringsgrundlag. Omkring 1870 anskaffede man de første sægønde fiskeskibe. Det var sejlkuttere, såkaldte *sluppir*, som brierne havde kasseret til fordel for dampdrevne trawlere. Med disse skibe fulgte en mængde engelske ord og benævnelser, der efterhånden blev mere eller mindre tilpasset sprøgsystemet. *Sky/light* kaldes således *skerlett*. Det sejl, som på engelsk hedder (*the*) *spinneraker* kaldte man ganske frejdigt og uden skrupler *spinnigardur/in*, bogstaveligt «spindegård(en)», der absolut ingen mening giver, men dog fungerer godt som et færøsk ord. Den slags folkeetymologiske overforelsel er der mange eksempler på. Mange af disse skibe fik nye færøske navne (underiden danske), men i ikke så få tilfælde beholdt de de engelske navne, muligvis fordi man ikke ville udfordre den eventuelle fangslykke, der havde fulgt skibene, eller også stundom af ugedelighed. Engelskundskaber var det småt med, og det gav sig udslag i mange pudsige forvanskninger m.h.t. udtalen. *Sunbeam*

udtaltes simpelthen «Sumbeam», *H.M.S. Slater* hed i folke-
munde «*Slætrið*», d.v.s. 'slædderen', og *Gracie* hed aldrig
andet end «*Grasíð*», d.v.s. 'græsset'.

Da vi så onsider fik damptrawlere, disse ødelæggelses-
redskaber, fulgte der også mange engelske udtryk med. At
sejle langsomt om en trawler kaldes at *sloá* af eng. *to slow*.
Andre eksempler: At *lata i* 'stramme' <eng. *haul taught, vei-*
rur < eng. *wire, keys* f. opstæt ved falsk subtraktion af eng.
casing, men på grundlag af udtaleformen *casin*; hvor endel-
sen opfattedes som feminin bestemt artikel. Et opskodet
bassin på dækket til at vaske fisken i kaldes *pavur*. Det var
længe et mysterium for mig, til jeg fandt frem til, at *pond* på
skoisk udtaltes [paun]. At sjorast i betydningen 'bumle, svire'
el. lign. må være afledt af *shore*, og *gegl*/ 'brumme, kachot' er
sikkert kommet af eng. *jail* gennem attraktion til *geyl*, en
dialektal variant af *geyl* 'skrig, skrål'.

Under anden verdenskrig var Færøerne okkuperet af briti-
ke soldater. Det betød en femårig adskillelse fra Danmark.
Disse soldater var overalt i landet, men på øen Vágar, hvor
de anlagde en flyveplads, var de langt flere end øens indbygger-
re. Man skulle have pas for at rejse til og fra øen, ja, endda når
man skulle ud i fjeldet. Det er bemærkelsesværdigt, hvor svage
sprøglige spor okkupationen har efterladt sig. Godt nok vrim-
lede det dengang med engelske ord og udtryk i dagligsproget,
f.eks. *lorry* for lastvogn, *pictures* for biograf, *drevari* for bil-
chauffør. End af forklaringen er muligvis, at påvirkningen
skete overvejende på det mundtlige plan, praktisk talt uden
leidagelse af tekstmateriale. Hilsenen *hallo*, som utvivlsomt
stammer fra den tid, har holdt sig, men viger nu for *hey* eller
hei. Hos mange yngre har *hallo* fortrængt telefonsvaret *hallo*.

Den engelske indflydelse, vi nu udsættes for, kommer i
langt overvejende grad gennem dansk. Det vil sige, at alt det
engelske sproggods, som dansk har absorberet, kommer også
til os, færdigt serveret til indtagelse. Det gælder især tekniske
og kommercielle tekster, men almænsproget har også en del
at byde på. Den sproglige holdning, som den danske forret-
ningsverden indtager, smitter af på vores hjemlige salgsfolk
og eksportører. Det giver sig bl.a. udslag i en udbredt og sta-

dig tiltagende tendens til at give fabrikker, virksomheder og
produkter engelske navne. Begrundelsen, eller undskyld-
ningen, for denne unationale praksis, er, at det skal fremme
salget i udlandet. Fra sprognævnets side søger vi efter fætig
evne, men uden synderligt held, at opmuntre den slags er-
hvervsfolk til at give færøske navne til indenlandsk brug og
have det tilsvarende engelske som undertitel til anvendelse
over for udenlandske forbindelser. Da det færøske flyselskab
blev stiftet tidligere i år, udskrev man en konkurrence om et
færøsk og et engelsk navn. Der kom mange forslag. Det endte
med, at man valgte det engelske navn til enenavn på selska-
bet, det ikke lidet prætentøse *Atlantic Airways*, mens det
vindende færøske navn blev sat på et såkaldt holdingselskab,
hvis navn kun nævnes en gang om året, når der er generalfor-
samling. Sprognævnet øvede let pres på et af bestyrelsesmed-
lemmerne, som viste sig at være til at tale med. Han bad
nævnet om forslag til et færøsk navn. Opgaven var ret bun-
det, det kunne næppe blive til andet end en slags oversættelse
af det allerede etablerede engelske navn. Vort forslag blev
Atlantsflog, og det blev accepteret. Det anvendes nu i stigen-
de grad, skønt det engelske vel af de fleste endnu opfattes
som det 'rigtige' navn – det kom jo først!

Som tidligere nævnt er det ikke så få skibe, der gives en-
gelske navne som *Fame*, *Research* og *Silver Spray*. Disse er
opkaldelser efter gamle engelske kutternavne. Men hvad der
er langt værre, er, at der i de sidste år er gået mode i at give
engelske navne til nye skibe. Således blev fem tankskibe, som
et sejlskab lod bygge, kaldt *Cape Island*, *Crest Island*, *Sandy*
Island, *Southern Island* og *Bird Island*, angiveligt opkaldt
efter øerne *Litla Dimun*, *Bordoy*, *Sandoy*, *Suðeroy*, og
Fugloy. De to første påstodes at være britiske søfolks navne
på disse øer. Jeg ringede til et af bestyrelsesmedlemmerne,
som jeg kendte, og søgte at overbevise ham om det naturstri-
dige i at give færøske skibe fremmade navne. Jeg argumente-
rede for færøske navne med den begrundelse, at ude i verden
ville de opfattes som eksotiske og derfor vække større op-
mærksomhed end skibe med navne på et så trivielt sprog
som engelsk! De ville forsvinde i den store høj. Men alt

omsonst. Af andre fragtskibsnavne kan nævnes: *Star Sea, Star Firth, Star Coast, Star Ocean, Faroe Trader, Ocean Trader, Atlantic Sky, Atlantic Cloud*. Endda fiskeskibe, især rejstrawle, følger med i denne nye navnemode: *Faroe Prawns, Arctic Prawns, Arctic Viking, ...*

Nogle eksempler på aktieselskabsnavne fra de sidste to-tre år kan give et indtryk af tendensen: *North Atlantic Export, Commercial Viking, Faroe Cargo Service, Atlantic Trading, Salmonfood, Salmon Farming, Ocean Food, World Food, Faroe Pestfood, Faroe Fur*.

Et selskab, der drev stenindustri og lød det færøske navn *Føroya mekaníski grótláthadur* gik konkurs for et par år siden. Det kom derpå på andre hænder og blev rekonstrueret under det mere moderigje navn *Faroe Stone* – som eneste navn. Det kan man muligvis se noget symbolisk i: Ikke engang landets grundmateriale, den hårde klippe, kan længere holde stand mod den hærgende engelske syge.

Jeg skal ganske kort gøre opmærksom på engelsk, respektive amerikansk indflydelse på udtale og sprogtone på to vidt forskellige områder.

I slutningen af forrige århundrede vandt en engelsk frikirkelig bevægelse the Plymouth Brethren, populært kaldt baptister, indpas ved den veludte missionær William Sloan, der bosatte sig i Tórshavn. Typisk havde han lært sig dansk for at kunne meddele ordet til færlinger. Hans søn Andrew Sloan var en stor prædikant og talte udmærket færøsk, dog farvet af engelsk sprogtone og sætningsmelodi. Denne næsten fløjlsbløde, indsmigrende diktion er gået i arv inden for menigheden og præger mange af dens prædikanters tale.

De såkaldte pladevendere, der formidler den stærkt om sig gribende popmusik af al slags samtlige popsangere, anlægger gerne en amerikansk præget accent. Det er tydeligt at denne uskønne udtale har stået igennem hos mange unge, især kolde – det går især ud over udtalen af *r*, der er blevet mere frikativ eller likvid end tidligere, da det var mere «kullet».

Det skulle være unødvendigt at konstatere, at med populturen er der fulgt en masse engelske ord og vendinger i omgangssproget. Gruppernes navne var især tidligere gerne

engelske, men der er i den senere tid sket en drejning henimod færøske navne, men man vælger gerne ørefaldende navne, der ofte virker chokerende og uskønne, i hvert fald målt med ældre æstetisk målestok.

Der er dog nogle der seger at strikke imod, men det er en ulige kamp. Dog kan man iblandt notere spredte triumfer som f.eks. færøske aflossertord som *tælda* og *tyrla* for 'computer' og 'helicopter', og nu synes *bingia* for 'container' så småt at vinde terræn, skønt det snart er mange år siden det blev lanceret. Just ordet *container* er et godt eksempel på de stilmæssigt uehildige hybridformer. Endelsen *-er* i fremmedord erstattes altid med *-ari*. Resultatet bliver *containari* med eng. stamme og fær. endelse. Hvordan stave et sådant ord? Nogen forsøger sig med at ændre *c* til *k*, andre med en slags fonetisk stavemåde, hvor *ai* erstattes af *ey* og vi får ordet *konteynari*, en løsning, som mange vil finde utilfredsstillende. *Bingia* er et arveord med betydning 'kasse til opbevaring af korn', en sideform til *bing* med samme betydning. Dette har længe været anvendt som nyord for 'silo'. Dett produkt, som Blue North fremstiller, kaldes *crab stick*. Det har vi formået at få dem at omdøbe til *krabbasneis* til indenlandsk brug. *Aids*, navnet på sygdommen, er nu godt på vej til at blive afløst af *ejðkvæmi*, som H.D. Joensen, forhenværende landslæge har æren af.

Selv om vi principielt fører en restriktiv politik m.h.t. optagelse af engelske som andre fremmede ord, indser vi, at nogle ord glider så let og naturligt ind i sproget, at det næppe er klogt at bekæmpe dem. Her tænker jeg f.eks. på verbet *starta* 'begynde'. Fonotaktisk er det i orden, ja, vi har et verbum *starta* 'fare op', der er gået af brug. Til det nye verbum *starta* har der dannet sig det maskuline substantiv *startur*. Dog mener jeg, at det bør begrænses i brug til motorer og idræt og ikke komme for meget i anvendelse på andre områder, f.eks. når det gælder livets begyndelse, stiftelse af foreninger, partier o.lign. Verbet *skora* i idrætsproget passer godt ind. Det er jo nok i grunden et «hjemvendt udlånn». Verbet eksisterer i forvejen i vort sprog i betydelsen 'gøre indsnit' i f.eks. træ med en kniv. Og det var jo det, man gjorde for hvert point, man opnæede!

engelske, men der er i den senere tid sket en drejning henimod færøske navne, men man vælger gerne ørefaldende navne, der ofte virker chokerende og uskønne, i hvert fald målt med ældre æstetisk målestok.

Der er dog nogle der seger at strikke imod, men det er en ulige kamp. Dog kan man iblandt notere spredte triumfer som f.eks. færøske aflossertord som *tælda* og *tyrla* for 'computer' og 'helicopter', og nu synes *bingia* for 'container' så småt at vinde terræn, skønt det snart er mange år siden det blev lanceret. Just ordet *container* er et godt eksempel på de stilmæssigt uehildige hybridformer. Endelsen *-er* i fremmedord erstattes altid med *-ari*. Resultatet bliver *containari* med eng. stamme og fær. endelse. Hvordan stave et sådant ord? Nogen forsøger sig med at ændre *c* til *k*, andre med en slags fonetisk stavemåde, hvor *ai* erstattes af *ey* og vi får ordet *konteynari*, en løsning, som mange vil finde utilfredsstillende. *Bingia* er et arveord med betydning 'kasse til opbevaring af korn', en sideform til *bing* med samme betydning. Dette har længe været anvendt som nyord for 'silo'. Dett produkt, som Blue North fremstiller, kaldes *crab stick*. Det har vi formået at få dem at omdøbe til *krabbasneis* til indenlandsk brug. *Aids*, navnet på sygdommen, er nu godt på vej til at blive afløst af *ejðkvæmi*, som H.D. Joensen, forhenværende landslæge har æren af.

Selv om vi principielt fører en restriktiv politik m.h.t. optagelse af engelske som andre fremmede ord, indser vi, at nogle ord glider så let og naturligt ind i sproget, at det næppe er klogt at bekæmpe dem. Her tænker jeg f.eks. på verbet *starta* 'begynde'. Fonotaktisk er det i orden, ja, vi har et verbum *starta* 'fare op', der er gået af brug. Til det nye verbum *starta* har der dannet sig det maskuline substantiv *startur*. Dog mener jeg, at det bør begrænses i brug til motorer og idræt og ikke komme for meget i anvendelse på andre områder, f.eks. når det gælder livets begyndelse, stiftelse af foreninger, partier o.lign. Verbet *skora* i idrætsproget passer godt ind. Det er jo nok i grunden et «hjemvendt udlånn». Verbet eksisterer i forvejen i vort sprog i betydelsen 'gøre indsnit' i f.eks. træ med en kniv. Og det var jo det, man gjorde for hvert point, man opnæede!

Der skal heller ikke lægges skjul på, at man i ordavlen ofte ser hen til, hvad det engelske ord er for det aktuelle begreb, og det giver ofte gode indskydelser, for de engelske ord er ofte ligefremme og jævne, ja, folkelige i sammenligning med de mere stivbenede germanismær. Et eksempel: Den nu afdøde kunstmaaler Hans Hansen fra Mikladalur sendte engang bud efter mig. Han kunde ikke komme selv, for han var alvorligt syg. Det han havde på hjertet var at diskutere forskellige trafikord, som han mente vi burde finde bedre færøske ord for. Et af dem var adj. *einsrettatður*, som stod på mange skilte i byen. Det var direkte overført fra dansk *ensrettet* og havde ingen klangbund i færøsk ellers. Han mente, at vi i stedet burde hente inspiration i det enklere engelske *one way*. Da stadsingenøren kort tid efter bad os om at se på nogle vejskilte, som skulle formys, foreslog jeg med Hans i tankerne *einvægis i stedet for einsrettatður* efter modeller som *umvegis, beinvegis, alvegis*. Det blev antaget og ses nu overalt. Langt senere blev jeg klar over, at det hedder *einvægis* på norsk.

Man kan muligvis med god ret spørge, om de pletrensninger, vi af og til har held med, fører nogetsteds hen. Men jeg mener, at det er af stor betydning, at man hele tiden er opmærksom på problemerne og ikke kapitulerer, skønt udsigterne kan være mørke. I år kan vi fejre 100 års jubilæum for det møde 2. juledag 1888, der indværslede den færøske sprogræsning. Vi har endnu meget at udrette hen ad den kurs, der dengang blev sat. Når den indstilling er udbredt i befolkningen, at vi egentlig bør have et færøsk ord for det fremmede, i dette tilfælde engelske, der verserer for tiden, gælder den undskyldning ikke, at det ikke nytter at forsøge med et aflossningsord, for nu er det allerede for sent. Når det rigtige ord dukker op, er der gerne gode muligheder for at det har en chance over for det fremmede. Det er et spørgsmål om smidighed og strategi, og om at massemedierne er positive. Men det vigtigste er at jordbunden er bereddt, at den rigtige indstilling forefindes hos folket - og det gør den nok endnu, men det er et spørgsmål, hvor længe, nu da vi snart skal bombarderes med amerikansk fjernsyn fra verdensrummet.

Engelsk-amerikansk indflydelse på islandsk sprog

Af Kristján Árnason

Sjálu i Norður

1989

Når man studerer et sprogs indflydelse på et andet sprog, kan man gøre det ud fra flere synspunkter.

Fra den rent sprøglige side set, kan man studere indflydelsen på de forskellige komponenter af det sprog der er utsat for indflydelsen. Man kan tale om interferens med fonologien, morfolgien, syntaksen, eller semantikken.

Men man kan også se på den sociolinguistiske og sociopolitiske side af problemet. Man kan studere de sociale forudsætninger for indflydelsen og den aktuelle eller eventuelle udvikling. Man kan studere i hvilke sprogregistrer indflydelsen er størst eller mindst. Er indflydelsen størst i talesproget, skriftsprøget, ungdomssproget eller i den teknologiske terminologi etc.? Hvilke sociale klasser viser den største tendens til at bruge fremmedord etc.?

I større politisk sammenhæng kan man diskutere de historiske hovedlinjer.

Man kan sige at vi lever i internationalismens tid. I Europa taler man om at forene de forskellige nationer under ét flag, og nationalismen har dårlige historiske konnotationer. Dette gør det i nogen grad svært for små nationer som istændinge og færinger, og i et lidt bredere perspektiv alle skandinaver, at finde en almen filosofisk baggrund for deres nationalistiske tendenser til modstand imod angloamerikansk indflydelse på deres sprog og kultur.

Islandsk sprogpolitikk

Som vi alle ved, har islandsk været et ganske konservativt sprog, og purisme har sat et stærkt præg på den sproglige udvikling, ikke mindst i de sidste par århundreder. Dette in-

debærer blandt andet, at islandingerne ikke har nojedes med, eller tilladt sig at overtage teknologiens internationale ord-forråd, tværtimod har man skabt nye islandske ord for en stor del af de begreber der bliver brugt. Dette fungerer – trods alle skeptiske bemærkninger vi har fått høre fra vores nordiske venner – meget godt, og skaber ingen større problemer. Som et nyligt tegn på dette kan man nævne at de to største datamaskinefirmaer, Apple og IBM, for nylig har markedsført et operationssystem helt på islandsk. Dette koster penge og møje, men det lader sig gøre.

Jeg forstår temaet sådan at man skulle diskutere den anglo-amerikanske indflydelse i de nordiske lande i videsforsvarets, ikke kun de lingvistiske forhold, som den blandt andet manifesteres i, men også den sociale situation. Jeg tror nemlig, at hvis de nordiske sprognævn på nogen måde vil reagere imod de stærke strømme af engelsk indflydelse man har i den moderne kultur, inklusive sprogene, må man tage hensyn til hele situationen.

Det der står bag ethvert samfunds sprogpolitik må søge sin baggrund og motivation i den folkelige virje. Og hver en aktion som udføres af sprognævnen må være realistisk og gå i takt med situationen. Dette betyder selvfølgelig ikke at samtlige nordiske sprognævn skulle føre en laisser faire-politik. Tværtimod, jeg synes at sprognævnen bør være så aktive som de kan, i det islandske sprognævns tilfælde synes jeg at vi skal drive en meget konservativ politik. Men sprogpolitik er som al anden politik *det muliges kuns*.

Vi må derfor prøve på at forstå situationen så godt som vi kan.

Hvad er så situationen i Island?

Medierne

Jeg vil begynde med at diskutere medierne. Island har for nylig undergået en medierevolution, i den forstand at statens monopol på radio og tv er blevet ophævet. I stedet for et enkelt radioprogram og et enkelt tv-program har vi nu mindst 6 radioprogrammer og to tv-kanaler.

eller tilladt sig at overtage teknologiens internationale ord-forråd, tværtimod har man skabt nye islandske ord for en stor del af alle skeptiske bemærkninger vi har fått høre fra vores nordiske venner – meget godt, og skaber ingen større problemer. Som et nyligt tegn på dette kan man nævne at de to største datamaskinefirmaer, Apple og IBM, for nylig har markedsført et operationssystem helt på islandsk. Dette koster penge og møje, men det lader sig gøre.

Jeg forstår temaet sådan at man skulle diskutere den anglo-amerikanske indflydelse i de nordiske lande i videsforsvarets, ikke kun de lingvistiske forhold, som den blandt andet manifesteres i, men også den sociale situation. Jeg tror nemlig, at hvis de nordiske sprognævn på nogen måde vil reagere imod de stærke strømme af engelsk indflydelse man har i den moderne kultur, inklusive sprogene, må man tage hensyn til hele situationen.

Det der står bag ethvert samfunds sprogpolitik må søge sin baggrund og motivation i den folkelige virje. Og hver en aktion som udføres af sprognævnen må være realistisk og gå i takt med situationen. Dette betyder selvfølgelig ikke at samtlige nordiske sprognævn skulle føre en laisser faire-politik. Tværtimod, jeg synes at sprognævnen bør være så aktive som de kan, i det islandske sprognævns tilfælde synes jeg at vi skal drive en meget konservativ politik. Men sprogpolitik er som al anden politik *det muliges kuns*.

Vi må derfor prøve på at forstå situationen så godt som vi kan.

De fleste og de mest populære radiostationer har populær musik på deres program, hvilket betyder at en stor del af musikken er på engelsk, men islandske popgrupper er temmelig aktive og der produceres en hel del islandsk popmusik. Og det meste af den talte tekst er nok på islandsk. Men der blevet udsendt enkelte taleprogrammer på engelsk, hvilket ikke anses for at stride imod den nye lov om radio og tv, som trådte i kraft den 1. januar 1986.

Men de vigtigste medier er uden tvivl de to tv-stationer. Som sagt har vi nu to kanaler, den oprindelige statslige og den nye «Støt tvö», Kanal To. Størstedelen af tv-stationernes programmer er på udenlandske sprog. Jeg har desværre ingen tal på fordelingen mellem de forskellige sprog, men det er sikkerst at det udenlandske materiale hovedsageligt består af engelske og amerikanske programmer og film, specielt på Kanal To. Ifølge þorbjörn Broddason, docent i sociologi ved Islands Universitet, er det kun i to til fire andre lande i verden at man har en tilsvarende andel af udenlandsk materiale på hjemlige tv-stationer. Blandt disse er Guatemala og New Zealand, men disse nationer har den fordel at de udenlandske programmer er på sproget de forstår, nemlig respektive spansk og engelsk.

I en undersøgelse som blev lavet af Islands Universitets Sociologiske Institut i maj 1988 og som byggede på stikprøver fra marts 1987, juli 1987, oktober 1987 og marts 1988, viste det sig at statens tv-station udsende gennemsnitlig 6,7 timer i døgnet. Deraf var gennemsnitlig 47,4% islandskes programmer (dvs. 3,17 timer) og 52,6% (3,52 timer) udenlandske. Ifølge samme undersøgelse bød Kanal To på gennemsnitlig 10,5 timer i døgnet, og deraf var 16,5% (1,73 timer) islandskes programmer, men 83,5% (8,77 timer) udenlandske programmer, næsten udelukkende på engelsk. Dette betyder i sin dagligstue mindst otte timer i døgnet.

Denne undersøgelse var kun en stikprøve, og andelen af islandsk materiale er varierende. Ifølge Kanal To's programliste udgør egne programmer 21% af deres udsendelser i tiden april-maj 1988.

Det er måske værd at bemærke, at tallene fra Sociologisk instituts undersøgelse tyder på at det i Statens tv går nedad med islandskes programmers andel fra marts 1987 til marts 1988. Vi må håbe at dette ikke skal tages som et varsel om at øget konkurrence medfører en ringere andel islandsk materiale.

Udenlandske og islandske programmer på tv-kanaler

	Statens tv	Kanal 2	Total
	Indenl. Udenl.	Total	Indenl. Udenl.
	%	%	(min.) %
Marts 1987	63	37	1445 16 84 1982
Juli 1987	40	60	1020 15 85 1980
Okt. 1987	50	50	1080 17 83 1745
Marts 1988	34	66	1325 18 82 2160

Når engelsk har sådan en stor andel i den islandske dagligdag, skal man ikke undre sig over at folk er bekymret over den indflydelse dette kan have på kulturen, ikke mindst sproget. Man kan høre alle slags anekdoter og påstande om at sproget er blevet stærkt anglisceret.

Popmusikken virker sikkert stærkest på teenagerne, men fjernsynet virker på andre aldersgrupper, ikke mindst de alleryngste. Selv om der endnu ikke er lavet nogen systematisk undersøgelse af engelsk indflydelse på de yngste medborgere, kan man ganske ofte høre anekdoter om børns kundskaber i engelsk, og tilsvarende mangel på kundskaber i islandsk. Jeg har selv lagt mærke til intelligente børn som er så at sige bilingualvale, selv om de hele tiden har boet i Island og aldrig i et rent engelsktalende miljø.

Men hvad betyder alt dette for islandsk som sprog?

Hvis man ser på den, efter min mening, meget pessimiske indstilling at det islandske sprog er i fare for at uddø eller blive forvandket til noget helt andet end det nu er, er der to veje der kunne tænkes at føre til en sådan tilbagegang.

Den ene mulighed er at islandsk som sprog overlever, men at det ikke bliver brugt af nogen mennesker, efter at alle er gået over til engelsk i stedet for.

Den anden mulighed er at islandsk bl.a. gennem udenlandsk indflydelse, gradvis men hurtigt, forandres til noget helt andet, således at der skete et større brud i islandsk sproghistorie, som ville indebære bl.a. at man ikke længere kunne forstå gamle tekster, hvilket man stort set endnu kan.

Jeg vil ikke være så pessimistisk for islandskens vedkommende at tro at nogen af disse to muligheder vil blive realiseret. Men jeg minder om at bilingsvalisme af den slags man måske ser den første antydning af i de børn som lærer engelsk fra tv, skaber, om ikke en tilstrækkelig forudsætning, så i hvert fald en mulighed for sådanne begivenheder. I alle de tilfælde hvor et sprog dør ud eller undergår en drastisk omdannelse, sker det sådan at i det mindste en anselig del af sproghugerne først blir bilingsvale.

En anden forudsætning for en forandring af den slags vi taler om, er motivationen. Hvis man i Island *vil* bevare sproget, så tror jeg man gør det. Man kan ikke med vold tvinge isländingerne til at overtage et andet sprog eller forandre det de nu har. Den almindelige opfattelse i nutidens Island er den at man absolut skal bevare sproget i dens nuværende form. Men denne motivation er ikke nødvendigvis vedvarrende. Den *kan* forandres. Den kulturelle indflydelse kan blive så stor at man opgiver det ideal man har haft, om at islandsk sprog skal bevares som et kulturelt objekt. Nogen bedst aktion for at forandre denne motivation tror jeg ikke isländingene endnu er blevet utsat for, men når man f.eks. ser på Kanal To's udsendelser af amerikansk fodbold, som slet ikke spilles i Island, skulle man næsten tro at det var en systematisk amerikanisering. Man ville måske skabe en rigtig amerikansk atmosfære i Island.

Spor af engelsk indflydelse i sproget

I resten af foredraget vil jeg – i beskedent omfang – diskutere de rent sproglige tegn på engelsk indflydelse man eventuelt kunne finde i nutidsislandsk.

I denne sammenhæng kan det være interessant at sammenligne med 'vest-islandsk', det islandsk som tales, eller blev talt, af islandskes indvandrere i Amerika. Der findes end-

nu ikke nogen større undersøgelser af vest-islandske, som nu må anses for at være i stærk tilbagegang, men vigtige bidrag til undersøgelsen af dette sprog har man for eksempel i Haraldur Bessasons artikel i *Scandinavian Studies* 39 (1967). (Haraldur Bessason: 'A Few Specimens of North American-Icelandic'. *Scandinavian Studies* 39, 1967:115-46).

I vest-islandsisk finder man lånord som *baisment*, 'kælder' (eng. *basement*), *tóstari* 'brødrister' (eng. *toaster*), *steibla* 'kostald' (eng. *stable*), *drögþbúð* 'apotek' (eng. *drugstore*), *koffigrænder* 'kaffemølle' (eng. *coffee grinder*), etc., hvor man bruger engelske ord, ikke mindst for de ting som der ikke fandtes ord for i den tids islandsk, f.eks. fordi den teknologi de repræsenterer var ny.

I vest-islandsisk kan man også finde islandske oversættelser af engelske idiomer som f.eks. *áðrenna út af*, *koma upp med* 'at komme til at mangle' (eng. *run out of*), *komma upp med* 'at bringe frem' (eng. *come up with*). Man får også oversættelser af engelske metafore, f.eks.: *bað var líkast aðeg meiddi tilfinningar hans* 'det var som om jeg skadede hans følelser' (eng. *it was as if I hurt his feelings*), hvor man i moderne islandsk ville bruge verbet *særa* 'såre'.

Det er helt klart, at man ikke har en lignende interferens i moderne «islands-islandske», og i sammenligning med dansks indflydelse, lige til begyndelsen af dette århundrede, tro jeg man kan sage at nutidens islandsk er meget 'renere', eller mindre præget af anglicismen end det var af danskmer i århundredet.

Ser man på ordsforrådet, så findes der naturligvis et stort antal lånord og udenlandske ord i nutidens islandsk, særlig i talesproget – hvilket til en vis grad gør det sværere at vurdere – men disse lånord er ikke bare engelske, de er dels internationale, og kunne stamme fra et hvilket som helst europeisk sprog, dansk, tysk, fransk, dels direkte fra latin eller internationale videnskaber.

Jeg har, som stikprøve, undersøgt forholdet mellem hjemlige ord og lånord i den ordbog over islandsk slang, der udkom 1982. (Mörður Arnason, Sverrir Sigmundsson og Órnólfur Thorsson: *Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utanþásmál*. Reykjavík: Svart á Hvitu 1982). Af i alt 228 opslagsord var 129 (56,6%) islandske ord, det vil sige dannet på islandsk grund med islandske midler, selv om betydningen undertiden var lånt. De andre var lånord eller fremmedord af en eller anden slags. 35 (15,3%) var af engelsk oprindelse og 32 (14,10%) var danske. Resten (ca. 14%) var internationale ord som ikke med sikkerhed kunne siges at stamme fra engelsk eller dansk, men ligeså godt kunne komme fra et andet europæisk sprog.

Dette tyder på at størstedelen af nydannelser i dagligsproget i 1982 var dannet på islandsk grund. (I mange tilfælde er der tale om oversættelsslån, dvs. islandske ord med ny udenlandsk betydning, som f.eks. *skakkur* 'skæv, døbet', men der findes også rigtige islandske nydannelser). I den udenlandske del af slang-ordsforrådet er dansk og engelsk alt-så næsten lige stærke. Man kan enten bruge ord fra engelsk, som *sjúr 'sikker'* (eng. *sure*), *sjæna 'pudse'* (eng. *shine*) eller fra dansk: *sjarmera 'charmere'*, *sjarmur/sjarmör 'charmør'*. Engelskens indflydelse har derfor ikke sat noget markant præg på det islandske slang-ordsforråd i 1982, men vi må huske at der er gået seks år siden da, og at den slangs-ordbog blev skrevet før 'medierevolutionen'.

Udenlandsk indflydelse kan tage form af omdannelse af det semantiske system sådan, at udenlandske termér bliver oversat til islandsk. Man har f.eks. sagt at en term som *tourist industry*, som i islandsk er blevet oversat til *ferðamannaiðnaður*, lyder lidt mærkligt. Det islandske ord *iðnaður* betyder noget i retning af omdannelse eller *håndværk*. Sammenlignet med hinanden bliver *stáliðnaður* (stål-håndværk) og *ferðamannaiðnaður* (turisthåndværk) lidt komiske. Det lyder som om man tager turisterne og laver noget ud af dem, ligesom man tager stålet og laver noget ud af det. Men dette er et generelt problem for alle teknologiske ord. Dvs. at når man oversætter tekniske termér, flytter man et fremmed semantisk system ind i sproget, og hvis man vil bruge islandske termér, så bliver man utsat for den fare at konnotationerne forandres. Det samme kan man sage om suffiksset - *væðask*, f.eks. i *hervæðast*, 'opruste', *idnæðast* 'in-

dustrialiseres'. Den oprindelige betydning i *væðast* er at 'tage klæder på', som godt kan stemme i *herveðast*, men det bliver lidt komisk når man taler om at bønderne skal *tankvæðast* når de tager mælketanke i brug hvor mælken kommer direkte fra køerne.

Man kan også sage at når man systematisk tager udenlandsk terminologi og finder islandske ord for ethvert begreb, så har man fået et fremmed semantisk system og omklædt det til islandsk; det er, som det er blevet udtrykt, udenlandsktanke i islandsk forklaæring.

Ser man på syntaksen, så har jeg ikke lagt mærke til større tegn på engelsk indflydelse i det daglige sprog. Men nogle tænster kan man se. F.eks. kan konstruktionen *talandi um e-d*, 'a propos noget' anses for at være en oversættelse af den engelske konstruktion: *talking about something*. Andre konstruktioner, f.eks. *vera faddur*, i stedet for *fæðast* kan lige så godt stamme fra den danske konstruktion *blive født* som den engelske *be born*.

En syntaktisk innovation, som mange tror stammer fra engelsk, er den tendens man ser, specielt i mediesproget, til i højere grad at sætte possessivpronomenet foran nominet i stedet for bag efter. Man siger f.eks. *mitt vandamál*, 'mit problem', *okkar fulltrúar*, 'vores repræsentanter', i stedet for det mere normale *vandamál mitt*, *fulltrúar okkar*. Det er muligt at engelsk har noget med dette at gøre, men det kan også have en anden forklaring. Islandsk (samt færøsk og nogle norske dialekter) har en særtilling blandt vest-europæiske sprog ved at have possessivpronomenene bag efter nominet, og som i de andre sprog er hovedreglen i islandsk at have adledet foran hovedledet i nominalfraser. Man siger altså: *gamall maður*, *gamli maðum*, men ikke *maður gamall*, *maðrinn gamli*. Denne forandring kan altså også stamme fra en almen indflydelse fra udenlandske sprog eller måske ses som en analog forandring, bygget på den almene tendens til at sætte adledet foran.

Igen kan man se en meget tydeligere indflydelse fra engelsk i 'vest-islands' end i moderne Islands-islands. I amerikansk islandsk får man f.eks. engelsk ordfølge i sætninger

som: *fyrst við brikuðum hunda, og svo hesta*, hvilket man, så vidt jeg ved, ikke har i nutidsislands.

Selv om man kan finde nogle tendenser til forandringer i fleksionssystemet, kan man næppe sætte dem i sammenhæng med direkte engelsk indflydelse.

Hvad fonologien angår, så er det vel sådan at før der sker en større indflydelse fra et sprogs fonologiske system på et andet, må der være en mere intim kontakt til stede, ikke bare bilingvalisme, men man må næsten antage at sprogsprugerne har lært det lånende sprog som første sprog. Fonologien er nemlig den del af sproget som for mange sprogsprugere 'siddes fastest' og som længst afslører at man ikke taler sit modersmål, man har en accent, som man siger.

Man skulle derfor ikke forvente nogen almen engelsk-amerikansk indflydelse på islandsk udtale førend i mere avancerede stadier af interferensen. Der findes børn af islandsk forældre, som næsten kan siges at have lært engelsk som første sprog, f.eks. i udenlandske børnehaver og skoler, og som senere flytter til Island. Men dette er endnu ikke blevet udbredt nok til at sætte et større præg på moderne islandsk udtale.

Men man kunne tænke sig at nogle fonologiske træk kunne spredes fra en som taler med udenlandsk accent, især hvis han har en eller anden slags prestige. Jeg har for eksempel lagt mærke til at nogle popsangere i sang bruger 'er som er mere dentale end det normale islandske alveolare *t*, dvs. at de bruger et engelsk artikulationssted i stedet for det islandiske. Dette kunne brede sig ind i dagligsproget. Man har også lagt mærke til at nogle bruger en udtale af lydforbindelser som *dj* i *djöfuhinn*, som mere ligner den engelske [dz] som i *judge* end den islandske [tj]. Man kunne også her nævne en speciel dental artikulation af *s*, som er anderledes end den rent islandske. Det islandske *s* har en speciel postvæolar artikulation, medens det engelske er en mere fremskudt, næsten interdental sibilant. Jeg tror det er Baldur Jónsson som har givet denne udtale navnet *ungmeyjar* s, dvs. 'jomfru-s', eftersom det skulle være mest udbredt blandt unge piger. Her er der også tale om et engelsk artikulationssted i stedet for

det islandske. Desværre mangler vi endnu en systematisk undersøgelse af disse fonologiske træk.

Endnu en fonologisk innovation som går i retning af engelsk og som man finder specielt i de unges sprog, er forandringen *x* til *ks*. Dvs. i stedet for *lax* [laks] med friktivt, siger man [laks] med klusil foran s'et. I den dialektnundersøgelse som nu foregår i Island (se f.eks. Höskuldur Þráinsson og Kristján Árnason *Íslenski mál* 8, 1986) kan man godt se en klar generationsforskel. Den normale moderne islandske udtale har været [xs]. Men man må også huske at udtaLEN med klusil anses af mange for at have været gældende i ældre stader af islandsk.

Konklusion

Jeg kan ikke komme ind på flere aspekter af dagens tema, men jeg tror man stort set kan sige at til trods for de svære omstændigheder kan man endnu ikke mærke nogen større indflydelse fra engelsk på det islandske lingvistiske system. Men vi må også huske at den internationale medierevolution langtfra er oversvært, den er lige begyndt.

Jeg anser en sådan engelsk indflydelse på islandsk kultur for en social foretæelse, som endnu ikke har haft de store lingvistiske følger den kan have. Derfor tror jeg at hvis myndighederne reagerer rigtigt, så kan den islandske kultur og det islandske sprog overleve. Men der er brug for en stor portion fornuft.

Jeg tror at man på dette område i Norden godt kan finde ud af at arbejde sammen imod den fælles «fjende» man nu ser i det angloamerikanske kulturmonopol. Jeg synes man for eksempel skulle arbejde sammen for at styrke den hjemlige kultur (både højkultur og lavkultur) ved at yde fælles støtte til nordiske tv- og filmselskaber, til produktion af *nordisk* film- og tv-materiale. Der kunne måske stiftes et fond, noget i retning af det som allerede findes til støtte af oversættelse af litteratur fra et nordisk sprog til et andet. Her har de nordiske sprognævn et fælles mål.

Engelskan i svenskan

Av Alvar Ellegrård

Det skulle forsvåra mig om det är någon storre skillnad mellan svenskan, norskan och danskan när det gäller engelskans inflytande – att isländskan intar en särställning yet vi alla. Vad jag har att erbjuda i fråga om dokumentation blir därför säkert inte någon överraskning för någon av er. Då jag dessutom inte kan hänvisa till några egena forskningar i ämnet hoppas jag att bli ursäktad om jag mer ågnar mig å att reflektera över hur vi språkvarvare bör ställa oss till språkblanding och länord, än å att redogöra för det faktiska läget när det gäller engelskan i svenskan.

Ljungs undersökning av engelskan i svenskan

Något vill jag dock säga om detta. Dess bättre har vi god aktuell information här om, bland annat därför att min kollega, professorn i engelska vid Stockholms Universitet, Magnus Ljung, ägnade ett flerårigt forskningsprojekt åt just engelskan i svenskan. (Se hans *Skinheadsl, hackers och lamankor*, 1988). Projektet bestod av två huvudavdelningar, en intervjuundersökning och en textundersökning.

Intervjuundersökningen innehöll ett frågeformulär med olika engelska ord och uttryck, tagna från textundersökningen. Dessa presenterades insatta i svenska meningar. De intervjuade var ett statistiskt urval på 1 800 personer av den svenska befolkningen, av vilka dock bara ca 40 % svarade. Bortifallet var dock inte allvarligt snedvridande. Försökspersonerna hade att säga om de kände till uttrycket i fråga, och om de skulle kunna tänka sig att själva använda det. För ett mindre urval på 200 personer undersökte man dessutom hur de valde att uttala orden i fråga.

IV SPRÅKPLANLEGGING -
FAGSPRÅK

Terminologisk språkplanlegging

I Innleining

Eg vil i dette innleget drøfta terminologisk språkplanlegging hovudsakleg ut frå ein nordisk bakgrunn, men òg ut frå meir allmenne problem i terminologisk teori. Eg vil mellom anna gá ut frå at *terminologi* og *språkplanlegging* må reknast som to nærskyldde, men prinsipielt skilte greiner av anvend språkvitskap, med til dels ulike grunnleggjande mål, teoridanninger og metodar. Det er prinsipielt interessant og viktig å drøfta dei interessenkonfliktena som det fører med seg å arbeida i dette skjeringsområdet: mellom omsynet til kultur og språkvern på den eine sida, og effektivisering av kommunikasjon ut frå m.a. økonomiske nytteomsyn på den andre sida. Dette er ein motsætning som svært ofte vert aktualisert. Ei årsak til det kan vera at teoridanninga innanfor dei to viitskapsreinene ikkje har hatt god nok kontakt.

II Språkplanlegging og terminologi – definisjonar

I den «standardiserte» definisjonen av disiplinen ‘terminologi’ heter det:

Terminology [...] Inter- and transdisciplinary field of knowledge dealing with concepts and their representations (ISO 1087 Terminology – Vocabulary (1990))

Denne definisjonen manglar eit sosiolingvistisk eller kulturelt aspekt. Går ein vidare i standardframstillingar av terminologi som viitskap og praktisk arbeidsfelt, vil ein finna at visse komponentar nesten alltid inngår:

Mål: Terminologi siktar mot effektivisering og betring av kommunikasjon mellom fagfolk. Arbeidsområde: Terminologi arbeider

med fagspråkleg vokabular. Teori: Sjølv om terminologi er eit tverrvitskapleg felt, har det utvikla seg sjølvstendig teoridanming, og det går føre seg forsking omkring dei ulike komponentane i disiplinen. Metode: Terminologi bygger på etablerte prosedyrar for innsamling, analyse, normering og spreing av termar.

Det grunnleggjande ideallet for terminologi som *normativ disciplin* kan formulerast i nøkkelorda *eintydighet* og *presisjon*. Dette krava kan gjeraast gjeldande på ulike nivå: a) på innhaldssida, som eit krav om skarpt avgrensa omgrep formulert gjennom eintydige definisjoner, b) i relasjonen mellom innhald og uttrykk, som ein-til-ein tilordning t.d. slik at synonymi og termvariasjon skal motarbeidast, og c) (men svakare) på uttrykksida, som eit krav om godt motiverte, dvs. uttrykkskraftige (transparente, sjølvforklarande osb.) termar. Eintydighet og presisjon på denne nivåa er dermed kjenneteikn på eit godt funksjonelt utbygd fagspråk. Definisjonar av ‘språkplanlegging’ er av og til så vidt at dei kan omfatta dei fleste (alle) typar normative åtgjerder: «language planning is *deliberate language change [...]* based on problem-solving» (Rubin / Jernudd 1971, sitt. Vikør 1988:65). Terminologi som disiplin ville lett falla inn under denne definisjonen, sidan det problemøyande, det normative og det praktiske aspektet er felles for både språkplanlegging og terminologi. Det gjeld t.d. i høg grad disiplinar som *standardisering* og *termharmonisering*, som kan gå føre seg både på nasjonalt og internasjonal plan. Desse disiplinane kan definerast som språkplanleggingsaktivitet med internasjonalt sikt (t.d. Lachaud 1986:54f.).

I det første standardverket om språkplanleggingsteori på eit nordisk språk endar Lars S. Vikør opp med ei sondring mellom ‘språkpolitikk’ og ‘språkplanlegging’ som tilsvarer Kloss’ sondring mellom ‘status planning’ og ‘corpus planning’:

Språkpolitikk vil da i første rekke seie politiske tiltak for å påverke språktilløva i samfunnet, det sosiale forholdet mellom forskjellige språk og språkvarietetar. [...] Språkplanlegging omfatter dei faglege tiltaka for å påverke språke bruken og utviklinga av ein bestemt språknormal [...] Meir presist kan vi seie at ein driv språkplanlegging når ein fastset normer og regilar for kva som skal reknas som rett og godt språk. (Vikør 1988: 68 – 69)

Terminologiarbeid fell lett inn under den hovedfasen av språkplanlegginga som Einar Haugen kalla «elaboration of function», hjå Vikør språkrett:

“ å utvikle språket slik at det kan dekke alle behov og fylle alle funksjoner i det samfunnet der det skal brukast. Det omfattar utvikling av fagterminologiar, stilistiske verkemiddel osv. (smst.,70)

I tillegg har terminologiarbeid ei sterkt vekt på *implementering*, dvs. «spreiinga av dei fastsette normene og reglane utover i språksamfunnet» (smst., 69). Strukturen i nominalsyntagmet som utgjer tittelen på dette innlegget, disponerer for å sjå «terminologisk» som eit distinktivt kjennefelt: Det skal såleis finnast to typar språkplanlegging: Den ikkje-terminologiske, som gjeld planlegging av allmennspråk, både på det leksikalske nivået og elles, og den terminologiske, som berre gjeld det leksikalske nivået i fagspråk. Spørsmålet er då kva det er som skil terminologisk «ordplanlegging» frå ikkje-terminologisk, og kva teoretiske og praktiske implikasjonar det har. Ser ein på gjengs litteratur innanfor dei to feltta, er det visse oppfatningar som går att:

- a) Innanfor språkplanleggingsteori har fagterminologi ein sentral plass. Fokus ligg svært ofte på terminologi som innfallsport for framand påverknad på nasjonalspråket, dvs. framand påverkanad på *uttrykksida i språket*, sjølvve orddanninga. Konteksten er altså purisme kopla til nasjonal og kulturell autonomi. Men denne konteksten kan godt kallast «allmennspråkleg», fordi terminologi dår berre er sett som ein (lite eller støre) del av kulturpolitiken i dette samfunnet under eitt.
- b) Innanfor terminologilitteraturen vert språkplanlegging rekna som ein *kompleksitet* for terminologi, dvs. eit felt der terminologi som disiplin kan få nytteverdi. Denne disiplinen tilfører altså normativt språkarbeid noko kvalitativt nytt i høve til «allmenn» språkplanlegging. Først og fremst er dette metodar og prinsipp for systematisk strukturering av ordtilfang med eit semantisk, eller meir presist: *ontomasiologisk*, utgangspunkt. Dermed legg ein stor vekt på kontakten ned «realia», dei einskilde fagområde og fagfolk.
- c) Tiltrekning kan også framstilla som ei *arbeidsdeling*, alternativt *motsetning*, mellom «kulturelle» og «tekniske» aspekt. På den eine sida kan dette gjelda spørsmålet om overordna ideologi, mål og domene, på den andre sida kan det gjelda spørsmålet om prinsipp og praktiske arbeidsmetodar.

Ein fellesnemmar for alt dette er *språkmotivering*, lønta av en semantisk funksjonstilpassing. Den islandske purismen og den danske relative liberalismen er begge døme på slik «modernisering». Det er i begge tilfelle snakk om å tilordna nye faglege omgrep eit språkleg uttrykk. Men dei kulturpolitiske implikasjonane av desse lønndssstrategiane er heilt ulike.

Terminologisk språkplanlegging kan etter dette defineraast som eit overlappingsfelt mellom terminologi og allmenn språkplanlegging. Arbeidsfeltet er produksjon, spreiing og innarbeiding av *avlyssarord* for at nasjonalspråket som struktur og kulturtradisjon skal kunna haldest levedyktig, også når det er tale om bruk i spesialiserte samanhengar. Hovudtyngda i norsk terminologiarbeid er såleis nettopp terminologisk språkplanlegging, på same måten som på Island, i det fransk-kanadiske Quebec, i Katalonia og Baltikum. Men terminologisk språkplanlegging er ikke noko universelt dominerande innslag i terminologiarbeid. I Danmark står særlig den «informasjonsteknologiske» komponenten i terminologiarbeidet mykje sterkare. Kvart språksamfunn har altså sine særskilde rammevilkår som bestemmer kvar fokus skal ligga.

I sum har terminologisk språkplanlegging ein viktig kulturpolitisk funksjon, og historisk sett er mykje terminologiplanlegging motivert av «nasjonalisme» i ein eller annan versjon. I dei fleste definisjonar av terminologiarbeid, gjevne av terminologar, ligg vekta derimot på ein *kommunikativ* funksjon: Målet for terminologiarbeidet er å effektivisera og forbetra kommunikasjon mellom eksperter, i siste instans på eit internasjonalt plan. Slik får terminologiarbeidet eit økonomisk *nyttelperspektiv* som – i alle høve tilsynelatande – skil det frå vanleg kulturpolitikk. Men dei metodiske og leksikografiske prinsippa som er typiske for terminologiarbeid, er ikkje noko som plasserer disiplinen i logisk antagonistisk motsettad til anna språkplanlegging.

III Modellar for terminologisk statusplanlegging

Terminologisk språkplanlegging, slik vi her avgrensar feltet, går særlig føre seg på nasjonalt nivå. Men det kan også gjelda lokale nivå, eksemplifisert gjennom det vi kan kalla bedriftsintern språkpolitikk. Det er særlikt kjenskap mellom desse nivåa når det gjeld planlegging, gjennomføring og målsetjing. Utgangspunktet er eit definert behov, det krever ei ideologisk motivering og politiske vedtak, og planleg-

ginga må førast ut i livet etter (i siste instans) språkinterne prinsipp. Den funksjonen og den slagkratta terminologisk språkplanlegging har, heng såleis saman med den sosiale ramma terminologiarbeidet inn går i i ulike samanhengar. Analyserer vi samanhengen mellom ideologiske og økonomiske vilkår for terminologisk språkplanlegging i Norden, vil vi truleg finna store variasjonar. Det skulle vera mogeleg å abstrahera i alle høve tre ulike modellar som kvar på sin måte er illustrerande:

- 1) Offentleg styring og finansiering kopla til «ekstrem» og kultur-politisk grunngjeven purisme. Det mest typisk dømet i Norden er Island.
- 2) Fråvære av offentleg engasjement, kopla til länordsliberalisme, språkleg «laissez-faire». Det mest typiske dømet er Danmark.
- 3) Offentleg innblanding via blandingsoekonomiske prinsipp, kopla til «ambivalent» purisme. Det mest typiske tilfellet er norsk oljeterminologi – som eg ikkje her vågar å gjera til typedøme for norsk terminologiarbeid under eitt. Grunnlaget for å kalla den norske purismen «ambivalent» og ikkje «moderat», er at det opp-lagt er ein kontrast mellom vanlege haldningar i norsk offentlegheit til innlåning frå engelsk, og den reelle bruken av engelsk, både innanfor allmenspråklege og fagspråklege samanhengar. Det gjeld òg ulike haldningar til ulike typer lån, t.d. rettar puris-men seg i svært liten grad mot latin og gresk i fagspråkssaman-heng.

Det er vanleg å kopla den danske modellen til ein overordna internasjonalistisk ideologi, og den islandske og norske til ein nasjonalistisk, men kanskje i ulik styrkegrad. I denne samanhengen vert spørsmålet om domene særleg aktuelt, og eit grunnleggjande spørsmål er: Bør terminologisk språkplanlegging siktta mot å halda engelsk ute frå alle/nokre aktuelle bruksområde, og kva må i så fall til av innsats frå samfunnet si side? Eller kan/bør målet avgrensast til strukturvern, å sikra at det vert utvikla nasjonal terminologi, som oppfyller visse definerte språkstrukturelle krav, og som kan stillast til disposisjon for særleg kulturinteresserte spesialistar? Dese spørsmåla heng sjølvsagt nøyne saman. Ein kan påstå (som hypotese) at strukturell laissez-faire (länordsliberalisme) har domenetap som naturleg konsekvens. Dette er eit svært vanleg syn, og aktuelt i t.d. den norske debatten om kampen mot anglo-norsk. Eller ein kan

hevda at ein v
1991:133). N
modell vil vi a
I dei siste åra ha
norsken, særleg innan
ring og livsstil. Men like
talet, har terminologiske felt s
trum for denne interessa. Dette
hadde sterkest sosial prestisje, og o
særleg *nasjonal* prestisjefunksjon. Sosiolegen Einar Flydal analyserte
i 1983 språksituasjonen i lys av modellar for kolonisering (Flydal
1983), og såg blandingsspråket på kontinentalsokkelen som eit bru-
hovud for norsk domenetap i ein større samanheng. Norsk språkin-
teressert opinion delte denne uroa.

Frå 1984 har det som kjent gått føre seg ei språkleg fornorsking av
oljeverksemda, parallelt med den *økonomiske* fornorskinga. Større og
større delar av næringa har såleis fått karakter av regulær norsk
industriarbeidslass, under norsk politisk og økonomisk kontroll,
med norsk personell og norsk som arbeidsspråk. Terminologien er
av-amerikanisert og morfologisk sett heilt uråd å skilia frå vanleg
norsk kvarldagspråk:

vakthu	— — >
drivør	— — >
drivørshylse	— — >
boreassistent	— — >

Statens eige oljeselskap, Statoil, har stått sentralt på begge desse områda. Dette, med Jørn Lunds (1991:135) ord «så vidt jeg forstår veldigkede prosjekt med norsk oljeterminalog» kan dermed gje materiale for ein nøgnare analyse av dei vilkår og føresetnader som skal til for at terminologisk språkplanlegging skal få gjennomslag på alle nivå, frå politikk til implementering. Dei viktigaste ramme-vilkåra ligg i det som Jørn Lund (1991) summerer opp i titelen «Statsstyring, markedsmekanismer og brugsbehov». Mi tolking av denne prosessen vil vera om lag slik: Eit dominerande kulturpolitiske grunnsyn – vern om norsk språk – vert teke opp av Statens oljeselskap og gjort til verkemiddel i eit overordna program for å få nasjonal kontroll, dvs. politisk og økonomisk, over ein heilt sentral sektor av nasjonaløkonomien.

Det ville knapt ha vore mogeleg for den norske staten å gå inn i nokon konfrontasjon med dei multinasjonale oljeselskapa på eit reinkultурpolitisk grunnlag. Dette ville heller ikkje ha vore politisk akseptabelt i det norske samfunnet, fordi det først ein lang tradisjon for å identifisera statssyrt språkpolitikk med statsstyrt økonomisk politikk. Den direkte statlege språkstyringa hadde komme i ein viss miskredit som følge av dei mange rettskrivingsdebattane i dette hundreåret. Det var ikkje statleg reguleringsspolittikk som stod ster-kast i det politiske biletet rundt 1980, og kampen for politisk og økonomisk kontroll over oljenæringa var politisk kontroversiell, heilt inn i Stortinget.

Den kulturpolitiske motiveringa for terminologisk fornorsking kom såleis til å gå hand i hand med andre typer argument. Kommunikasjon på norsk vart definert som eit vilkår både for tryggleik og ikkje minst konkurranseridning i favor av norsk næringsliv. Dette siste området har vel knapt komme særlig tydeleg til overflata, men bør ikkje undervurderast. Det er heilt opplagt at norske verksmedarbeiter kunne få lettare arbeidsvilkår når meir av kontraktsfor-handlingane kunne gjennomførast på norsk, og bruk av norsk kunne danna ei norm som andre oljeselskap måtte følgja dersom dei ville få innpass på norsk sokkel. Kulturpolitikk kunne altså utnyttast i ein økonomisk strategi og kombinerast med «brugsbeho» (Lund) av ikkje-språkleg og ikkje-kulturell art. Oljespråksfornorskinga fortener såleis karakteristikkene

halvstatlig terminologiarbeid. Staten setter sin overordnede språkpolitikk ut i livet, ikke over offentlige budsjett, men gjennom et «statskapitalistisk» styringsinstrument. Altså er dette i bunn og grunn bare en språklig ekvivalent til norsk sosialdemokratisk blandingsekonomi, der staten riktignok er en sentral aktør, men underlagt kapitalistiske lover (Sæbø 1992).

Ein kan gjerne seia at nasjonalisme er drivkrafta bak ein slik språkpolitikk. Men det er ikkje like opplagt at «nasjonalisme» her kan stillast i motsetnad til «internasjonalisme» på det praktiske planet. Det vi ser tendensar til i dag, er at denne fornorskingsspolittiken møtest med eit sterkare behov for internasjonalisering. Interessant nok har dette begynt å slå gjennom som språkpolitikk på større delar av den norske kontinentalsockelen. For Statoil er internasjonalisering eit mål, derfor dreiar språkpolitikken i selskapet – etter det

vi veit – mot engelsk att. Men hjå nokre multinasjonale selskap er norsk språk inkorporert i ein nokså medviten strategi for «bedriftsintern kodeveksling» – norsk språk på norsk sokkel, engelsk i verksmeda elles.

Det er såleis dekning for Lunds karakteristikk «vellykket», men berre på nærmere definerte vilkår. «Vellykket» tyder ikkje at gjennomslaget for norsk på sokkelen vart – eller vert – totalt. Heller ikkje tyder det at alle norske avløysarar harmonerer med prinsippa for god termdanning. Men for det første illustrerer prosjektet verden av «selektiv», (sektoriel) språkrokt. Dette var ingen allmenn kampanje mot länord eller spesielle typar av länord, men språkrokt innanfor eit presist avgrensa område, med reelle kommunikative behov, men samstundes med stor kulturell og sosial symbolverdi. For det andre galldt fornorskinga forpliktande bruk i ein kontekst av «total kommunikasjon». Terminologien vart implementert under kontroll av språkfolk. Tekstane, dvs. språkbruken omkring terminane, var like viktig som terminane sjølv. Og for det tredje gav det bedriftsinterne politiske mandatet ei større tyngd til språkfolka i prosessen enn det som er vanleg standard i terminologiske arbeidsmodellar. Alt i alt kan ein seia at nokre av rammevilkåra var ekstraordinære og resultatet av heilt uvanleg gunstige økonomiske vilkår. Den «blandingsøkonomiske» modellen kan såleis ikkje på nokon måte gjerast universell.

Det ville derimot vera heilt gale å hevda at fornorskinga bygde på subjektivt opplevede ønske frå brukarane sjølv. Den negative sida av at oljespråket er morfologisk likt vanleg daglegspråk, er at fornorskinga effektivt har reinsa språket for alle emotive og gruppedentifiserande kjennemerke. Språket taper dermed ein viktig kvalitet for brukarane sjølv. Dessutan tenkjer kvalifiserte fagfolk på sjansane for internasjonal karriere, og vil sjølv sagt ikkje finna seg i å verta språkleg handikappa. I fornorskinga av oljespråket har det heile tida vore ein sentral premiss at fornorsking vil føra til funksjonell tospråklegheit, og ein har argumentert med at auka morsmålspråk vil ikkje lukkast.

Ein annan viktig lærdom kan vera at språkplanlegging ikkje høver for kulturell sponsorverksem, og dersom språkplanlegging berre vert gjennomført i den grad ho vert sponsa, så er det ineffektiv språkplanlegging. Det har t.d. enno, etter snart ti år,

Winnjörn

ikkje lukkast å finansiera ei norsk oljeordbok med definisjonar. Forklaringa på dette er at ei slik ordbok berre ville vera eit kulturpolitiske monument, og ikkje eit reelt nytteverktøy i praktisk bruk.

Som ein kontrast til den modellen for terminologisk språkplanlegging vi no har sett på, kan vi ta for oss den debatten om språklæring og språkblanding som har meldt seg mellom norske lingvistar i kjølvatnet av Norsk språkråd sin kampanje mot anglonorsk. Det fagspråklege perspektivet har vore mangelvare hjå dei som har kritisert kampanjen, og det er eigentleg litt overraskande at perspektivet så snevert har vore lagt på omsynet til språkstrukturen. Hovudargumentet for kritikarane er at prosenten av engelske lån i norske allmennspråktekstar er så liten at denne låna ikkje utgjer noko trugsål mot strukturen i norsk. Altså er ikke norsk eit truga språk, og altså er språkrådkampanjen overdriven og bygd på fordommar (Hovdhaugen 1991, Vinje 1991). Merkeleg nok har ikkje kritikarane av denne kampanjen trekt den konsekvensen som synast logisk, nemleg at terminologisk fornorsking òg har vore basert på eit like illegitimt og fordomsfullt grunnlag. Det botnar vel i at argumentasjonen i denne kritikken lett vert sirkulær: Dersom det er sant at det engelske innslaget i norsk er beskjedent, så kan jo planlagd motarbeidning vera ei av årsakene til det. Denne typen meir eller mindre «moralistiske» haldningskampanjar har eit grunnelement felles med rasjonelt grunngjeven planlegging, nemleg språkleg bevisstgjering. Og då høyrer det med å erkjenne at den *pragmatiske* effekten av engelske innslag i morsmålet kan vera sterkare enn det den *kantitative* styrken skulle tyda på.

Ved å gå inn på spesifikke språkbruksområde av typen norsk dialekspråk kan ein få eit bilet av språkbruksvanar i eit *totalmåla* der menneske lever store delar av sitt yrkesaktive liv, og der *terminologien* innanfor eit fagområde dermed pregar språkvarane og dagleglivet til individet på ein gjennomgripande måte. Skiljet mellom *tem og allmennord* er eit heilt nødvendig teoretisk skilje, men kontakten mellom termar og allmennspråk er svært tett i slike avgrensa tekstar. Terminologiaribeidet på øjeseftoren kan på sett og vis jamførast med den *íslenske* modellen, både når det gjeld styrken i den ideologiske motiveringen, dei økonomiske ressursane som vert sett inn, og den tette integrasjonen mellom fagterminologi og «daglegssfæren».

IV Allmennspråkleg og fagspråkleg korpusplanlegging – konflikt eller konvergens?

Som neitt ovenfor er ikkje dei grunnleggjande måla og motiveringane for språkplanlegging (i tydinga språkvern) og for terminologi samanfallande, prinsipielt sett. Den teoretiske distinksjonen mellom allmennspråk og fagspråk heng saman med latente og aktuelle skilje både på eit *institusjonelt* nivå, kven har ansvaret for kva, og på eit *metodisk* eller teknisk nivå. Det viser seg òg ofte at konflikten slår ut på nivået korpusplanlegging, dvs. om termar skal normera etter andre prinsipp enn allmennord. Jamfør desse motsetnadspara:

SPRÅKPLANLEGGING I ALLMENNNSPRÅK FAGSPRÅK	
mål	språkvern
synsvinkel	fagekstern
verdisett	kultur
språkideologi	purisme
språksyn	sosiolingvistisk

På det teoretiske nivået går det an å sjå allmennspråk og fagspråk som to átskilde system (t.d. Haarala 1983) eller ein kan sjå fagspråk som eit delsystem under allmennspråket slik t.d. språkplanleggingsteori i Estland argumenterer for (Saari 1989). På det praktiske og institusjonelle planet kan ein spørja om det finst motsetnader mellom metodar og arbeidsformer mellom terminologiaribeid og allmennspråkleg arbeid, som vi har nemnt tidlegare. I Estland har desse to dimensjonane vorte sette i sammenheng. Det at fagspråket vert handsama som subsystem av allmennspråket, fører til at ein der organiserer terminologiarbeidet i felt tilknyting med organ for allmenn språkrøkt. Det same gjeld vel Island.

Når dette spørsmålet er ein gjengangar i litteraturen, så må det tyda at dette skiljet ofte vert aktualisert, og at det i alle fall for terminologar vert opplevd som eit problem (jf. og Myking 1989). Til og med på Island finn vi uttrykk for dette. Den íslenske terminologen Sigurður Jónsson (1989) stilte spørsmålet «Är kravet på neologis-

mer ett hinder for terminologiarbetet?», og hevdar rett ut at allmennspråklege verdier og prinsipp kan vera eit hinder for effektivt terminologiarbeid etter terminologifaglege mål:

Man har kort og gott ikke varit klar over behovet av terminologisk arbete eftersom man har en lång tradition av neologismar etter normer som mange tycker har varit nyttige och i fullt samsvar med den rådande språkpolitiken. För termerna belöver man inte använda några importrade metoder eftersom de endast räknas som en del av det allmänna ordförädet liksom alla andra ord och därför bör kunna följa samma lagar som dessa. Så länge man har denna syn på saknen kan man inte vänta sig att man kommer att inse att det i isländskan som i andra språk finns ett specialiserad ordförärd som följer andra reglar än det övriga språket (Sigurður Jónsson 1989)

På det språkideologiske nivået vert eit «sosiolingvistisk» grunnsyn av og til sett opp som møsetrad til eit «instrumentalistisk». Dette gjeld i modellar som skal gje eit ideologisk totalbilete av språkplanlegging, dvs. på alle språknivå, såleis t.d. Bull 1991. Det sosiolingvistiske språksynet tek etter denne modellen omsyn til at språket har fleire funksjonar enn den referensielle, medan det instrumentalistiske språksynet då skal gå ut på at språket uteukande er eit kommunikasjonsmiddel. Eit slikt instrumentalistisk språksyn inneber at språket både kan og bør effektivisera, rasjonalisera osb. gjennom planfaste og rasjonelt grunngjevne inngrep, som må formulerast teoretisk.

Tilsynelatande fell terminologiarbeidet ut frå sine grunnleggjande mål inn i denne instrumentalistiske ideologien. Dei døma på norske objetemar vi gav ovanfor, kunne nyttast som illustrasjon på det. Leiande terminologar, mellom dei Wüster sjølv, har interessert seg for «instrumentalistisk» orienterte språkplanleggingsteoriar (t.d. av typen Valter Tauli), som i dag stort sett har mist all autoritet i språkplanleggingsteorien. Dette kan lett forklaraust ut frå historiske tilhøve, men er likevel ikkje representativt for terminologisk teori i dag. Ingen typisk språkplanleggar vil heller argumentera mot at særlig *semantisk* eintydigheit er ein verdi og eit nødvendig krav i spesifikke samanhengar. Teoretisk er det derfor absolutt meir tilfredsstillande å siå fagspråk som eit delsystem av allmennspråket, og dessutan fremjar eit slikt syn betre kommunikasjonen mellom desse to språkvitskaplege arbeidstelta.

Som dømet Island viser, vert debatten om kultur versus kommunikasjon unngåalet ein debatt om sjølv *ordnormeringa*. Fagspråkleg ordtilfang er underlagt sterkare krav til standardisering og forpliktande bruk enn allmennspråkleg. Dette legg sterkare restriksjoner på leksikalsk kreativitet og morfoloisk mangfald, og nett derfor vert det så viktig korleis grensene for t.d. puristiske prinsipp vert dregne. Her ligg det ein kime til konflikt, presist formulert t.d. i kanadisk teori:

[...] la normalisation terminologique est souvent associée à un besoin de protection d'une langue que l'on considère menacée. Il va sans dire que l'aspect de l'uniformisation sur le plan technique est également recherché. Une normalisation de cet ordre n'est pas suscitée par la présence d'ambiguités dans les rapports notion/denomination, mais plutôt par l'hétérogénéité d'une terminologie farcie d'emprunts, de calques, d'argot d'atelier, de créations ad hoc, etc; elle s'inscrit dans le cadre d'une politique d'aménagement linguistique (Picard 1984:132)

Døma som Sigurður Jónsson gjev, tyder på at allmennkulturelt motivert purisme står svakare i islandsk fagspråkarbeid enn i islandsk språkplanlegging under eitt. Men det går an å finna eit langt på veg analogt tilfelle i norsk, nærmere bestemt i debatten om nynorsk ordnormalering på 1980-talet og det nesten totale fråværet av fagspråklege perspektiv i den. Dette ordskiftet stod om den selektive purismen som rammar ord med visse dansk-tyske affiks i nynorsk, men som dei siste åra er kraftig liberalisert. Mange slike ord er vanlege og viktige i fagspråk. Nokre spreidde døme frå norsk dataterminologi (Norsk dataordbok 1987) viser at omsynet til *tradisjon* kan føra til at bokmåls- og nynorskekvalentane får heilt ulik motivasjon: BM *nøyaktighet* = NN *gramsentid*. Korrespondansane vert m.a.o. ugjennomsiktige, noko som ikkje er uproblematisk i ein standardisert, fagleg kontekst. Derfor ser vi at same ordbok unngår tradisjonelle variantar der det er mogeleg: BM/NN *databehandling*, eller til og med representerer ein «spydspiss» for liberalisering i forkant av den offisielle: BM *legnaddresserbar* = NN *teikhadresserbar*.

Lærdommen av dette er at terminologiplanlegging i samsvar med kulturell tradisjon er svært vanskeleg der pragmatiske og økonomske omsyn taler mot. Kontrasten mellom norsk objetterminologi

og nynorsk terminologi er stående. Den første typen har framgang fôrdi han kan utnyttast i teneste for nasjonaløkonomiske interesser. Den siste typen byggjer heile sin eksistens på eit kulturpolitiske grunnlag alleine. Resultatet for nynorsken sin del er eit totalt tap av domene på det teknologiske, administrative og økonomiske fagområdet, medan han er kraftig «overrepresentert» på det skjønlitterære. Det er altså heilt umogeleg å lausiva korpusdimensjonen frå statusdimensjonen.

Spørsmål om det gjeld ulike prinsipp og retningslinjer for utforming av termar og allmennord, er såleis allmenngyldig på eit teoretisk nivå, men *svaret* er kulturspesifikt. Terminologisk teori, representert ved Wüster, hadde eit svært optimistisk syn både på omfanget av kva som var mogeleg å normala, og på kva normeringsprinsipp det var mogeleg å få gjennomslag for. Nyare teori er mykje meir pragmatisk, og tek mykje meir om syn til kulturspesifikke orddanningsvilkår. ISO 704 uttrykkjer såleis eit minste felles multipium på eit svært allment plan:

A term should

- be linguistically correct [dvs., JM] conform to the norms of the language in question [dvs., JM] reflect, as far as possible, the characteristics of the concept which are given in the definition
- be concise
- permit, if possible, the formation of derivatives (ISO 704, 1987:12f.)

I terminologisk orddanningsteori er det særleg diskusjonen om omgrepet *motivasjon* (ISO 704: «accuracy») som viser kor innovasjonen omsyner *kommunikasjon* og *purisme* er i kvarandre. Frå terminologisk side legg ein vekt på at termen har ein *kognitiv* og *komunikativ* funksjon. Termen gjer omgrep «kommunikable», det er via termen omgrepet kan brukast i kommunikasjon (tekst, innkoding, avkoding). Dette prinsippsynet har ført med seg teori om korleis termar bør formast ut for å ta vare på denne funksjonen på beste måte. Sentralt står prinsippet om *gjennomsikt*, eller transparens, motivasjon, størst mogeleg samsvar mellom innhald og

uttrykk. Motiverte (gjennomsiktige) termar gjev etter denne teorien lett tilgang til omgrepet, og fungerer dermed kommunikativt best.

Fra allmennspråkleg side vert «gjennomsiktig» ofte identifisert med «heimleg», altså kopla til ein puristisk argumentasjon. Argumentet om gjennomsikt fungerer ofte som ei *støtte* for kulturelle omsyn: Ord laga av «heimlege» element er lettare å forstå (avkoda), og bør dermed prioriterast.

Denne koplinga av og identifiseringa av gjennomsikt og purisme er eit felles element for terminologisk teori og normaliv språkret. Argumentet har ein lang historie, jf. t.d. den tidlege danske puristen representert ved m.a. Ørsted. Ei samanlikning av Ørsteds orddanningsprinsipp med t.d. ISO 704 ovanfor viser tydeleg korleis prinsippa har felles røter i europeisk rasjonalisme:

Ordene skal være sande, ikke indgje false forestillingar De skal betegne, ikke beskrive.
[...]

Ordene skal være «frugtbare», dvs. tilgängelige for afleching og sammensæting.
Ordene skal være lette at utsale. Ordene skal kunne føjes i overensstemmelse med nationalspråkets almindelige regler (sifert etter Lund 1991:125)

I denne samanhengen ser vi bort frå dei problema det byr på å definera kva orddanningsmekanismar som *produserer* gjennomsiktige ord. Prinsipielt er det svært problematisk å setja likskaps-teikn mellom gjennomsikt og morfologisk gjennomsikt. I nordisk samanheng ser det likevel ut til å vera mogeleg å stilla opp ein skala der kravet til gjennomsikt først og fremst materialiserer seg som eit krav til morfologisk motivasjon, dvs. bruk av *produktive morfologiske mekanismar* (inkludert morfologisk komplekse omsetjingslånn). Ein svært grovhoggen modell basert på omgåpet «elektronisk (rekne)maskin som kan arbeide med store mengder data automatisk» (Nynorskordboka) kunne t.d. sjå slik ut:

EKSTREM PURISME	AMBIV. PURISME	LIBERALISME
GIENNOM- SIKT	SVAK	OPTIMAL
Ordtype	Kontord	Samansett./avl./ Direktelån/ omsetjingsslån
Motiva- sjon	diaktron/partielt morfologisk	fullt morfologisk

ugjennomsiktig/ partietl. morf.

teldå (far.) datamaskin (no.) computer
tölva (isl.) datamat (da.)

Denne modellen gjer sjølv sagt ikkje krav på å vera språktypologisk fullgyldig. Eg meiner likevel ei samanlikning mellom islandsk og skandinavisk ordlåning burde gjeira det mogeleg å visa ein sterkt samanheng mellom sterkt purisme og auka frekvens av dialekton og fonetiske orddanningsmønster. Slike motivasjonsmønster kan sjølv sagt sjåast som ein kulturell gevinst, i tillegg til at dei tilfredsstiller prinsippet om språkleg økonomi. Dei har tradisjonelt hatt låg status i internasjonal terminologisk teori og er lite nytta i svensk, dansk og norsk teknisk orddanning, men er høgt verdsett i islandsk (t.d. Óða 'jetfly', jf. Jón Hilmar Jónsson 1988).

V Terminologisk språkplanlegging: «Lettare» enn allmennspråkleg?

Terminologisk språkplanlegging utgjer eit delområde av den totale språkplanlegginga som kan tenkjast i eit samfunn, på mange måtar det aller viktigaste. Når det vert stilt spørsmål ved om språkplanlegging i det hele er «mogeleg», så er det lettast å visa til terminologiarbeidet i vedkommande samfunn, fordi dei fleste samfunn kan visa til slikt arbeid i ei eller anna form. Ein kan også argumentera for at terminologisk språkplanlegging er «lettare» enn anna språkplanlegging, fordi ein arbeider med «kognitiv» språkbruk. Ein kan hevda at ein i avgrensa, faglege kontekstar lettare kan kontrollera alle

faktorane som inngår, frå grunnprinsipp til implementering. Haldningskampanjar som rettar seg mot meir «ekspressiv» språkbruk, står i kontrast til dette.

Med eit lite blikk på dei økonomiske og sosiale omformingane som no går føre seg i Europa, kan ein likevel ikkje nett påstå at terminologisk språkplanlegging er «lett». Med EFs indre marknad, som Norden no vert ein del av gjennom EØS-avtalen, vil arbeidet med å sikra nasjonalspråka eit minimumsdomene komma under sterkare press. Dei modellane vi kan henta frå nordiske samanhengar, viser at det går an å oppnå viktige resultat, både «symboliske» og «realle». Men ein vil også lett sjå at dei modellane vi har diskutert, vanskeleg kan gjerast universelle. Den frie marknaden oppmuntrar ikkje til å veva dei nordiske nasjonalpråka inn i strategiar for å sikra nasjonal kontroll over sektorar av økonomien. Ein kan ikkje komma utanom det faktum at terminologisk språkplanlegging er avhengig av ei større kulturpolitisk mobilisering i dei nordiske samfunna. Samstundes kan erfaringar frå nordisk terminologiplanlegging gje viktige prov på kva verdi ei slik kulturell mobilisering har. Konsekvensen av å ikke satse dei resursane som trengst, treng knapt noka døfting i eit forum som dette.

Litteratur

- Bull, Tove 1991: «Prinsipp og ideologiar bak norsk rettskrivningsnormering», Sandøy m.fl. 1991
- Flydal, Einar 1983: *Oljespåk*, Universitetsforlaget
- Haarala, Risto 1983: «Språkvård och terminologi», *Språk i Norden* 1983
- Hovdhaugen, Even 1991: «Nasjon og språk», *Språklig samling* 34/1991
- ISO 704: *Principles and Methods of Terminology*, 1987 ISO 1087 *Terminology – Vocabulary*, 1990
- Jón Hilmar Jónsson 1988: «Tendenser og tradisjoner i islandsk orddannelse», *Språk i Norden* 1988
- Lachaud, Michel 1986: *Möglichkeiten der internationalen Terminologienägung*, Hildesheim: Olms
- Lund, Jørn 1991: «Statstsyring, markedsmekanismer og brugsbehov. Om lærordsproblemet: Forholdet mellom purisme og liberalisme i de nordiske sprog», Sandøy m.fl. 1991

Myking, Johan 1989: «Cultural policy or specialized communication? Norwegian oil terminology in the eighties». Fallenstein/Ropeid (Herausg.): *Sprachpflege in europäischen Ländern*, Germanistisk institut, Universitetet i Bergen

Picard, Diane Duquet 1984: «La normalisation terminologique: un outil à parfaire», *Travaux de terminologie* 4, Université Laval, Québec

Saari, Henn 1989: «Die Fachsprachlehre im Rahmen der estnischen Theorie der Schriftsprache», Laurén/Nordman (eds.) 1989: *Special Language: From Humans Thinking to Thinking Machines*, Clevedon-Philadelphia: Multilingual Matters

Sandøy, Helge m.fl. (red.) 1991: *Språkdidaktologi og språkplanlegging i Noreg*, Universitetet i Bergen, Nordisk institutt

Sigurður Jónasson 1989: «Är kravet på neologismer ett hinder för terminologiarbetet?», *Terminologi, etik og vidensteknik*, Værde 1990 (=Nordterm 3)

Sæbøe, Randi 1992: *Norsk språk i møte med en anglo-amerikansk kultur – En sosiologisk analyse av språkbruk i Nordsjøen*, prosjektrapport, Universitetet i Bergen, Norsk termbank

Vikør, Lars S. 1988: *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*, Oslo: Novus Vinje, Finn-Erik 1991: «Norsk er ikke truet av engelsk!», *Skoleforum* 16/1991

Marianne Nordman

Fackspråklig språkplanering

Inledning

Med språkplanering förknippar man vanligen ingrep där man fastställer t.ex. standardspråk, undervisningspråk eller ortografi. (Se Sjögren 1979: 120 f.) Uttrycket *fackspråklig språkplanering* för i första hand tankarna till terminologi och terminologiskt arbete. På det området har man av tradition arbetat med standardisering och regelrätt planering. Men en närmare inblick i det fackspråkliga området visar, att en språkplanering sker också utom den terminologiska verksamheten.

I och för sig är tanken på språkplanering inte ny. Redan filosofer som t.ex. Bacon och Descartes på 1600-talet befattade sig med frågan att skapa ett stabilt medium för vetenskapligt tänkande och att överföra kunskap i en form fri från det naturliga språkets vighet (Johnson 1990: 3). Spår av denna strävan ses just i det terminologiska arbetet, men det har satt sina märken också inom icke-terminologiska sektorer av fackspråket.

Arbetet med konstgjorda språk (termen ur Sjögren 1979) (*artificial languages*) koncentrerades länge på språk som esperanto och Interlingua. Johnson dock mot har dragit nytt av t.ex. Ogden's *Basic English* (1932) när han i samarbete med andra skapade sitt *seaspeak* (Johnson 1990: 5).

Den fackspråkliga språkplaneringen i dag syns klarast och bäst i minilekterna. Man kunde t.o.m. påstå att det är just hos dem som vi här en verklig effektiv fackspråklig språkplanering. Då bortser man medvetet från det specifikt terminologiska arbete som sker inom fackspråk i gemen.

Minilekter

Minilekterna är var och en för sig betydelsemässigt kopplad till ett starkt begränsat innehållsområde. De har normalt ett ordföråd som

Sfra - vaff 4 / 1993

«En særdeles slov kulturpolitikk» – intervju med en forsker

– *Hva slags språtkompetanse krever*

en bildetelefon av brukeren?

– Man slår nummeret og trykker på «Send»-tasten, nesten som på en vanlig telefon. Det er i grunnen alt man må kunne. Men skal en unntye alle de mulighetene bildetelefonen gir, må en kunne lese og forstå en del tekst.

– *Hva slags tekst er det?*

– Det er tekst som brukeren får på skjermen (husk at denne telefonen har skjerm!). Det dreier seg om *menyer, hjelpetekster eller meldinger*.

En meny er ei liste over valgmuligheter, der en velger hvordan en vil utnytte apparatet. Hjelpetekst er instruksjoner («Hvordan går du fram?»), som man kan finne ved å velge i en meny. Meldinger er opplysninger som apparatet gir brukeren underveis, for eksempel «Opprett» eller «Ringer». Hjelpetekstene er de mest omfattende.

Hjelpe teksten forteller blant annet hvordan en kan kople til mikrofoner, justere lyd- og bildekvalitet, kople inn ekstra høgtalere og kamera og liknende. En del brukere vil kjenne igjen dette fra datamaskiner, telefoner og andre kontormaskiner.

– *Hvor mye tekst kan det alt i alt være tale om?*

– Et stoks datalager som brukeren ikke kan endre. Konkret består den av ei plate på 4 X 4 mm som kan lagre 256 000 tegn. Det er i grunnen hele den tekniske siden av saken.

Arbeider er utført dels her ved Televerkets Forskningsinstitutt, dels av en ekstern oversetter, dels ved Tandberg Telecom. Jeg kan ikke tallfeste kostnadene, men det dreier seg om noen få tusen kroner.

– *Tilhake til det tekniske – det er*

den norske versjonen?

– Vi bygde på den engelske versjonen, og det var nødvendig å gjøre noe

alt så ikke slik at mystret «forstår» og «snakker» bare ett språk – engelsk?

– Nei, på ingen måte. Signala for bildetelefonen overføres på telenettet, som ikke er språkbundet. Den språkbundne delen er bare et dataprogram med korte tekster som ligger inni telefonen. De legges altså inn av produsenten med et tekstbehandlingsprogram.

– *Hjem tok initiativet til å utvikle den norske versjonen?*

– Det var Televerkets Forskningsinstitutt som tok initiativet. Instituttet har inngått en avtale med Tandberg Telecom, som vil videreføre og vidlikeholde en norsk versjon.

– *Er dette et nyttek for at Televerket som norsk statseid fører en bestemt kultur- og språkpolitikk?*

– Hva som er Televerkets politikk, kan jeg ikke uttale meg om. Men ser vi på det abonnementstyret som Televerket selger, for eksempel gjennom TBK AS, ser vi at en går ganske langt i å formørke og tilpasse utstyr for det norske markedet.

Statens politikk kan se ut til å være at man ikke skal utnytte de muligheten tilverket gir for å kreve språktilpassing av teknologien. Dette syns jeg personlig er en svært stor kulturlitikk.

– *Det må du forkare nærmere.*

Innholdet i arbeidsmiljøloven § 17 er at der det ikke foretaktes spesiell allopltering av arbeidstakere, skal dokumentasjon og annen nødvendig informasjon foreliggje på et språk alle forstår – altså norsk. Slik tolker Odd Friberg bestemmelsen i sitt standardverk om loven. Men dette håndheves jo ikke.

– For bildetelefonen – og PD-er og vanlig navigasjonsutsstyr – kunne en

altsa krevd en norsk språkversjon. Siden slikt utstyr vil bli anskaffa av firma og institusjoner, vil det også bli brukt av ansatte uten spesialopplæring. Men krav som dette avstår myndighetene fra å stille, noe som blir ekstra påfallende fordi private utenlandske bedrifter som Rank Xerox og IBM tilpasser sine produkter til norsk uten å bli tvungen! Serviceløs slørt er derfor etter min mening ikke en sterkt karakteristikk.

– Du sier altså at vi med loven i hånd kan kreve språklig tilpassa teknologi på arbeidsplassen. Men den som står til lyd for dette, får snart merke motstand – både hos bestyrkingstaker og fagfolk?

– For ikke-sakkynnidige er det vanskelig å vurdere gehalten i fagfolks argumenter. Fagfolk kan hevde at økonomske og tekniske forhold vanskeliggjør eller umuliggjør språklig tilpassing av teknologi. Men Tandbergs bildetelefon er et praktisk prøvesykke som viser at det verken er spesielt tidkrevende, spesielt dyrt eller særlig komplisert å lage en norsk utgave av moderne teknologi.

Et annet vanlig synspunkt er at det ikke er behov for andre versjoner enn engelsk. Men vi veit mye om hvordan språk forsvinner: Et viktig steg på vegn mot språkdød er at et språksamfunn invaderes av et fremmed prestisjesspråk på livs- og samfunnsområder som knyttes til utvikling, framskrift, velstand og makt. Dette er biare realiteter for mange minoriteter. Og i den internasjonaliserte informasjonsalderen kan sjøl ganske store språksamfunn lett bli minoriteter.

Hvis man ønsker å bevare norsk, får man passe på at norsk holder stand også på de områdene der utviklinga går

raskest. Det formelle grunnlaget er jo 1 ordent.

– Mange ser internasjonalisering som en forutsetning for at velferds-samfunnet skal kunne føres videre. De mener at vi bør unngå å skape «frifront» og for eksempel ikke kreve nasjonaltilpassing av teknologien. Hvorfor bør vi etter dit syn ha norskepråklige versjoner av teknologien?

nynorsk versjon av bildetelefonen fått for nynorsk.

– Kan du si noe om pris- og markedsutvikling når det gjelder teknologi som etter hvert får masseutbredelse – som PD-er, bildetelefoner og navigasjonsutstyr?

– I en tidlig fase, når utstyret er dyrt, er det bedriftene som har råd til å betale, og de betaler. Senere går prisen ned, og utstyret får større utbredelse. Det har vi sett ved personlige datataskiner, og det vil gjenta seg med bildetelefoner. Bedriftene betaler også for norskepråklige versjoner, enda et hvilket som helst firma har mindre behov for brukerstøtte enn en forbruker har.

Det mangler lovreglen for språkversjoner på forbrukermarkedet. Men hvis reglene i arbeidsmiljøloven blir praktiserter de skal følges, nemlig i firmamøne og på arbeidsplassen, vil markedsføring med og norske versjoner bli noe sjølsagt også for forbrukermarkeder.

Jeg vil anta at det samme gjelder for navigasjonsutstyr.

Det ser altså ut til å være slik at vi ved å ivaretake hensynet til arbeidsmiljøet også kan sikre kulturpolitikken.

Dag Finn Simonsen

– Man kan være både «jærbu og europe». Teknologien er ikke engelsk av natur, og det er enkelt å gi den en annen språkdikt. Spesialistmiljøene må gjerne få bruke det språket de vil, men når vi snakker om «masseutstyr», blir det en annen sak. Se på franskmenneske. De har skjønt at språket er en viktig kulturell identitetsmessig og sosialøkonomisk faktor. Derfor slåss de så aktivt i GATT for tida for at det skal være lov å ha et kulturpolitiske sjøforsvar enda dette virker konkurransesvindende.

– Er det bare i Norge at spørsmålet om språklig tilpassing av ny teknologi står på dagsordenen? Og hvorfor er mulighetene for minoritetsspråk som nynorsk?

– Portugal og Tyskland er land som krever språktilpassa versjoner av bildetelefonen, og Tandberg har utvikla ellers holder på å utvikle slike for disse landa. Dette er altså ingen særnorsk kappe. Det krever arbeid og kostar penger å holde styr på og ajourføre flere versjoner, og omsetningen ville neppe forsvere det.

Men tenker en på hva det offentlige bruker på støtte til samisk, kan man jo spørre om det ikke ville vært vel anvendte penger å investere for eksempel 100 000 offentlige kroner i en samisk versjon av bildetelefonen. Effekten på samisk identitetsfølelse ville antakelig bli stor; samer ville følt at samisk «fulgte med tida». Catalannerne, som nå har fått innført katalansk i stedet for kastiljansk (spansk) i skolen, klarte det fordi de fulgte med eller få foran. De passa blant annet på at tegneserien «Knøttene» alltid kom ut på katalansk før den kom på kastiljansk. Det kaller jeg en offensiv kulturpolitikk!

En liknende funksjon kunne vel en

sak. Teknikken binder landa mer og mer sammen, og det reiser i høgste grad spørsmålet om å opprettholde et språklig mangfold. Vi må ikke la sjansen gå fra oss til å sikre dette mangfoldet. Vi trenger fortsatt en verden som er et sosialt laboratorium med mer enn ett kulturelt utviklingsprosjekt.

Dersom språkkravene kommer, vil produsentene legge inn mange språkversjoner i produktene helt fra starten av. Så kan importøren eller kunden sjølv velge språk.

– Så dette kunne også laft seg gjøre for samisk, og vi kunne kanskje til og med hatt norske versjoner på både bokmål og nynorsk?

– Ja, for den saks skyld. Vi må kunne vente at norske bedrifter utvikler norskepråklige versjoner – dersom de har et marked av betydning i Norge. Men vi kan ikke regne ned at for eksempel Tandberg vil lage flere norske versjoner og ta alle kostnader på sin kappe. Det krever arbeid og kostar penger å holde styr på og ajourføre flere versjoner, og omsetningen ville neppe forsvere det.

[Handwritten signature]

Hva sier arbeidsmiljøloven?

Arbeidsmiljøloven § 17 handller om produksjon, import, salg, utleie eller utlån av tekniske innretninger og utstyr som skal brukes eller ventelig vil bli brukt i virksomheter der loven gjelder. Paragrafens første ledd vedje avsnitt lyder slik:

Det skal følge med nødvendig og leit forståelig skriftlig retting på norsk om transport, oppstilling, hetjing og vedlikehold.

[Handwritten signature]

AVSLUTNING

V

Aksjonen

for

språklig miljøvern

Informasjonshefte
utgitt av
Norsk språkråd

Returadresse:
Postboks 4323 Torslov
0102 OSLO 4

Dette heftet er utgitt av Norsk språkråd som et ledd i

Aksjonen for språklig miljøvern

Norsk språkråd er statens offisielle organ for språkværn og språkdyrkning. Det har medlemmer fra alle de viktigste språkpolitiske organisasjonene, fra universitetene og skoleverket og fra organisasjonene til forfatterne, oversetterne og andre viktige språkbrukergrupper.

Norsk språkråd skal blant annet verne om den kulturarven som norsk skriftspråk og talespråk representerer, arbeide for å øke kunnskapene om norsk språk, verne om enkeltmenneskets språklige rettigheter og gi råd og rettleddning til myndighetene og allmennheten.

Aksjonen for språklig miljøvern er en holdningskampanje som Språkrådet driver med støtte fra Kirke- og kulturdepartementet og Statens informasjonsjeneste. Formålet med kampanjen er å motarbeide unødvendig og uheldig bruk av engelsk i norsk.

Har du spørsmål om aksjonen, om Språkrådet eller om språket vårt, kan du skrive eller ringe til oss.

Ansvarlige redaktører:
Egil Pettersen og Kjell Venås
Redaksjonssekretærer:
Dag F. Simonsen og Helene Uri
Ettertrykk tillatt når kildé oppgis.

2 · 90
Spåk-nytt

Spesialnummer

Kva er Aksjonen for språkleg miljøvern?

Korfor har Norsk språkråd sett i verk ein haldningskampanje mot overdriven bruk av engelsk i norsk?

Slik spor du kanskje, og du legg kan hende til: Er ikkje den engelske påverknaden på det norske språket berre ei uavvendelig følge av den generelle internasjonaliseringa som går føre seg i verda nett no? Ja, er det ikkje berre positivt at vi får nokså få engelske lånord inn i norsken? Er det ikkje så at håndda opnar kulturelle dører? Spritar dei ikkje berre opp det trauste språket vårt?

I denne artikkelen skal vi ta opp alle desse spørsmåla.

Til forsvar for morsmålet

Aksjonen for språkleg miljøvern er ein haldningskampanje til forsvar for morsmålet vårt, norsk.

Ei bølgje av engelsk

Det er slett ikkje til å undre seg over at den internasjonale engelskholgia når våre strender og. For det er – mellom andre ting – tale om ei kulturell mottegje, som heng saman med den leieande stillinga – sonne av dei engelskspråklige landa har bygd seg opp etter siste krigen – kulturelt og på andre måtar.

Engelsken står dessutan sterkt som internasjonalt språk på mange område – i massemedia, i teknikken og vitenskapen, i industrien, i varehandelen og næringslivet, i bank- og finansstellet. Mykje av det engelske språkstoffs kjem til oss som nemningar på nye varer, nye tekniske innretningar o.l. At massemedia, teknikken og vitenskapen har konne til å spele ei stendig viktigare rolle i samfunnet, har i seg sjølv styrkt stillinga til engelsken. Med Aksjonen for språkleg miljøvern siktar vi mot fleire mål.

Norsk er like rikt som engelsk
For det første ønskjer vi å rive sund om nokre få, som før krigen – praktiske vanskår av ymse slag.

Språkrådet har gjennom mange år vendt seg til bedrifter, organisasjoner

den myten at engelsk er eit rikare eller betre språk enn norsk. Vi fryktar for at bruken av mote-engelsk botnar ei kulturell mindreverdskjensle, samstundes som han nærer den same kjensla og fører henne vidare ut. Men den som nedvurderer morsmålet sitt, nedvurderer seg sjølv. Synest ein at norsk er keisamt og utan appell, keiar ein seg helst over seg sjølv.

I nokon monn ser vi nok den positive holdninga til engelsk – ikkje minst hos ungdommen – som eit uttrykk for større toleranse og ønske om ei vidare orientering i verda. Det siste er ei grunnhaldning vi helsar med glede. Men det er ei djup motsetning mellom ekte internasjonalisme og alt som smaker av underdang dyrking av bestemte språk og bestemte kulturar. Internasjonal tyder 'mellomfolkleg', ikkje 'utanlandsk'.

Alle skal vite at norsk er eit dugandane språk og fullgodt til bruk på alle område i livet og samfunnet. Det finst ikke sakleg grunnlag for påstandar som at dei har lleire ord i engelsk enn vi har i norsk, at engelsk eignar seg betre når ein taler om visse emne, eller at engelsk kling betre. Når engelsken har vunne seg ein så sterk posisjon, er det snautt av språklege grunnar.

Det gjeld dessutan for kvar og ein at vi aldri er så flinke i språk som når vi bruker morsmålet vårt. Anten vi skal vere skapande, konstruktive, morosame eller kritiske, er det alltid morsmålet som gir dei rikaste assosiasjonane og dei klaraste tankane. Det er sjølvbedrag å tru at vi kan tevla med innfødde engelskmenn og amerikanarar på deira eige språk.

Korfor har Norsk språkråd sett i werk ein haldningskampanje mot overdriven bruk av engelsk i norsk?

Slik påverknaden på det norske språket berre ei uavvendelig følge av den generelle internasjonaliseringa som går føre seg i verda nett no? Ja, er det ikkje berre positivt at vi får nokså få engelske lånord inn i norsken? Er det ikkje så at håndda opnar kulturelle dører? Spritar dei ikkje berre opp det trauste språket vårt?

I denne artikkelen skal vi ta opp alle desse spørsmåla.

Til forsvar for morsmålet

Aksjonen for språkleg miljøvern er ein haldningskampanje til forsvar for morsmålet vårt, norsk.

Aksjonen er ikkje nokon generell kampanje mot ordfåning eller framhaldskulturelle impulsar. Han representerer ikkje et nei til norsk deltaking i det aukande internasjonale samkvennet, og han rettar seg korkje mot folk i den engelskspråklege delen av verda eller mot innvandrarane og innvandarkulturane i Noreg.

Når vi i Norsk språkråd meiner at det er naudsynt å mane til forsvar for morsmålet, har det til hovudgrunnen. Vi er sterkt utova over det vi ser som ei utbreidd beundrarhaldning til framspråket engelsk. Denne haldninga gjem til uttrykk gjenom alle dei engelske og halvengelske butikknamna og kafénamna som grinninot ein på skilt i byar og tettstader over heile landet. Dessutan skaper dei engelskeorda og uttrykka vi importerer – og det er ikkje lengre berre tale om nokre få, som før krigen – praktiske vanskår av ymse slag.

Språkrådet har gjennom mange år

For det andre ønskjer vi å minne dei ihuga engelsksbrukarane på at dei har demokratiske omsyn å ta. Fleirtalet i Noreg har berre ungdomsskoleoppfacing i engelsk eller mindre enn det. Ei monaleg stor gruppe har aldri hatt engelsk på skolen. Truleg har mange nordmenn vanskar med å forstå engelske ord som *display, knowhow og leasing*. Ved ei undersøking fekk store grupper problem med tradisjonelle framhaldord som *kreditør og legitim*. Mange av dei engelskeorda er mykje vanskelegare å utale enn framhaldord. I engelsk er det ofte også stor avstand mellom uttalen og skriftablet.

Å førehygge rot i systema

For det tredje ønskjer vi å førehygge at dei engelske språkstofet skal skape større praktiske problem enn det no gjer. Det er også språklege grunnar til at vi bør vere varsame med mange av dei engelskeorda og uttrykka. Alle språk har sine eigne system for uttale, attingivning av lydar i skrift, reitskriving, bøyning, ordtagning, seneingsbygnad osv. Systema i norsk og engelsk er langt frå like, og talrike engelske ord lagar rot i norsk. Tenk til dømes på uttalen av *jeans* og *thriller*, samanhlik uttalen og skrivemåten av ord som *image* og *secede*, og prøv å boye *jamboree*, *slide* og *Walkman* i bunden form og i fleirtal!

Rotet ser vi tydeleg i stavinga av samansette ord og i brukuen av apostrof og store og små forbokstavar. Skrive-måtar som *opphørs sal*, *hotell direktør* og *Per's Kiosk* og *Video* er vortne vanlege hos oss enda dei følgjer engelske reglar, ikkje norske. Slik gjer det van-

skelegare både å kommunisere og å skrive rett.

Fornying må til

At vi har eit fullgodt språk, er ikkje det same som at vi ikkje treng å fornye det. Alle språk må stendig fornyast – i takt med teknikken, kulturen og samfunnstilhøva. Vi treng heile tida nye ord til dei nye innretningane og omgrepa vi får, og nye seiemåtar for å dekkje dei nye straumdraga i samfunnet. At mange av nemningane er engelske når dei kjem til oss, kan ingen gjøre noko med. Det vi kan og må gjøre, er å unvike ordlifanget i norsk – både i allmennspråket og i fag-

språka. Fekk vi ingen nye norske ord, vart det snart slik at vi berre nyttar utanlandske om alt moderne. Da kom norsk til å framså som eit gammaldags og mindreverdig språk for oss.

Mote-engelsken lagar vanskår også på den måten at han lett stiller seg i vegn for den fornyinga på heimleg grunn som språket vårt og treng. Når vi tek opp lånord, skal ikkje det gå ut over nyordlaginga i norsk. Om lånord som *blues*, *japp*, *musikal* og *pub* kan vi godt seie at dei opnar kulturelle dører, og derfor kan vi ta imot dei. Dei «dørene» som *beach*, *button*, *party* og *skateboard* opnar, er knapt så viktige.

Ordlagingsskole

Denne lille ordlagingskolen er skrevet for deg som av og til kjemmer at du mangler et godt norsk ord for det du vil si, og for alle dere andre som vil lære litt mer om rikdommen og uttrykksmulighetene i norsk.

japp + *e* = *jappete* (som likner eller ter seg som en japp)
metall + *isk* = *metallisk* («metallic»)

Vi kan avlede verb:
bånd + *e* = *bände* (ta opp på bånd)
for + *japp* + *e* = *forjappe* (seg førte jappebølgen i den grad at det ender med økonomisk katastrofe)

hodejakkt + *e* = *hodejakke* («head-hunt»)

De fleste nye ord lages spontant. Når vi skal lage norske avløserord for engelske ord, må vi ofte tenke oss om gry streve litt. Derfor kan vi ha god nytte av å kjenne ordlagingsystemet i språket. Teknisk sett har vi to hovedmåler å lage nye ord på i norsk. Vi kan danne *avleddinger*, og vi kan danne *summensestninger*.

Avleddinger

Når vi avleder nye ord av gamle, bruker vi de spesielle byggesteinene vi har til det i språket – forledd og etterledd. Det finnes mange av dem – her er et utvalg:

an-, be-, for-føre-, gi-en-, mis-, sam-, van-, -aki-g, -al, -ae, -ansk, -bar, -dom, -e-te), -ell, -else, -e-, -er/-ar, -ere, -eri, -ers-ke (bare bokmål), -het-/heit, -ig, -inne, -ing, -isme, -ist, -isti-sk, -iv, -lig/-leg, -messig, -nad, -ning, -sel, -sjon, -skap, -sle

(kvinne) japp

kanal + slatåm = kanalstatåm (stadig veksling mellom fjernsynskanaler)
nibbake + melding = nibbakemelding («feedback»)
data + snok = datasonok («hacker»)
velstand + s + vore = velstandsvo-re (utbygg på hus; viser at eieren har god råd)

Vi kan lage adjektiv:
linje + løs = linjeløs («off-line»)
snor + løs = snorløs («cordless»; om telefon)

«Land som ikke greier å verne sin egen kultursfære, kommer til å gå til grunne.»

Herbert Schiller,
amerikansk medieforsker,
i intervju med Dagbladet
3.10.89

Vi kan lage verb:
bruker + tilpass = brukertilpass
 («customize», dataspårk)
rulle + kjøre = rullekjøre («skate»)
fjern + måle = fjernmåle (måle og sende data ved virksomhet i verdensrommet)

Bruk fantasien!

Når vi lager nye ord, lønner det seg sjeldent å «tenke teknisk». Et godt avlesord minner ofte mer om en gjetning enn om en oversettelse. Vi må bruke fantasien. Vi kan for eksempel prøve å finne de ordene som beskriver det vi vil gi navn, eller *for-klarer* hvordan det er, ser ut, blir brukt – når, av hvem osv. Her er noen eksempler: *billigtime* («happy hour»), *brettsurfing* («windsurfing»), *flåverit* el. *fossereim* («river-rafting»), *første-målsplill* («sudden death»), *klokkeslipp* («time out»), *lydstill* («sound»), *nakkessleng* («whiplash»), *plateprater* («disc-jockey»).

Språkbilder

Ekstra godt kan resultatet bli hvis vi svinger oss og skaper språklig bilder. Da kan vi for eksempel gripe fatt i noe ting som likner på eller minner om. *Bladbunad*, *idédugnad*, *kanalslålåm*, *tangentifjell* («keyboard») og *velstandsvarter* er sammensatte ord som er laget på denne måten. Også enkle ord kan brukes som bilder: *fletting* (traffikkord – den rette måten å kjøre på når to parallelle kjørefelter går sammen til ett). Det vi gjør, er også å overføre ordet til et nytt bruksområde. Her opptrer vi som dikttere.

Oversettelse

Skal vi ha norske ord for engelske, kan resultatet ofte bli godt om vi oversetter

det engelske ordet direkte. *Bloodbank* («blood bank»), *fraskebam* («frog-man»), *hjernerusking* («brainwashing») og *oppstrappling* («escalation») er nokså ord vi har fått på denne måten. Også kortord kan oversettes: *høytek* («hi-tech»).

Oversettelse er mye brukt i fagterminologisk arbeid. Oljespråket og dataspråket er fullt av oversatte bilder. *Fiskerkaps* («fishing tool») er utsyr til å ta opp gjennomstander fra et børchull med, *støy* («noise») i dataspråket er forstyrrelser som kan forvrænge informasjon.

Trenger vi virkelig et nytt ord?

Husk at det slett ikke er alltid vi trenger å lage nye ord! Ofte har språket all det ordet vi behover. Noen ganger hører og leser vi for eksempel om «flight recorder» eller om «canyons». Her har norsk henholdsvis *flytskriv* og *(fly)sykkel* (eller *jui*), som dekker de engelske ordene helt og fullt.

I forskning og teknikk er det stundom et problem at yngre fagfolk ikke kjenner etablert norsk terminologi på sitt eget felt, men fører inn engelske fagord – eller andre nye ord med opphav i engelsk. I allmennspråket kan imidlertid markedsførere greie å få trenget unna etablerte norske ord. Det har nylig skjedd med *olabukser*, som nå skal hete «jeans», og *nullebrett*, som er omdøpt til «skateboard». Dette kan vi trygt kalte uendvendig bruk av engelsk!

Nytt i engelsk og nytt i norsk

Husk at mange av de engelske ordene som strømmer på i språket vårt, er nye i engelsk og. Noen av dem virket fra først av nøyaktig like uvante og rare på

folk i USA og Storbritannia som ikke nyord kan virke på oss.

Mange engelsktalende reagerer sikkert da «headhunting» først ble tatt i bruk om leting etter spesielt begavede og kvalifiserte personer til ledende stillinger. Traditionelt hadde ordet vært knyttet til rituell menneskejakt hos visse naturfolk.

Det merkelige er at folk i Norge ofte

har lettere for å godta engelske nyord enn norske!

Det tar tid å bli vant til nye ord. Så når du reagerer på et nytt norsk ord eller en ny bruksnåte – som *hodejakt* i overført forstand – må du gi språket litt mer tid før du aviser eller godtar det nye.

Lytte til!

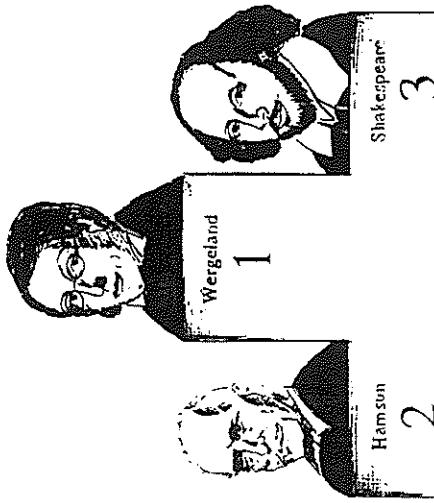
Det merkelige er at folk i Norge ofte

sjeldent minner om en gjetning enn om en oversettelse. Vi må bruke fantasien. Vi kan for eksempel prøve å finne de ordene som beskriver det vi vil gi navn, eller *for-klarer* hvordan det er, ser ut, blir brukt – når, av hvem osv. Her er noen eksempler: *billigtime* («happy hour»), *brettsurfing* («windsurfing»), *flåverit* el. *fossereim* («river-rafting»), *første-målsplill* («sudden death»), *klokkeslipp* («time out»), *lydstill* («sound»), *nakkessleng* («whiplash»), *plateprater* («disc-jockey»).

Er engelsk et rikere språk enn norsk?

Oppellingen viser at Wergeland brukte ca. 58 000 ulike ord, Hamsun 33 000–34 000 og Shakespeare ca. 29 000. De største engelske ordbøkene omfatter ca. 400 000 ord, den største norske har over 300 000.

De siste tallene sier likevel ikke særlig mye, for ingen kan så fast nøyaktig hvor mange ord det «er» i et språk. Ordforrådet endrer seg stadig. Gamle ord går ut av bruk, og nye kommer til. Ordsettling er problematisk av mange andre grunner også. Alle språk har i prinsippet en uendelig stor uttrykksrikdom. Det er språkbrukeren det kommer an på.

har lettere for å godta engelske nyord enn norske!

Det tar tid å bli vant til nye ord. Så når du reagerer på et nytt norsk ord eller en ny bruksnåte – som *hodejakt* i overført forstand – må du gi språket litt mer tid før du aviser eller godtar det nye.

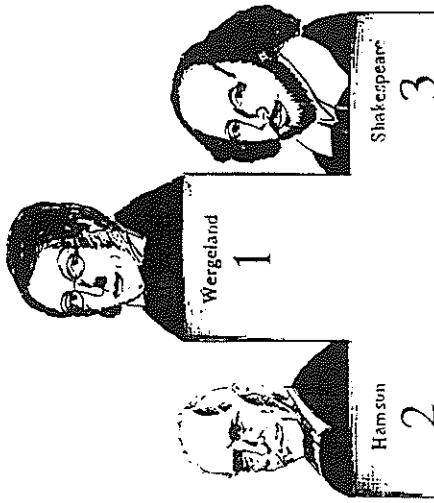
Det merkelige er at folk i Norge ofte

sjeldent minner om en gjetning enn om en oversettelse. Vi må bruke fantasien. Vi kan for eksempel prøve å finne de ordene som beskriver det vi vil gi navn, eller *for-klarer* hvordan det er, ser ut, blir brukt – når, av hvem osv. Her er noen eksempler: *billigtime* («happy hour»), *brettsurfing* («windsurfing»), *flåverit* el. *fossereim* («river-rafting»), *første-målsplill* («sudden death»), *klokkeslipp* («time out»), *lydstill* («sound»), *nakkessleng* («whiplash»), *plateprater* («disc-jockey»).

Er engelsk et rikere språk enn norsk?

Oppellingen viser at Wergeland brukte ca. 58 000 ulike ord, Hamsun 33 000–34 000 og Shakespeare ca. 29 000. De største engelske ordbøkene omfatter ca. 400 000 ord, den største norske har over 300 000.

De siste tallene sier likevel ikke særlig mye, for ingen kan så fast nøyaktig hvor mange ord det «er» i et språk. Ordforrådet endrer seg stadig. Gamle ord går ut av bruk, og nye kommer til. Ordsettling er problematisk av mange andre grunner også. Alle språk har i prinsippet en uendelig stor uttrykksrikdom. Det er språkbrukeren det kommer an på.

Torer ikke vise turistane bygdebyane

Fra et intervju med turistføreren June Rasch Halvorsen, Bergens Tidende 21.7.88.

- Mange av bygdebyane er etter kvar blitt så stygge at vi ikkje torer å vise dei for turistane. Så langt vi kan unngå desse stadene, gjer vi det. Er dette uråd, køyrrer vi gjennom så snøg råd er, og prøver å distrahere turistane med ei god historie, slik at dei ikkje får sjå kor styggt det er.

- Og kva er det som er så ille?

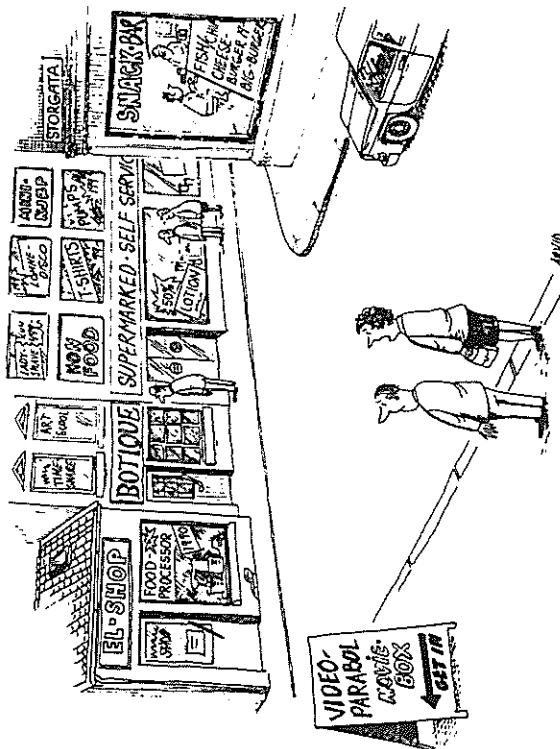
- Det første engelske turistar reagerer på, er dei fyllete namma på dei

mange nye butikkane. Er vi konne til USA, spør dei, før dei ser det radbrekte språket - og forstår at det heile er talentlause forsøk på amerikanskeing. Først ler dei, men så blir dei triste over å sjå at dei er konne til et land som dei hadde venta seg, nok heilt anna av. Turistar kjen til Noreg for å oppleve det norske, og ikke dårleg kopiar av USA. «Kvitor driv nordmenn eit slikt hærverk med bygdene sine», er det giengse spørsmålet, fortel ho.

catering > matforsyning, provianfor-
syning

Vi nordmenn må være mer bevisste og øve oss på å bruke alle de mulig- hetene språket vårt kan by på, i stedet for ukritisk å ta i bruk utenlandske ord. Alt som kan sies på engelsk, kan vi selvfølgelig også få fram på norsk. Men av og til må vi bruke både kløkt og fantasi for å skape et nytt ord hvis vi ikke har noe dekkende ord fra før.	Her har vi samlet en del eksempler på norske ord vi kan bruke i stedet for engelske. (Hvis skrivemåten er ulik på bokmål og nynorsk, står bok- mål før skråstreken og nynorsk etter. Former som er felles, står sist.) Det er allmennord; ord vi alle kommer borti i hverdagen, og ord hentet fra idrettspråket. Noen av ordene er allerede i bruk, og vi har plukket dem fra blant annet avisar. Andre har vi i Språkrådet laget, og noen ord har folk sendt inn til oss. Har du kommentarer eller innvendinger til ordene på lista, ser vi gjerne at du kontakter oss.	drawback > ulempe, bakdel, mangel entertainer > underholder/underhal- dar
		eyeliner > øystreker/augestrekar
		fan > tilhenger/filhengjar
		fastfood > hurtigmat, minuttmat
		featurejournalistikk > pregjourna- listikk, balgrunnsjournalistikk
		feedback > filbakemelding
		flight recorder > ferdskriver/ferd- skrivar
		food processor > matprosessor, liten kjøkkenmaskin
		goodwill > godvilje, velvillje, støtte
		happy hour > billigtime
		heavy rock > tungrock
		hi-tech > høytek/høgtek
		junkfood > skrapmat, gatekjøkkenmat
		keyboard > (tangent)fløl, (tangent)- brett
		knowhow > sakunniskap, fagkunn- skap, (fag)innsikt, ekspertise
		matche > passe sammen med/passe saman med, stå til
		metallic > metallisk
		(a) must > (et) må/eit) må
		offshore > utaskær/sutaskjers, til havs
		overhead > skriftkasten/skriftkastar, skriftprosjektor, transparent

Illustrasjon: Arvid Andressen

Bruk norsk på norsk

Vi nordmenn må være mer bevisste og øve oss på å bruke alle de mulig-
hetene språket vårt kan by på, i stedet for ukritisk å ta i bruk utenlandske
ord. Alt som kan sies på engelsk, kan vi selvfølgelig også få fram på
norsk. Men av og til må vi bruke både kløkt og fantasi for å skape et nytt
ord hvis vi ikke har noe dekkende ord fra før.

Her har vi samlet en del eksempler på norske ord vi kan bruke i stedet
for engelske. (Hvis skrivemåten er ulik på bokmål og nynorsk, står bok-
mål før skråstreken og nynorsk etter. Former som er felles, står sist.) Det
er allmennord; ord vi alle kommer borti i hverdagen, og ord hentet fra
idrettspråket. Noen av ordene er allerede i bruk, og vi har plukket dem
fra blant annet avisar. Andre har vi i Språkrådet laget, og noen ord har
folk sendt inn til oss. Har du kommentarer eller innvendinger til ordene
på lista, ser vi gjerne at du kontakter oss.

Litt av hvært

after shave > etterbarberingsvann/ etterbarberingsvatn	air-conditioning > luftkondisjonering, klimaanlegg	attention, att(n) (på brev) > ved, (v/) barbecue > grillfest, grill-lag	boarding pass > ombordstignings- kort	booke > bestille/tinge, reservere brain drain > eksperiflukt, ekspertut- vandring	button > holdningsknapp/haldnings- knapp, (ikke)merke c.c. > kopji til	calling > kalleanlegg, dørtelefon canyon > (ellev)gjel, iuv	carport > åpen garasje/open garasje, biliste, bilbås	case study > kasusstudie	catering > matforsyning, provianfor- syning
CD, compact disc > kompaktplate	computer > datamaskin	cordless telephone > snorlös tele- fon/snorlaus telefon	disc-jockey > plateprater/platepratar	display > tegnrite/teiknrute, mel- dingsvindu/meldingsvindauge					

park and ride > innfartsparkering
 PC > personlig datamaskin/personleg
 datamaskin, PD
 policy > politikk, taktikk, retningslinje,
 framgangsmåte
 poster > plakat
 preset > forhåndsinnstilling/føre-
 håndsinnstilling; forhåndsinnstilt/
 førehåndsinnstilt
 promotion > fremme; salgsfram-
 støt/salsframstøyf
 publicity > reklame, publisitet
 rack > hydrolel
 refill > påfyll
 scoop > nyhetsvarp/nyhetsskvarp,
 nyhetsskupp/nyhettskupp
 shoppe > handle (inn)
 shoppingcenter > kjøpesenter, butikk-
 senter
 sit-down-aksjon > sitt-ned-aksjon/sit-
 ned-aktion
 slide > lysbilde/lysibile
 sound > lydstil
 teamwork > lagarbeid
 time (uttales /taim/) > time (uttales
 /tīmē/)
 timesharing > andels- (andelshytte)/
 parts- (partsbytte)
 whiplash > nakkesleng
 workshop > verksted/verkstad, semi-
 nar, arbeidsgruppe

Gode butikknavn på norsk

Her er noen motsætninger til engelske butikk- og kafénavn av typen Fashion Shop. Butikknavnene er i bruk rundt om i landet:

Bakverket (bakeri)	Barbeint (bar og kafé)
Bend og bøy (rørleggerfirma)	Bend og bøy (rørleggerfirma)
Første bud (budfirma)	Første bud (budfirma)
Grytelokket (kafé)	Grytelokket (kafé)
Grenne Fingre (blomster)	Grenne Fingre (blomster)
Hespetreet (garnbutikk)	Hespetreet (garnbutikk)
Hønsehuset (damekonfeksjon)	Hønsehuset (damekonfeksjon)
Idémølla (rekla mebyrå)	Idémølla (rekla mebyrå)
Kjernehuset (heisekostforretning)	Kjernehuset (heisekostforretning)
Kremmerbuua (dagligvarer)	Kremmerbuua (dagligvarer)
Masseratti (kiosk)	Masseratti (kiosk)

Foto: Lars Aarønes

Håndværk og framtid i norsk

Norsk har lånt ord fra andre språk heilt fra eldgammal tid – som *jern* fra keltisk, *kyrkje* fra gresk, *planle* fra latin, *stakk* fra fransk, *moderne* fra fransk, *konto* fra italiensk, *trilar* fra engelsk, *kjendis* fra svensk, *pulk* fra samisk, *sofa* fra arabisk osv. Flest har vi fått fra tysk. Låncorda er blitt tilpassa til norsk etter kvart som vi har teke dei opp. Vi har også «eksportert» ord – som *bag*, *steak*, *ski*, *slalom* (norsk: *stalami*) og *they* til engelsk.

Framandord er lånede ord som har halde på den framande håtten sin. Framandorda våre kjem stort sett fra gresk og latin. Svært mange nordmenn har vanskår med framandorda.

Det har vore fleire språklege møtehøgjer opp gjennom historia. Fransk har vore på moten, latin og svensk, i dag er det engelsk.

83

En gledelig melding

... har nådd oss i Språkrådet.
 Nærradiostasjonen Radio Oslo
 har faste nyhetssendinger for og
 med barn mellom åtte og ti år.
 Før bar denne programserien
 det sveinsne og velklingende nav-
 net «*Headline News for barn*». Men nå har serien skiftet navn
 til «*Jkke bare barnemats*». Det var andre boller, det!
 Men alt er nok ikke så vel.
 Nærradiostasjonen har startet
 en ny konkurrans, som heter
 «*Air Europe Travel Game*».

Idrætt
 backhand > bakhånd/bakhånd, bakhåndsslag/bakhåndsslag
 corner > hjørnespark
 fighting spirit > kampånd
 finish > slutsprut; (siste) finpuss (utenom idrett)
 frisbee > skieneplate, sendebrett
 hanggliding > heng(e)flying,
 heng(e)gliding
 hat trick > trillingmål
 heade > tæl, sisu
 guts > tæl, sisu

Hva kan jeg gjøre?

Alle kan være med i *Aksjonen for språklig miljøvern*. Du kan gjøre en innsats ved å informere dem du omgås, om problemerne ved å bruke engelsk i norsk. Og enda viktigere: du kan støtte aksjonen ved selv å bruke norske ord.

Ett menneske

Det er vanskelig å endre folks språkvaner. Et et engelsk ord først tatt i bruk, viser det seg ofte nærmest umulig å få det erstattet med et norsk. Det kan være avgjørende om det er det engelske eller det norske ordet som først blir kjent gjennom avisene og massemediene. Sætter vi det på spissen, kan vi si at ett menneske kan slitte og avgjøre om vi skal ha et bestemt engelsk eller et norsk ord i språket vårt. Alle som skriver for et publikum – stort eller lite – kan gjøre en innsats.

Legg vekt på å bruke norske ord. Neste gang du føler deg fristet til å ta i bruk et engelsk ord, ta deg bryret med å undersøke om det finnes et norsk erstatningsord.

«*Det er feig å syngе på engelsk.*»
Joachim Nielsen i rockegruppa
Jokke & Valentine i intervju med
VG 28.2.90

Fagord – kva med dei?

Språkrådet får ofte spørsmål om kva som er det rette norske ordet for den og den engelske fagtermen. Både forskrarar, sjefar, konsulentar, informasjonsfolk, journalistar og sekretærar kjem fra tid til anna i den situasjonen at dei manglar eit norsk ord eller uttrykk. Fagspråka er ein viktig innfallsport for engelsk i norsk, for engelsk er det internasjonale språket på mange fagområde. **Talrike fagord «smyg seg over» i allmennspråket.**

Engelsk fagspråk skaper nokre gonger monalege kommunikasjonsproblem mellom grupper av tilsette i norske bedrifter. Engelsk fagspråk kan også gjøre kommunikasjonen mellom fagfolk og oss andre ekstra vanskeleg. Spesialistane taler stundom det reine «blandingsspråket».

Kven kan ein ta kontakt med?

Kvart år blir det brukt millionar av kroner på terminologiarbeid i Noreg. Enda meiner mange fagfolk at det er stort behov for å utvide dette arbeidet. Terminologi i vidaste forstand er det mangel som arbeider med – både på universiteta og høgskolane, i bedriftene og organisasjonane.

Sårr du i beit, kan du nok ofte få hjelp viss du ringjer direkte til ein spesialist i faget. Men det beste er å ta kontakt med Norsk språkråd (telefonnummeret og adressa står på baksida), Norsk Termbank eller Rådet for teknisk terminologi. Dette tre er dei fremste av dei instansane som driv med systematisk terminologiarbeid her i landet.

Norsk Termbank
Strømg. 51/53
5007 BERGEN
tlf.: (05) 21 30 50

Nokre fagordhåker

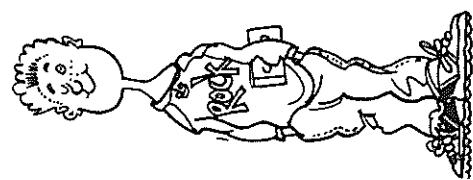
Det finst ganske mange norske spesialordbøker. Viktigast er serien fra Rådet for teknisk terminologi, der bøkene har nemninga RTT og eit nummer. Mange av RTT-bøkene er samla i *Norsk teknisk fagordbok*.

Nedanfor finn du ei kort liste over bøker som kan vere til hjelpe når du ikkje kjenner det norske ordet, eller når du ikkje veit kva for eit norsk ord du bør velje blant fleire.

Norsk dataordbok, Norsk språkråds komité for dataterminologi, Universitetsforlaget 1987
Norsk landbruksordbok I-II, Magne Rommetveit (red.), Det Norske Samlaget 1979
Norsk markedsføringsordbok, Norsk språkråds komité for markedsføringsterminologi, Universitetsforlaget 1981

Norsk medisinsk ordbok, Audun Øyri (red.), Det Norske Samlaget 1988
Norsk teknisk fagordbok, Håvard Hjulstad og Bjørne Norevik (red.), Universitetsforlaget 1984

Rådet for teknisk terminologi
Riddervolds g. 3
0258 OSLO 2
tlf.: (02) 55 94 20/21

Hva er galt med engelsk i norsk?

- Norsk teknisk ordbok, Det Norske Samlaget 1984
- Olie. Ordliste, Rådet for teknisk terminologi / Norsk språkråd, Universitetsforlaget 1982
- Ordbok for petroleumsvirksonhet (RTT 43), Rådet for teknisk terminologi / Norsk språkråd, Universitetsforlaget 1982
- Døme på norske fagord
- Nedanfor har vi teke med nokre døme på norske avlaysarar for engelske terminar frå fire-fem viktige fagområde. Der det er ulike skrivemåtar på dei to målformene, står nynorskforma til venstre for skråstreken og bokmålsforma til høgre. Former som er felles, står til slutt.
- Reklame, marknadsføring og økonomi
- Kraftig engelskprosent

Vi har oppdaget en postordrebutikk som heter Paas By'n Shop. En av varlene butikken tilbyr er en Cool grey Italian street look college genser i meget god kraftig kvalitet. Og selv om genserne i 100 % bomull er det ikke mer enn 50 % norsk.

- Datahandtering
- abort > programbrot/programbrudd
- access code > tilgangskode
- bug > programfeil
- chip > brikke
- computer > datamaskin
- debug > avluse
- desk checking > skrivebordskontroll
- hacker > datasnok
- hardware > maskinware, maskinutstyr
- PC > PD
- printer > skrivar/skriver
- restart > omstart
- software > programvare, programutstyr
- Oljeverksend
- blind ram > blindventil
- blowout > ublåsing
- dry gas > tørrgass
- sampling > provetaking
- shutting > skytteletrafikk
- skimmer > skummar/skummer
- supply boat > fôrsyningssbåt
- well head > bronnhovud/brommhode
- design > formgiving
- desktop publishing > skrivebordssettjing/skrivebordssettjing
- enterprise > foretak/foretak
- franchising > forhandlaravtale/forhandleravtale, forhandlerrett
- headhunting > hovedjakt/hodejakt, handplukking/håndplukking
- heading > tittel, overskrift
- inside trading > innsidehandel
- joint venture > fellesforetak/fellesforetak
- samarbeidsprosjekt
- layout > utteikning/uttegning, oppsett, bladhusnad
- leasing > leigefinansiering/leiefinansiering, uliege/uliele
- marketing > marknadsføring/markedsføring
- sleeping partner > stille interessent

- Forholdet mellom skrift og uttale i engelsk avvikjer sterkt fra det som er vanlig i norsk, og også fra det en kan kalle standarddeuropeisk: a uttales a, e uttales e, osv. I engelsk skifter det mellom forskjellige uttaler for hver bokstav fra ord til ord. Noen eksempler:
  - a: bad [bæd], tape [teip], saw [sɔː], even [eɪvn],
  - e: bed [bed], even [eɪvn], like [laɪk]
  - i: it [ɪt], dog [dæg], wolf [wʊlf], phoenix [fɪnɪks]
  - o: head [hedd], cream [krim],
  - ea: head [hedd], steak [steɪk]
- Det blir ofte sammenblanding av engelske og norske böyningsendinger, for eksempel fact > *factseme, slide* > *sidesene, evergreen* > *evergreensene*. Får vi mange slike ord i norsk, kan det lett bli kaos i böyningsverket med nedbryting av strukturen i norsk.
- Bruk av engelsk kan føre til misforståelse. Når kleplagg er merket S, M og L for *small, medium* og *large*, kan det også oppfattes som stor, middels og liten, altså morsatt.
- Kunnskapsnivået i engelsk er svært skiftende i den norske befolkningen. Det er slett ikke slik at engelsk automatisk blir forstått av alle. Prøv for eksempel å lese en engelsk håndbok for en datamaskin eller en bil.
- Trangen til å briske seg med engelsk kan iblant gi seg komiske utslag, som når en butik kaller seg *bed and breakfast* ('seng og frokost'; *bed and breakfast* er en vanlig tekst på skilt i England for å markere overnatningssted), eller når det var tanken å gi et hotellnavnet *Heartbreak Hotel* ('Hotell Hjertesorg').
- Bruken av engelsk reduserer muligheten til å velge blant forskjellige ord og dermed nyansene språkbrukeren.
- I stedet for eksempelvis å læse oss fast til ord som *weekend*, *party* og *jeans* kan vi veksle mellom *helg* og *uke slutt*, mellom *fest*, *selskap*, *sammenkomst*, *fag*, mellom *olabukser* og *dongeribukser*. Det er ikke slik å forstå at de engelske ordene kommer i tillegg til de norske. Det går gjerne slik at de engelske blir dominerende og nærmest tynner de norske ordene. I visse miljøer er for eksempel *weekend* og *jeans* så å si enerådende.
- Holdninger til vårt eget språk bærer ofte mer preg av *tro og fordommer* enn av realiteter. Det er en svært vanlig påstand at norsk er et fattig språk. Bruk av engelsk i hytt og vær fører slike oppfatninger og er med på å skape mindreverdskjensle for det som gjelder vårt eget språk og vår egen kultur.

Fotballspelarar

Av Magne Rommetveit

Fotballsporten med dei spelereglane me har i dag, har sitt opphav i engelsk "association football" (oftast forkorta til "soccer") - til skilnad frå amerikansk "rugby football". I det gamle engelske lagsmønsteret var oppstillinga frå mål og utover slik: 1 (**goal)keeper**, 2 **backs**, 3 **halfbacks**, (med **center half** i midten og med **wings** på fløyane). Spelarane fekk altså posisjonsnamn, dvs. etter det baneområdet som dei skulle spela på eller dra seg attende til.

Fotballteoretikarane uttrykte denne posisjonsfordelinga med talsymbol, og den opphavlege lagoppstillinga hadde formelen 2-3-5.

Dei engelske orda følgde med då fotballen kom hit til landet før hundreårsskiftet. Fotballinteresserte av den eldre generasjonen kjenner dei lett att, og dei var så vanlege at Norsk riksmålsordbok (1937-1957) tok dei med som fullverdige oppslagsord. Men alt før 1930 vart løpar brukt for **forward** på folkemunne, og det gjekk ikkje lang tid før det vart det vanlege ordet i pressa - saman med senterløpar for **center forward** og indre og ytre venstre eller høgre for **inner** og **outer left** eller **right** (underforstått **wings**).

Kring 1960 vart spelarposisjonane endra frå 2-3-5 til 4-2-4, og fotallekspertane brukte då desse spelarnemningane i forklaringa si: 4 **backar**, 2 midtbanespelarar (i staden for **halfbacks** eller **halfar**) og 4 spissar (i staden for løparar). Seinare har me fått endringar som ein ofte talfester med 4-4-2 eller 4-3-3. Dette opna for ein friare spelestrategi, og dei to midtarste **backane** vart kalla midtstopparar, medan dei to som skulle ta seg av fløyforsvaret, måtte nøya seg med det halvengelske ordet **sidebarcar**. Betre norsk og heilt logisk ville det ha vore om teoretikarane her hadde følgt oppnorskinga til endes og skift ut **backar** med **stopparar** og **sidebarcar** med fløystopparar. Dei burde òg ha skift ut **keeper** med målmann (-kvinne) eller målvakt og med det teke omsyn til vanleg talemål. Her bør det òg nemnast at målmann i lang tid har vore i bruk både i nynorsk og i bokmålsk presse. Dagbladet skreiv såleis alt i 1929: "Vi har på norsk et godt ord for goalkeeper, nemlig målmann".

Men her har dei fleste sportsmedarbeidarane i NRK lagt sin elsk på keeper. I så måte skil dei lag med svensk og dansk. Der er ikkje keeper ordboksført. Svenske ordbøker har "målman, målvakt", og danske har "målmand". Og sidan me på norsk går langt når det gjeld å finna kjønnsskiljande nemningar, kan "målkvinne" vera ei brukande nemning for kvinneleg målvaktar.

Den nye spelestilen førte med seg at ein av (forsvars)spelarane vart peika ut som sweeper, dvs. ein slags frispelar i høve til det vedtekne posisjonsmønsteret. Men det italienske ordet libero vert òg nytta, og i 1977 fekk det denne omtalen i Bergens Tidende: "Dagblandet brukte under VM i 1974 til stadighet det mystiske ordet libero". Her høver den norske nemninga "frispelar" (bokmål: frispiller) bra. Ho vart tilrådd av Norsk språkråd så tidleg som i 1974 og har i alle fall vorte brukt i nynorsk lokalpresse, truleg òg i bokmålspressa.

Dei norske spelarnemningane skaper kan henda ikkje betre fotballspelarar. Men fotballfolket kan syna at fotballen fortener å høyra inn under kulturomgrepet med å halda seg til norsk nemningsbruk. Det er klart for avspark!

Norske spelenemningar (ordliste)

(goal)keeper = målmann, målkvinne; (kjønnsnøytralt:) målvakt

backar = stopparar

midtback = midtstoppar (som det skal vera to av)

sidebarkar = fløystoppar (ein venstre og ein høgre fløystoppar)

sweeper el. **libero** = frispelar

halfbacks = midtbanespelarar (ev. med ein venstre og ein høgre midtbanespelar el. midtbaneking)

forwards = spissar

center forward = midtspiss (ev. med ein venstrespiss og ein høgrespiss på kvar side)

Engelske eller heimlege sportsuttrykk - på norsk?

Av Olaf Almenningen

Eitt av samfunnsområda som vert råka av ein stor flaum av engelske faguttrykk, er sport og idrett av mange slag. Dette kjem delvis av at mange idrettsgreiner har kome til oss frå USA eller Storbritannia (t d ishockey og fotball). Dertil er idrettsrørsla truleg den største folkerørsla i heile verda.

Somme idrettar har berre engelske namn i svært mange språk, attåt alle faguttrykka. Dei norske idrettsorganisasjonane har til no vore lite villige til å gå inn i dette problemet og finna fram til norske ord og nemningar. Dei trur visst at det å vera internasjonal vil seia å驱va systematisk avnorsking (jf basketball istf korgball, hanggliding istf hengeflyging).

I norsk har fotballspråket vorte mykje fornorska sidan 1950-åra, medan nyare idrettar slit med framand terminologi. I ishockey talar dei såleis om power play, slashing, hooking og interference, der me på norsk kan bruka overtal (svensk: numerärt överläge), slag på skøyte, haking og ulovleg takling av spelar utan puck.

I ymse moteblad for sport og helse dukkar det somtid opp nylaga engelske nemningar når nye (og gamle fenomen) skal beskrivast. Såleis har bladet I form (1989) lansert uttrykket wogging som nemning for det me på godt norsk støtt har kalla rask gange. Det engelsk-amerikanske ordet er ei medviten blanding av verba to jog (= å jogga) og to walk (= å gå). Med nemninga wogging på norsk får me straks samanblanding med vogging (= det å vogga) som sjølvsagt peikar i ei heilt anna lei. Ordet wogging er såleis ubrukeleg og daudført på norsk.

Om den nye joggeskomodellen til Reebok (1990) heiter det at han gjev energy return - også på norsk. Reklamen ville ha slått mykje betre an her i landet om importørane hadde sagt at dei nye skorne gir god fjøring eller better kraft i fråsparket. Som me ser, uttrykka finst, det er berre snakk om å ta dei i bruk. Dei engelske nemningane er ofte berre gammalt vatn på nye flasker, og slikt smakar daudt, veit me.

Amerikanarane har nyleg kome fram til ein hendig vest til springing og gymnastikk i vatn - Wet West. Jamvel om oppfinnarane har patent på produktet sitt, må det då kunne gå an å finna eit norsk namn (slik at dei får selt endå fleire i vestar i Noreg!). Kva med våtvester, joggevest t d?

Aerobics er eit anna motefenomen - med utanlandsk namn og klede og utstyr i mangelags jálete fargar og fasongar. Kva med musikktrim (svenskane kallar det for gymping), dette ordet finst òg i

norske målføre) eller kondisjons- og styrketrening til musikk i meir fagleg samanheng?

Spørsmålet er heile tida ikkje om me skal ha engelske nemningar eller ei, men korleis me skal ta imot dei på norsk. Og her kan mykje gjerast annleis. Kva om me snart - saman med idrettsfolka - kunne halda eit release-party (= avskilsselskap) for desse sportsuttrykka?

Ordliste

aerobics	=	musikktrim, kondisjons- og styrketrening til musikk
basketball	=	korgball
energy return	=	godt fråspark
hanggliding	=	hengeflyging
hooking	=	haking
interference	=	ulovleg takling av spelar utan puck
power play	=	overtal
release-party	=	avskilsselskap
slashing	=	slag på skøyteene
sudden death	=	førstemålssiger
[Wet west	=	våtvest]
wogging	=	rask gange]

Utvaska pyjamas i trimstudio?

Av Johan Myking

Mange sportsuttrykk er henta frå engelsk, og anglisismane blørmer særleg friskt i trimstudiokulturen. Klesmotar, musikkmotar og språkmotar er visst like viktige som det å ta vare på den fysiske helsa. Det er eit stykke veg frå trimstudio og ut til vanleg norsk kvardagsliv.

I VG 1.10.90 får vi presentert noko av det nyaste nye innanfor moderne trim, "step-training", saman med ei heil trimordliste. Her kan vi læra kor enkelt og kvardagsleg fleire av dei engelske orda er laga. "Step-training" tyder noko slikt som "trakte-trening", direkte omsett. Men sjå om ikkje artikkelforfattaren spontant gjev den norske avløysinga med det same: "Dette har vi gjort før. **Kassetrim**, eller "step-training", er blitt en ny trim-farsott..." [uth. JM]. Kvardagsleg inntil det komiske er **walking**, eller "...rask spasertur uten vekter..." Utgangspunktet er **power walking**, "[å gå] tur med vekter i hendene." "Walking", altså vanleg gang (gonge) heiter òg "**wogging**" (walking+jogging). Vi kan altså gå **snøgt**, med og utan vekter eller anna last. Går det for fort eller for seint, kan vi rusla eller jogga.

Aerob/ics (musikktrim) er ein gammal kjenning. Ordet er laga av den greske rota "aerob" 'luft' + etterfestet -ics som vi t.d. kjenner i polit/ics, polit/ikk. Det finst kanskje fleire typar musikktrim enn aerobics, og då kunne vi i det minste nytta same ordlagning på norsk som på engelsk: **aerob/ik'k** (jf. politikk, genetikk osb.). Det siste nye er **Callanetics** (Dagbl. 27.10.90), laga av namnet på opphavsdama etter mønster av aerobics. Løysingar som **kallanet/ik'k** og **aerob/ik'k** kan tvinga orda inn i ei norsk språkdrakt som kanskje ikkje er nokon bunad, men i alle høve ein tunn trikot.

Av og til er ordlagninga mindre kvardagsleg og meir bilespråkleg, dette er særleg amerikanarane flinke med. Men vi har same tankekrafta på norsk. I bladet **Strilen** liste eit trimstudio nyleg ut eit kurs i "**fatburning**", halvannan times kondisjonstrening og tøyting. Ein slik dose svir vel like godt i norsk flesk som i amerikansk, så kvifor gjer ikkje **feittbrenning** same nytten?

Her er vi ved poenget: Slik ordlagning og ordlåning er ikkje meint for tanken, men for kjenslene. Kvardagen skal liggja eit stykke unna når ein går inn i eit trimstudio. Kanskje må folk ha loy å vera litt "jålete" av og til. Men er det plent umogeleg å jála seg til på norsk? Er det å arbeida for norske nemningar på dette området det same som å tvinga folk til å skifta ut den fargerike trikoten med ein gammal, utvaska

JM 1990.21

pyjamas?

Utfordringa må gå til dei som lever i (og av) denne kulturen: Spjåk gjerne, men spjåk på norsk!

Ordliste

aerobics	=	musikk-trim; aerobikk
Callanetics	=	kallanetikk
step-training	=	kasse-trim
walking (wogging)	=	rask gang (gonge, gåing)
power walking	=	belastningsgang, gang med vekter

To nyfolkelege stuttord

Av Bård Eskeland

Det er ikkje så løyje at engelske ord blømer i norsk mål. Ein reint språkleg grunn kan vera at orda stort sett er einstava, og lett får eit slag folkeleg svip som dei gamle latinsk-franske lånorda vantar. **Boom** og **look** er to slike ord.

BOOM (oftast uttala "bu:m", dvs. med lang u) har i engelsk den ljodmålande grunntydinga **døn**, **dur**, **om**, **bulder** og dertil **resonans**, som òg har dukka opp i norsk. Men det er ei anna tyding som har vorte vanleg i Noreg, truleg etter "olje-boomen" tidleg på 70-talet: (økonomisk) **høgkonjunktur**, sterk økonomisk **oppsving**, brå (kurs- eller pris-) **auke**, **jobbetid** (spekulasjon) eller beint fram (økonomisk) **gode tider** - kanskje t.o.m. **overflod**. Det er såleis åt å ta over for det gamle framandordet **hausse**. Men **boom** er ikkje berre knytt til pengestrev. "Boomar" kan ein høyra om i alle samanhengar der det er tale om brå auke, stiging, oppgang og oppsving - t.d. i fødslar. Då heiter det "babyboom", og me ser føre oss ei retteleg spedbarnsbylgje (barne-, fødsels-). For ikkje å skräma folk som har livleg fantasi, kan me t.d. seia på tradisjonell vis: barnetalet aukar (i staden for: fødselsbylgja kjem). Det finst fleire "boomnyansar": frå **framskòt** og **bløming** til **oppgangsbylgje** og **(bylgje)topp**.

Det har dukka opp samansetningar som **boommarknad**, der me i staden kan bruka avløysarane ovanfor til førefeste, og **boom-samfunn** (velstandssamfunn). Andre **boom**-ord er **byggjeboom**, **popularitetsboom**, **utdanningsboom**. Her held etterfesta **-topp**, **-auke**, **-bylgje** osb. til gagns.

LOOK (uttala "lukk") tyder i opphavsspråket m.a. augnekast og dessutan **mine**, **oppsyn**, **andletsbragd**. Eg har ikkje høyrt desse tydingane i norsk mål. Ordet har vel kome rekande i lag med reklame for klede, og tyder såleis **utsjånad**. Andre avløysarar kan vera **svip** og **stil**. I tekstile vendingar står ordet gjerne for **mote** eller **snitt** (**skurd**, **maksel**). Har du kjøpt deg "kule" (cool) klede, får du kan henda ein "hip look". Det tyder ikkje at hippiane glor på dei kjølige kleda dine, men kort og godt at du **ser** stilig **ut**. Med andre ord er "**å sjå x ut / sjå ut som ein y**" (der x er adjektiv og y substantiv) greie og verbale vendingar som alle kjenner. Adjektivetterfesta **-hærd**, **-leitt**, **-kledd** og **-dæmd** kan høva til meir presise skildringar. Andre døme: Å ha ein "shabby look" er ikkje stort betre enn å vera **uhamleg** eller **lurvut**. "Straight (streit) look" kan tyda alt frå det **hamlege** til det **keisame**. "Funksjonell look": **laglege**, **greie**, **lettvinne klede**, **bruksklede**,

kvardagsstil. "Estetisk look": smakfull stil, vakre eller stilfulle klede.

Same kor mange avløysarar me finn på, sit me likevel att med kjensla av at me ikkje råkar heilt. Som kulturfilosofen Steinar Bryn seier, har dei norske og engelske orda ulike kulturelle referanseråmer. Det er ikkje lett å vera "hip" på norsk, og jamvel den mest snertne utsjånad tykkjest meir traust og grå enn ein new look. Det er likt til at mange meiner at dei nye norske avløysarane er "født med rynker" - som det vart sagt om nynorsken i si tid. Sjølvsgagt har dette med haldningar og kulturelle førebilete å gjera; det rådande har støtt "tidsånda" på si side, og avgjer kva som er moderne og kva som er gamalvore. Lenge greidde det seg med å vera bokmålsk i språkvegen og amerikansk i kulturvegen. No skal både tanken og talen vera amerikanisert. Men folk som ter seg slik, bommar helst på lukka.

Ordliste

boom	=	auke, (bylgje)topp; gode tider, høgkonjunktur, oppgangsbylgje, oppsving
look	=	utsjånad, stil, svip, mote; maksel, skurd, snitt

Kjem engelske ord sjeldan aleine?

Av Åsta Norheim

Vi veit at vi låner engelske ord inn i språket vårt både titt og ofte. Somme meiner at vi også har teke til å blande inn engelske vendingar og heile setningar når vi talar og skriv norsk, og ein dag sette eg meg føre å undersøkje om det stemmer.

I Aftenposten liste Tandberg Data ut ledige stillingar i "displayprodukt divisjonen" (!). Annonsen var skriven på norsk, men overskrifta var eit sitat av Thomas S. Hill: **IN THE FIELD OF HIGH TECHNOLOGY NOTHING CAN REPLACE THE HUMAN MIND.** (På høgteknologiområdet kan ingenting erstatte den menneskelege forstand.)

Eg bladde snøgt gjennom ungdomsbladet Det Nye, og fann to annonsar med engelske innslag. Norsk kaffeinformasjon vil få ungdommen til å lage god kaffi. Teksta i annonsen var norsk, men overskrifta lydde slik: **Things go even better with coffee.** (Det går endå betre med kaffi.) I det same bladet vart det reklamert for ein ny hårsjampo som heiter **Wash'n Ready.** Annonseteksta var ei setning der namnet på sjampoen var bygt inn: **You just Wash'n then you're Ready.** (Du berre vaskar, og så er du ferdig.)

Dagen etter tok eg meg ein bytur, og på Stortorget i hovudstaden liste det mot meg med store bokstavar frå vindauge i Kreditkassen: **Don't Worry! Think Big!** (Ikkje ver engsteleg! Tenk stort!) Oppmodinga gjeld ungdom som treng bustadlån. Bak dette slagordet ligg nok popsongen **Don't Worry! Be Happy!**, som Bobby McFarran song i 1989.

Etter kvart kom eg på døme eg hadde lagt merke til tidlegare. For ikkje lenge sidan hadde Statoil ein heilsides annonse i Arbeiderbladet med overskrifta **First we take Manhattan. Then we take Berlin.**

(Først tek vi Manhattan. Så tek vi Berlin.) Overskrifta er tittelen på ein song av Leonard Cohen. Resten av annonseteksta var på norsk. I august reklamerte klesfirmaet Hennes & Mauritz med heilsides annonsar i avisene med overskrifta **BACK TO SCHOOL HOS HENNES & MAURITZ.** (På skolen att med Hennes & Mauritz.) I desse annonsane var det mykje engelsk tekst elles òg. Nyleg vart det opna 29 nye butikkar i butikksenteret Storo Shopping i Oslo. Det vart kunngjort på norsk over to heilsider i Aftenposten. Lenger ute i avisene vart det reklamert over ei halv side for eit klesmerke som er å få kjøpt i ein av desse butikkane. Teksta var enkel nok: **THERE IS A NEW SHOP IN THE TOWN. STORO SHOPPING.** (Det er ein ny butikk i byen.)

Det er ikkje overraskande at reklamespråket inneheld engelsk. Meir tankevekkjande er det å finne engelske innslag i annonsar "vanlege folk" har sett inn i avisene. I kontaktspalta i ei større avis fann eg

desse døma i annonsar som elles var skrivne på norsk: **A touch of style.** (Eit snev av stil.) **I'm not perfect, but I'm perfect for you!** (Eg er ikkje perfekt, men eg er den perfekte for deg.) **Peace and love!** (Fred og kjærleik!)

Det norske språksystemet bryt knapt saman på grunn av dei linene med engelsk som eg har funne. Av den samla stoffmengda eg har bladd igjennom, utgjer det engelske språkstoffet berre ein liten del. Det som er verdt å merke seg, er at engelsk særleg blir brukt på visse emneområde. Nokre av dei typiske områda har vi døme på her: høgteknologi, ungdomskultur, kosmetikk, klesmote og popmusikk. Men dette fenomenet kan sjåast på ein annan måte òg. Etter kvart som engelsk blir brukt meir og meir på somme område, tapar norsk språk herredømmet over dei same områda. Og kva skjer dersom norsk mistar herredømmet over stendig fleire område? Eg stiller spørsmålet og oppmodar andre om å sjå seg føre og tenkje etter.

